

26
ខែកុម្ភី ឆ្នាំ២០០៩

256

MARTS 2009

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

VOL. LIV, No 1, ISSUE 256
MARCH 2009

Jaunā Gaita is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:
Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Phone/Fax: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Associate Editor & Business Manager:
Ingrīda Bulmane
23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Phone: 416-621-0898
Fax: 416-621-9717
ibulmanis@scm.ca

JG home page:
<http://zagarins.net/JG>

Contributing Editors:
V. Avens, A. Liepiņa,
J. Silenieks, J. Šlesers,
B. Sūrmane, L. Zaļkalne,
J. Žagariņš

Subscription rates

Canada
1 year Can \$39.-
2 years Can \$76.-
Single issues \$10.-

Other countries
1 year US \$39.-
2 years US \$76.-
Single issues \$10.-

JG is indexed in *MLA (Modern Language Association) International Bibliography* and *Latvijas Preses Hronika (Chronicle of Latvian Publications)*.

Copyright 2008 by "Ceļinieks"
Chairman of the Board
Guntis Liepiņš Box 21131, 150 First St.
Orangeville, ON L9W 4S7
Canada

Printed by Greenwood Tamad Ltd
Toronto, Canada
Canada Post Cust. # 02242052
Agreement # 40012507
ISSN 0448-9179

54. GADAGĀJUMS, 2009. GADA MARTS
1. (256) NUMURS

SATURS

- 1 PRĀTULA
Kārlis Rekevcis. Faktu aizmiršana
- 2 Linda Treija. Brokastu kafija
- 3 DZEJA – Kristofers Smārts
- 5 Adrians, Marija un Leons Briedis. Platons
- 17 Juris Mazutis 1940-2008
- 18 Eva Eglāja-Kristšone. Latvija un trimda II
- 25 Lelde Kalmīte. Apokaliptiskā vīzija
- 26 Rolfs Ekmanis. Jānis Elsbergs
- 29 Jānis Krēsliņš. Benjamiņš Jēgers
- 31 Juris Žagariņš. Ko darīt?
- 34 ATMIŅAS – Juris Ķeniņš. Par tēvu
Māra Celle. Kopsaucējs – Latvija
- 37 VĒSTURE – Franks Gordons. Kļūst skumji
Rolfs Ekmanis. Atkal Madridē
- 47 Kārlis Rekevcis. Krusteniski balsti
- 48 Kārlis Rekevcis. Bastions - Afektācija ?
- 49 MĀKSLA – Voldemārs Avens. Kārlis Rekevcis
- 50 Lelde Alīda Kalmīte. Par PLMS izstādi
- 51 Māris Brancis. Jānis Liepiņš
- 52 Linda Treija par sevi
- 53 DAŽOS VĀRDOS – (bs), (re)
- 62 LASĪTĀJU VĒSTULES
- 63 GRĀMATAS
Jānis Elsbergs. Sievietes, sievietes
Juris Šlesers. Zvaigžņu archeologists
Juris Silenieks. Commedia finita?
Anna Žīgure. Vien lustīg lasāmviel!
Gundars Ķeniņš Kings. Baltiešu mūzika
Ivars Antēns. 3x3 noņemnes Latvijā
- 71 Rolfs Ekmanis. Voldemārs Irbe
- 72 Rimants Ceplis. Dzejniece Inga Gaile

IN THIS ISSUE

Ilmāra Rumpētera vāks
Datormaketētājs Juris Žagariņš

JG pateicas par KKF, PBLA & LNAK atbalstu

Pasaule – tā ir milzu grāmata, tā izteicies arābs Ibn al Arabī. Viss pasaulē pastāv tāpēc, lai kļūtu par grāmatu, daudzus gadsimtus vēlāk viņam piebalso francūzis Stefans Malarmē.

No Leona Brieža eseju krājuma *Ātra, neesoša daļiņa* (2008).

Kārlis Rekevics. *Mūsu šausmīgā faktu aizmiršana (Our Fearful Forgetfulness of Facts)*. 2007. Ogle uz papīra. 2,6 x 10,5 m

Linda Treija. *Brokastu kafija*. 2008. Eļļa uz audekla. 61 x 76 cm

Par mākslinieci skat. 52. lpp.

Kristofers Smārts (Christopher Smart)

Jubilate Agno

(poēmas fragmenti)

Par Dievu liksmojiet, mēles; teiciet slavu Kungam un Jēram! Tautas un valodas, un ikkatra Radība, kurā ir Dzīvības dvaša. Lai cilvēks un zvērs kopā parādās Viņa priekšā un kopā godina Viņa vārdu!

Lai Nimrods, varenais mednieks, leopardu pie altāra sien un Kungam veltī savu šķēpu!

Lai Ismaēls tīgeri veltī un cildina brīvību, kurā Kungs ir to laidis!

Lai Bileāms ar ēzeli jā, un svētī lai Kungs viņa ļaudis un lopus mūžīgai algai!

Lai Daniēls iznāk ar lauvas un slavina Dievu no visa spēka ticībā Kristum Jēzum!

Lai sludina Itamārs ar kalnu kazu un svētī Tā vārdu, kas kailajiem drēbes dod!

Lai Jakims un satīrs Dieva svētību izdejo dejā, dejā, dejā, dejā!

Lai Dāvids ar lāci svētī uzvaras sākumu Kungam, Kungam nevainojami pilnīgajam!

Alleluja, alleluja, alleluja Dieva sirdij un no neatdarināmā mākslinieka rokas, un no debesu arfas atbalss dižēnā, spēcīgā mīlībā! Alleluja, alleluja, alleluja!

Jo es Džefriju, savu kaķi, uzskatīt vēlos. Jo viņš ir dzīvā Dieva kalps. Pienācīgi ik dienas Tam kalpo. Jo, pirmajai Dieva godības zīmei Austrumos parādoties, viņš pagodina pa savam. Jo dara to, septiņas reizes augumu izlokot eleganti un veikli. Jo zina viņš, ka Dievs – viņa glābējs. Jo Dievs ir svētījis viņu ar kustību bagātību. Jo nav nekā mīlīgāka par Džefrija mieru atpūtā. Jo es esmu pārņemts no kaķa, tā skaistuma lieliskā, tas rosina mani teikt Visvareno Dievu.

Jo Pele radība ir, kam izcila drosme piemīt. Jo tiešām tā ir – ja Kaķis peļu mātīti tvers, tad tēviņš neaizbēgs vis, bet stāvēs, draudot un izaicinot: jā, palaid meiteni vaļā un cīnies ar mani, ja esi tik diženi varens! Jo Pele radība ir, kam izcila drosme piemīt. Jo Peles raksturs ir labs.

Jo puķes ir lielas svētības. Jo puķes ir lielas svētības. Jo puķēm ir savi eņģeļi, pat Dieva radības vārdi. Jo puķes daudzina Dievu un pretnieku aiztur ar sakni. Jo puķu valoda pastāv. Jo puķes ir īpaša Kristus dzeja.

Jo mani apsūdz tieši tāpat kā Pestītāju, kad sacīts tika, ka Viņš ir bez prāta. Jo kārtības sargi ir naidā ar mani un uzraugs dauza mani ar rungu. Jo tas muļķa vīrs, muļķa vīrs ir pret mani un nevaids rados ar mani un manu saimi. Jo es esmu divpadsmit grūtībās, bet Viņš, kas no Jaunavas dzimis, atpestīs mani no visām, atpestīs mani no visām.

Jo H ir gars un tāpēc tas ir Dievs.

Jo K ir karalis un tāpēc tas ir Dievs.

Jo L ir labestība un tāpēc tas ir Dievs.

Jo M ir mūzika un tāpēc tas ir Dievs.

Un tāpēc tas ir Dievs.

*Jo instrumenti nāk ik pēc savas rīmes.
Jo obojas rīmes ir smuki buki pēc savas kārtas.
Jo obojas rīmes ir mēness sēnes pēc savas kārtas.
Jo arfas rīmes skanās, zvanās pēc savas kārtas.
Jo arfas rīmes zvanās, manās pēc savas kārtas.
Jo šķīvju rīmes ir šķindā, rindā pēc savas kārtas.
Jo šķīvju rīmes ir garā, sparā pēc savas kārtas.
Jo flautas rīmes ir jaunas laumas pēc savas kārtas.
Jo flautas rīmes ir mēmas, lēnas pēc savas kārtas.
Jo fagota rīmes ir varenas, garenas pēc savas kārtas.
Jo cimboles rīmes ir žēlīgas, vēlīgas pēc savas kārtas.
Jo klarnetes rīmes ir ķītras svītras pēc savas kārtas.
Jo trompetes rīmes ir skaņas maņas pēc savas kārtas.
Jo Dieva trompete svētīts prāts iraid un visi Debesu instrumenti tāpat. Jo Dievs,
Tēvs visvarenais, arfu spēlē neizmērojami dižu un melodisku. Jo šajā laikā beidzas
viss ļaunums un ir aprimuši pat velni. Jo cilvēks šo laiku samanīt spēj, kad viss ir
kluss un dvēselē miers.*

No angļu valodas atdzejojis Jānis Elsbergs. Dzejnieka un tulkotāja jaunākais veikums: Rasela Benksa (Russel Banks) romāna *Affliction* latviskojums – *Sodība* (Dienas Grāmata, 2008). Gadu mijā iznāk Jāņa paša dzejas grāmata *Panti* (apgāds Neputns) un drīzumā arī atdzeju grāmata – ASV pēckara dzejas izlase (apgāds $\frac{1}{4}$ satori). Skat. Jāņa recenziju “Sievietes, sievietes, sievietes” (63. lpp.).

Kristofers Smārts (Christopher Smart, 1722–1771), viens no sava laika novatoriskākajiem dzejniekiem, pēc atdzejotāja domām uzskatāms par Jāņa Steika gara radnieku angļu dzejas pasaulē. Līdz neprātam apskaidrots *Vārda Prieka* izdziedātājs. Šeit tulkotos fragmentus Bendžamins Britens (Benjamin Britten) izmantojis kā savas kantātes *Rejoice in the Lamb* tekstu. (J.E.)

Adrians, Marija un Leons Briedis

PLATONS UN MARIJA JEB TREŠAIS PRĀTS

Sākums JG255

Ritas Laimas Bērziņas zīmējumi

PERSONĀŽI

PLATONS (Seno Atēnu politiķis, *Valsts* idejas autors)

SIRAKŪZU VALDNIKES (Dionīss Pirmais)

PRINCIS (Sirakūzu valdnieka dēls – Dionīss Otrais)

DIONS (Kāds Valdnieka attāls radnieks)

SOLLIS un POLLIS (Valdnieka slepenie aģenti un miesassargi)

PREMJERS (Mūsu laikā valsts PĀRVALDNIKES)

PIRMAIS FUNKCIONĀRS (Premjera sekretārs un padomnieks)

OTRAIS FUNKCIONĀRS (slepenpolicijas priekšnieks)

SIRMGALVIS (Universitātes profesors, katedras vadītājs, Premjera sievastēvs)

STUDENTS (studentu apvienības līderis, kas ir ņēmis kredītu un strādā vairākās vietās, lai varētu izdzīvot)

DZEJNIKES

MARIJA (Bērnu nama audzinātāja, organizācijas *Glābiet bērņus* dibinātāja)

JAUNIETE (studente, kas piepelnās organizējot dažādus pasākumus)

KLOSTERA MŪKS

GARĀMGĀJĒJS

BEZPAJUMTNIKES

PREMJERA MIESASSARGI

OTRS CĒLIENS „TREŠAIS PRĀTS”

V AINA

Taisnība ir viena, nevis katram sava

Visi joprojām sēž uz terases. Neviens negrib iet projām. Premjers ir aizmidzis, blakus snauž arī viņa padomnieks. Pārējie turpina dzert kafiju un sarunāties.

DZEJNIKES. Tautas likums novecojas, bet vienots valsts likums nepastāv.

PREMJERS. (*Bija iesnāudies. Pamostoties un dzirdot pēdējos vārdus, automātiski atsauca*) Es vienmēr rūpējos... par tautu, sabiedrību... un arī likumiem...

DZEJNIKES. Sabiedrība un tauta pēc šādiem likumiem izskatās kā raiba gov, kuru var slaukt un manipulēt ar to, kā vien katrs vēlas...

PREMJERS. (*Pamostas pa īstam*) Nu nē, tā nu gluži nav...

MARIJA. (*Premjeram*) Jūs runātu citādāk, ja dzīvotu kā mēs...

PREMJERS. Nav taisnība.

MARIJA. Taisnība ir viena, nevis katram sava.

PLATONS. Viens likums visiem, kas spētu apvienot sabiedrību.

STUDENTS. Bet man visu laiku mēģina iepotēt, ka esmu individualitāte un ka varu lepoties ar to!

DZEJNIKES. Tādu šajā pasaulē ir veseli seši miljardi.

PLATONS. Ir vajadzīgs viens likums visiem, kas ļautu cilvēkiem kļūt vienotiem.

MŪKS. Viena liela lūgšana...

MARIJA. Ja valsts nenodrošina ne medicīnisko, ne sociālo, ne bērnu aprūpi...

SIRMGALVIS. Ne vecumdienas...

DZEJNIKES. Ne kultūru...

STUDENTS. Ne manu izglītību...

MARIJA. Tad valsts nemaz nav.

PREMJERS. Mēs nevaram regulēt tirgus cenas.

MARIJA. Blēņas. Jūs nosakāt griestus algām, pensijām un pabalstiem, nosakiet tad arī griestus cenām. Ja nē, tad tiem ir jāatbilst

Par autoriem skat. JG255:4. Ritas Laimas Bērziņas ilustrācijās grieķu maskas sapludinātas ar latviskiem tipiem.

cenu kāpumam.

STUDENTS. Nu ko, politiķi, atkal čiks... Al-gām, pensijām griesti ir, bet cenām nav...

PREMJERS. Ē, tad iestātos īsts haoss!..

DZEJNIEKS. Un vai tad tāds tagad nav?!

MARIJA. Esmu norūpējusies par savu bērnu nākotni.

DZEJNIEKS. Mums nav nedz pagātnes, nedz tagadnes, nedz arī nākotnes...

MARIJA. Un kurš, jūsuprāt, gribēs laist bēr-nus tādā pasaulē?

DZEJNIEKS. Pasaulē, kurā nekas nav drošs un skaidrs... Un kurā cilvēks nevis dzīvo, bet izdzīvo...

PLATONS. (*Noskumis un saguris*) Starp dzī-vot un izdzīvot ir pārāk liels attālums.

MARIJA. Kā starp zemi un debesīm...

PLATONS. Cilvēkam dzīvot nozīmē atrasties normālā situācijā, bet izdzīvot – tas nozīmē atrasties ekstremālā situācijā.

MARIJA. Tieši tā...

DZEJNIEKS. Pasaulē, kurā viss ir nedrošs un nepastāvīgs....

PLATONS. Ekstremālā situācijā visu nosaka haoss. Un tāpēc viss notiek pavisam pēc ci-tiem likumiem nekā parasti.

MARIJA. Bet, lai varētu audzināt bērnus, va-jag drošu pamatu zem kājām.

DZEJNIEKS. Būdams naivs, es ticēju, ka varē-šu izdzīvot ar kultūru...

FUNKCIONĀRS. Tur vismaz var nopelnīt kādu naudiņu, nekā ar tukšu prātošanu, kas neko nedod. (*Skatās uz Platonu*)

STUDENTS. Jūs runājat par Platonu?! Ja viņa nebūtu, tad mums nebūtu, ko mācīties augstskolās...

FUNKCIONĀRS. (*Šokēts un pārsteigts*) Mā-cīties no tā, kurš ir dzīvojis pirms mūsu ēras?!?

PLATONS. Es arī nesapratu, kāpēc tā tas no-tiek... Beigu beigās nonācu pie secinājuma, ka kopš mūsu ēras sākuma nekas būtiski nav mainījies nedz jūsu dzīvē, nedz valsts pārval-des pamatprincipos, nedz arī tās struktūrās un likumos...

PREMJERS. Kā nekas? Mēs... Mēs atcēlām, piemēram, nāves sodu.

FUNKCIONĀRS. Mūsdienās jūsu Sokrāts pa-liktu dzīvs...

STUDENTS. Dzirdi, Platon, iznāk, ka, ja So-krāts dzīvotu mūsu laikā, tad viņš paliktu dzīvs?..

PLATONS. Diezvai!..

STUDENTS. Kāpēc gan nē?

PLATONS. Toreiz viņš tika nogalināts... Tagad viņš vienkārši aizietu bojā pats...

SIRMGALVIS. Lūdzu, turpini tālāk.

PLATONS. Nekas nav bīstamāks par situāciju, kad cilvēki ir spiesti dzīvot ekstremālos aps-tākļos, kad nekas nav drošs... Kad nav droša pamata zem kājām.

FUNKCIONĀRS. (*It kā vērsoties pie visiem klātesošajiem*) Jūs taču nedomājat nopietni, ka filozofi zina vairāk nekā mēs... Tā taču ir tikai teorija, kurai nav nekā kopīga ar mūsu realitāti.

SIRMGALVIS. (*Funkcionāram*) Visa zinātne balstās uz pieņēmumiem un teorijām.

FUNKCIONĀRS. Nu un?

DZEJNIEKS. Taisnība Einšteinam, kad viņš tei-ca, ka tikai divas lietas ir bezgalīgas: visums un muļķība. Un vēl viņš piebilda: ja par pir-mo viņš neesot tik drošs, tad par otro gan.

PLATONS. Laiku nav iespējams iedalīt pirms un pēc mūsu ēras.

SIRMGALVIS. Jo, kā Platons teicis, patiesība izriet no viena veseluma.

PLATONS. Cilvēkam ir jābūt apveltītam ar skaidru prātu par laiku, likteni, varu, sabied-rību un valsti...

FUNKCIONĀRS. (*Mēģina atbrīvoties no do-mām kā no mušām*) Tā ir tikai tīra teorija...

Students ir sašutis par Funkcionāra vārdiem un kā bulta iešaujas krūmos. Pēc kāda brī-tiņa viņš atgriežas, turot rokā zaļu lapu, uz kuras var redzēt lielu, baltu tārpu.

STUDENTS. (*Dodas pie Funkcionāra*) Vai Funkcionāra kungs nevēlas panaškoties ar studenta vakariņām? (*Rādot uz lielo, trekno, balto tārpu, kas snauz uz zaļās lapas, turpi-na*) Tas ir ļoti vērtīgs, liels, trekns un garšīgs... Pie tam daudzi zinātnieki apgalvo, ka pēc vispasaules plūdiem tieši to mēs ieviesīsim savā ēdienkartē... Nu... ko saki... (*Funkcio-nārs saviebjas. Viņam kļūst slikti un viņš ies-teidzas krūmos, no kuriem nupat bija iznācis students*)

Priekšskars

VI AINA

Brīdī vēlāk

STUDENTS. (*Platonam*) Sakiet, ko jūs domājat par mūsdienu filozofiju?

PLATONS. Tā sirgst ar to pašu slimību kā visi jūsu priekšstati šai sadrumstalotajā pasaulē. Tā izvairās runāt par globālām problēmām, ieslīgst šaurā tematikā un cenšas izskaidrot vienus un tos pašus jautājumus ārkārtīgi specifiskā un sarežģītā valodā.

DZEJNIEKS. Pilnīgi nebaudāmā.

STUDENTS. Un kuru neviens no studentiem nesaprot.

PLATONS. Jo, cik noprotu, tas notiek tad, kad starp laikiem nav sakara... Kad ir pārtraukta laiku kopsakarība.

SIRMGALVIS. Saki, Platon, vai tavā laikā valdnieki ieklausījās tajā, ko runāja filozofi?

PLATONS. Protams. Valdnieki mūsu laikā pat lepojās ar to, ja pie viņiem ciemojās filozofi, mākslinieki un dzejnieki. Viņi sacentās savā starpā, kurš spēs piemitināt to vai citu filozofu savā pilī.

SIRMGALVIS. Tev taisnība. Ja mēs atskatāmies vēsturē, tad valdnieki vienmēr centās paturēt savā tuvumā kādu gudru vai talantīgu cilvēku, kurš spētu atklāt viņiem patie-

sību. Vecais Dionīss, piemēram, savā laikā ir piemitinājis pie sevis gandrīz visus Atēnu filozofus.

PLATONS. (*Smaida*) Gandrīz, jo viņš tiecās būt gudrāks nekā viņa padotie.

FUNKCIONĀRS. (*Pārsteigts*) Jūs gribat teikt, ka jūsu laikā gudrība bija ejoša manta?

SIRMGALVIS. Tai vajadzētu būt ejošai mantai ikvienos laikos, visviens, vai šie cilvēki, no kuriem valdnieki smeltos patiesību, būtu filozofi, astrologi, āksti, dzejnieki vai mākslinieki.

PLATONS. Ja reiz mēs par to runājam, tad gandrīz vai pie katra valdnieka bija kāds cilvēks, kura uzdevums bija teikt patiesību.

SIRMGALVIS. Vai jūs joprojām domājat, ka filozofs var būt labs valdnieks?

PLATONS. Šodien būt tikai valdniekam vai tikai filozofam ir daudz par maz... Jūsu pasaule ir tik sadrumstalota, ka grūti pateikt, kas jūs varētu saistīt.

MŪKS. Kopīgi?... Viena liela, liela lūgšana....

PLATONS. Kad ir kopīgs pamats zem kājām, tad var radīt labu sabiedrību un valsts struktūras. Un, ja ir laba sabiedrība un valsts struktūras, tad arī var rasties labs valdnieks.

DZEJNIEKS. Tu gribi teikt, ka labas valsts struktūras nosaka labu valsts pārvaldi un valdniekus?..

PLATONS. Tie ir cieši saistīti. Un kas tieši jūs visvairāk mulšina?

DZEJNIEKS. Mani mulšina, piemēram, ka neviens šai valstī nejūtas drošs.

STUDENTS. Un vajadzīgs...

SIRMGALVIS. Haoss, kas valda cilvēku prātos... Vecā paaudze ir apjukusi...

DZEJNIEKS. Jaunā ir kā vilnis, kas atbrāžas no okeāna un sagrauj savā ceļā itin visu...

MARIJA. Pasaule, tā vien šķiet, pašlaik apžilbusi no krāšņām ugunīm... Bet visvairāk mani tomēr satrauc mūsu bērnu nākotne. Ak, jaunā paaudze nemaz nenojauš, kādas lamatas to vēl sagaida tuvākajā nākotnē!

FUNKCIONĀRS. (*Atgriežoties no krūmiem, iečukst studentam ausī*) Nekas, mīlīt, tu man vēl dabūsi trūkties...

Tajā brīdī uz terases parādās Jauniete, bijusī studente, kas piepelnās, organizējot dažādus pasākumus. Viņai rokās Premjera mobilais telefons.

JAUNIETE. (*Sniedzot Premjeram aparātu*) Nevarēju atteikt, viņi saka, ka gribot jums nodot ļoti svarīgu ziņu...

PREMJERS. (*Saviebjas*) Lai panāktu savu, viņi vienmēr tā saka. Allo! (*Dodas uz blakus telpu, lai varētu mierīgi parunāt*)

STUDENTS. (*Funkcionāram*) Atkal kaut kas ir noticis?..

FUNKCIONĀRS. (*Studentam*) Nekas nav noticis. Viss ir pilnīgā kārtībā.

MŪKS. Dievs dos, un viss būs labi....Tikai vajag gaidīt...

STUDENTS. (*Liekas, šie vārdi ir tik bieži dzirdēti, ka viņam tie jau sen ir apnikuši, tāpēc viņš runā, it kā tos atspēkojot*) Atkal gaidīt?.. Visas paaudzes ir gaidījušas... Mani senči gaidīja... Gaidām arī mēs... Man ir apnicis... Cik ilgi var gaidīt?....

SIRMGALVIS. Un ko tu gribi darīt?... Atkal taisīt revolūciju?

STUDENTS. Kaut vai...

MARIJA. Un ko tu darīsi pēc tam?..

STUDENTS. Kā ko darīšu pēc tam?

SIRMGALVIS. Tik tiešam, ko tu darīsi pēc tam?

STUDENTS. Baudīšu dzīvi...

SIRMGALVIS. Nebaudīsi gan. Visi zina, kā taisīt revolūciju, bet neviens nezina, ko ar to darīt pēc tam...

DZEJNIEKS. Tik tiešām...

PLATONS. Kā parasti, pēc tam pie varas nāk vēl lielāki nelieši un tirāni...

SIRMGALVIS. (Māj ar galvu.) Vēsture sniedz tam neskaitāmi daudz pierādījumu... (*Platonam*) Saki... vai Atēnas zaudēja demokrātiju tikai tāpēc, ka cilvēki nezināja, ko ar to darīt...

PLATONS. Tiesa gan. Lai zinātu, ko iesākt ar demokrātiju, ir vajadzīgs Trešais prāts.

SIRMGALVIS. Tu gribi teikt, ka, lai kaut ko izdarītu, ir nepieciešama pavisam cita domāšana?

PLATONS. Pavisam cita dzīve un pasaule... Tikai tad jūs spēsit dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi.

FUNKCIONĀRS. (*Priecīgs*) Protams, pavisam citā pasaulē nekā jūsējā!

PLATONS. Es gribēju teikt, ka atēnieši zau-

dēja stingru pamatu zem kājām tajā brīdī, kad sāka nošķirt tagadni no pagātnes un nākotnes. Šāds laika dalījums dzīvē nepastāv. Tas pastāv tikai gramatikā un tikai tāpēc, lai rakstiski sakārtotu domu.

SIRMGALVIS. Gribi teikt, ka...?

PLATONS. Ka laiks ir nedalāms. Tā ir nedalāma trīsvienība...

MŪKS. (*Kļūstot priecīgāks*) Tā taču ir Svētā Trīsvienība!

PLATONS. (Pamājot ar galvu.) Laiks ir nedalāms un vienots... Tāpat kā vienota var būt tikai ģimene, kura sastāv no Lielās Mātes, Lielā Tēva un viņu bērniem.

MŪKS. Tā taču ir Svētā Ģimene!. Tēvs, Dēls un Marija....

PLATONS. Mēs visi esam šīs Lielās Ģimenes locekļi, kurus saista laiku kopība. Sen zināma patiesība: „Veido savu nākotni, balstoties uz pirmsākumiem”...

STUDENTS. Un, dzīvojot šai nedalītajā laikā, ir vajadzīgs tikai...

PLATONS. Tikai viens prāts, kas nosaka visu, kas bija, kas būs un kas jādara tagad, lai cilvēka dzīvē būtu drošs pamats zem kājām....

STUDENTS. Bet, ja cilvēks dala laiku trijās daļās - pagātnē, tagātnē un nākotnē, vai tad tas nozīmē, ka viņam vajag uzreiz trīs prātus?

PLATONS. Tā izskatās, jo jūs neesat nodrošinājuši savu dzīvi ar laiku nepārtrauktību, gluži otrādi, jūs esat sagrāvuši pašus tās pamatus. Un tāpēc viens prāts nodarbojas ar pagātni, otrs ar tagadni, bet trešais tikai ar nākotni.

STUDENTS. Bet ja ir tikai viens laiks?

PLATONS. Tad tas saucas par kosmisko laiku vai par Veselā saprāta laiku.

SIRMGALVIS. Un nedalītais laiks spēj pateikt mums priekšā, kas jādara?

PLATONS. Tikai tad, ja laiks ir nedalāms. Bet, ja tas ir sadalīts trijās daļās, tad jums vajag arī trešo prātu, kas pateiktu jums priekšā, kas jādara pēc tam...

STUDENTS. (*Pavisam pārsteigts*) Vai jūsu laikā bija savādāk?

PLATONS. Mūsu laiks bija nedalāms. Katrai lietai bija sākums, vidus un beigas.

SIRMGALVIS. Beigas kam?

PLATONS. Laika posmam, kuru jūs saucat par pasaules beigām. Tas, ko jūs dēvējat par apokalipsi, nav gluži pasaules beigas, jo laikā beigas vienmēr ir jauns sākums.

SIRMGALVIS. (*Jokojojot*) Tad jau ar mums viss kārtībā, jo mūsdienās vienai apokalipsei seko cita! (*Nopietni*) Tu gribi teikt, ka, ja laiks ir nedalāms, tad pietiek ar vienu prātu, bet, ja laiks ir dalāms, tad katram laika sprīdim vajag savu prātu?

STUDENTS. Tas taču ir pilnīgs absurds!..

PLATONS. Nebūt nē... Jūs sadalījāt laiku tik sīkās daļiņās, un nu jūs redzat, kas ir iznācis - jūs dzīvojat bezgala sadrumstalotā pasaulē. Ja nedalītais laiks visu apvieno, tad sadalītais laiks savukārt visu vēl vairāk sadrumstalo.

DZEJNIEKS. Tas man atsauc atmiņā Antuāna de Sant – Ekziperī vārdus, ka mūsu laiks atgādina vecu pulksteni, no kura izņemtas visas detaļas, tā kā neviens meistars vairs to nespēj salīkt kopā.

PLATONS. Ļoti precīzs raksturojums.

DZEJNIEKS. Saki, Platon, kas bija tas, kas uzturēja sakaru starp laikiem un kalpoja par laika vienotības pamatu?

PLATONS. Gudrība vienmēr ir tas līdzeklis, kas uztur kopsakaru starp laikiem un kalpo par laika vienotības pamatu.

SIRMGALVIS. Ar to nodarbojas filozofija.

PLATONS. Tas, ko jūs saucat par filozofiju, mūsu laikā saucās par kosmogoniju, no kuras cilvēki smēlās zināšanas un gudrību. Vai pašlaik filozofija spēj uzturēt kopsakaru starp laikiem un kalpo par laika vienotības pamatu?

SIRMGALVIS. (*Klusē*)

PLATONS. Noteikti nē, ja reiz tā ir tik saskaldīta. Saskaldīta gudrība nespēj radīt dzīvei nepieciešamo enerģiju.

SIRMGALVIS. Par dzīves enerģiju kalpo vienīgi nesaskaldītais laiks...

PLATONS. Vienīgi tas spēj uzturēt kopsakaru starp cilvēkiem, pagātni, tagadni un nākotni.

FUNKCIONĀRS. Laiks dalās pagātnē, tagadnē un nākotnē, un viss - ko tur daudz teoretizēt?!..

STUDENTS. Nav dūšas pateikt Platonam, lai viņš izbeidz muldēt, ko?..

PLATONS. (*Funkcionāram*) Kā jums šķiet, kurš

no mums abiem ir dzīvojis pagātnē?

FUNKCIONĀRS. Protams, ka tu, Platon...

PLATONS. Es?.. (*Pasmīn*) Es dzīvoju pagātnē? Vai tu vari dzīvot laikā pirms tavas piedzimšanas? Pagātne ir pirms mūsu piedzimšanas, nākotne - pēc mūsu aiziešanas. Bet mēs visi dzīvojam vienīgi tagadnē.

SIRMGALVIS. Spriežot pēc tevis teiktā, iznāk, ka visa vēsture ir nemitīgas tagadnes virkne?

PLATONS. Pagātne ir sākums, un nākotne ir tikai tās turpinājums. Bet cilvēks dzīvo vienmēr tagadnē. Un, kad jūs runājat par manu laiku, jūs runājat par manu tagadni. Tāpat tad, kad es runāju par nākotni, es runāju par jūsu tagadni. Katrs no mums dzīvo vienīgi savā laikā, savā tagadnē, nevis savā pagātnē. Un, ja reiz jūs mani vēl lasāt un meklējat manos tekstos atbildes uz tiem pašiem jautājumiem, tas nozīmē, ka laiks nemaz nevirzās uz priekšu.

FUNKCIONĀRS. Pārāk sarežģīti.

PLATONS. Nebūt nē. Jo vēsturē pastāv vesela virkne tagadņu, kuras es saucu par Sauli ar zelta ķēditi... Pītagors tās sauca par Zelta ribu vai Zelta trijstūri, citi par mūžīgo tagadni...

SIRMGALVIS. (*Pārsteigts*) Un tie visi ir nedalāmā laika simboli?

PLATONS. Jā, tā tas ir! Jo, kā es jau teicu, pastāv vienīgais laiks – mūžīgā tagadne, kas sākās sensenos laikos un turpinās vēl šobaltdien...

STUDENTS. (*It kā atklādams jaunu patiesību*) Tad tāpēc pastāv teiciens: „Steidzies nodzīvot šo mirkli, kas paiet tev garām...”.

PLATONS. Tas ir maldīgs priekšstats par laiku, jo šis teiciens pareizi skan šādi: „Steidzies nodzīvot šo mūžīgās tagadnes mirkli, kas paiet tev garām...”

FUNKCIONĀRS. No kādas tur vēl mūžības?..

PLATONS. No tās pasaules, kas bija vēl pirms mums un jums...

STUDENTS. (*Pārsteigts*) Bet mums lekcijās māca, ka sensenos laikos nekā nav bijis... Atskaitot dinozaurus un mežoņus, kas cēlušies no pērtiķiem...

PLATONS. Iesākumā bija visums, kas pārtapa vārdā.

MŪKS. (*Priecīgs*) „Iesākumā bija Vārds, un

Vārds bija Dievs..."

PLATONS. (*Piekritoši pamājojot ar galvu, turpina*). Kad visums pārtapa vārdā, tas ierakstījās cilvēka prātos ar visiem saviem likumiem un nosacījumiem.

SIRMGALVIS. Un kas mums ir jādara?...

PLATONS. Pēc ilgām pārdomām es nonācu pie secinājuma - ja vēlaties atgūt drošu pamatu zem savām kājām, jums ir jāatgriežas pie pirmsākumiem.

SIRMGALVIS. Pie nedalāmā laika... Vai tas ir iespējams?

PLATONS. Ne tikai iespējams, bet tas ir pat ļoti nepieciešams.

SIRMGALVIS. Vai šais pirmsākumos jūs esat smēlušies savas zināšanas par dzīvi?

FUNKCIONĀRS. Vai tajā laikā notika kaut kas tāds, ko mēs varētu šodien nezināt!?

PLATONS. Pirmkārt, tur jūs varat smelties nepieciešamo informāciju par laiku kopsakarību, kas ļaus jums saprast, kas notiek šodien un kas notiks rīt.

SIRMGALVIS. Tur jūs iegūsiet visu nepieciešamo informāciju.

FUNKCIONĀRS. Vai nevarat pateikt konkrētāk, par kādu informāciju ir runa?

PLATONS. Protams, ka varu. Piemēram, kāpēc cilvēces attīstības gaitā visi priekšstati pamazām ir pārveidojušies un izmainījušies tiktāl, ka pašlaik tie šķiet apvērsti ar kājām gaisā.

DZEJNIEKS. Vai tieši šie priekšstati par dzīvi nosaka atsevišķa indivīda un kolektīva likteni?

PLATONS. Jā, jo atsevišķa indivīda un kolektīva liktenis ir nedalāms. Visuma likumi nosaka kolektīva likteni, no kura savukārt izriet katra cilvēka individuālais liktenis. Tas arī nosaka to, kas jums ir jādara.

MŪKS. Visuma likums ir vara, griba un gudrība... Pastāv Tēva, Dēla un dievmātes Marijas likums...

PLATONS. Ja reiz mums ir dāvāta tik skaista pasaule, tad tikai tāpēc, lai mēs tajā dzīvotu, nevis izdzīvotu... Izbaudītu gan ķermeņa, gan arī sava prāta un gara augļus...

DZEJNIEKS. Un, protams, lai dzīve mums būtu drošs pamats zem kājām...

STUDENTS. Bet mūsu speciālisti apgalvo, ka

mūsu zeme nav nemaz tik drošs pamats zem kājām...

DZEJNIEKS. Ja nav droša pamata cilvēka prātā, tad nav arī droša pamata dzīvē.

PLATONS. Tam nevar nepiekrīst.

DZEJNIEKS. Pasaule mums ir dota, lai mēs dzīvotu pēc visuma likumiem, nevis izdzīvotu pēc kāda ierēdņa iegribām.

PLATONS. Bez visuma likumiem nav iespējams nedz dzīvot, nedz arī valdīt. Dzīvot ārpus visuma likumiem nozīmē dzīvot nepareizi. Visuma likumi apveltī cilvēku ar zināšanām par visu.

SIRMGALVIS. Tu gribi teikt, ka tieši no turienes nāk visas mūsu zināšanas par cilvēces un civilizācijas vērtībām?

PLATONS. Tās ir izcilas zināšanas par dzīvi. Cilvēks nespēj būt izcils, nezinot šos dzīves likumus.

SIRMGALVIS. Gan katrs atsevišķi, gan visi kopā.

PLATONS. (*Mājojot ar galvu*) Indivīda liktenis izriet no visiem cilvēkiem kopīgā likteņa.

STUDENTS. Un kas mums ir jādara, lai mēs ātrāk izkljūtu no šīs bedres?

MARIJA. Kurš mums pateiks, kā mums jādzīvo tālāk?

MŪKS. Svēta Marija būs tā, kas mums pateiks, kā mums jādzīvo tālāk!

PLATONS. Tiesa, mīti apgalvo, ka šo pasauli ir radījis Lielais Tēvs un Lielā Māte. Viņi ir radījuši šo skaisto pasauli un uzdāvinājuši to cilvēkiem, lai cilvēki izbaudītu šīs pasaules augļus un ievērotu tās likumus. Bet diemžēl, šos likumus nepārzinot, cilvēks pēc sava prāta un priekšstatiem veido pats savus likumus, kas pilnīgi neatbilst pasaules sākotnējiem likumiem. (*Uzmetot acis Premjeram, kurš tikko kā ienācis, un Funkcionāram, piebilst*). Ja tik daudziem cilvēkiem klājas slikti, tad arī valdniekiem nevar iet labāk...

FUNKCIONĀRS. Ar mums viss ir pilnīgā kārtībā. Vienīgi kaut kas nav kārtībā ar mūsu sabiedrību (*Pamet skatienu uz Studenta pusi*).

STUDENTS. (*Izliekas, ka nav sapratis šo Funkcionāra mājienu, un vērsas pie Platona ar negaidītu jautājumu*) Platon, kam savulaik ticējāt jūs?

PLATONS. Mēs ticējām Liktenim un Delfu orākulam.

STUDENTS. Ko jums nozīmēja Orākuls?

PLATONS. Visu. Lēģenda vēsta, ka Apollons, mākslu un deviņu mūzu izgādnie, ieradās Zemes mātes Gejas templī un nokāva čūsku, kas apsargāja ieeju tajā, un šā tempļa drupu vietā uzcēla jaunu templi, ko Apollonam par godu nosauca viņa vārdā. Šis templis simbolizē visuma centru – Zemes mātes varas pāreju mākslu dieva Apollona rīcībā. Tā Apollons iedibināja Delfu orākulu un kļuva par mūzu aizgādnie – par to, kurš zina patiesību par nākotni. Bet tā kā katru cilvēku valdzina nezināmais, dzīves noslēpumi un mistērijas, tad pie Apollona izzināt patiesību nāca gan sirmgalvi, gan jaunekļi. Apollona svētnīca, kurā mitinājās deviņas mūzas, kļuva par dzejnieku, mūziķu, praviešu un valdnieku svētvietu, uz kuriem gan no Helladas, gan arī visām pasaules malām nāca cilvēki izzināt nākotnes noslēpumus.

MŪKS. Cilvēki jūsu laikā daudz labāk apzinās savas dzīves garīgo pusi.

PLATONS. Apollona mūzām mūslaikos piemita mistisks radīšanas raksturs, ar kura palīdzību prāts spēja atsvabināties no kļūdām un maldiem, un tas ļāva cilvēkam kļūt krietnākam, līdzsvarotākam un gudrākam. Tāpēc pašus svarīgākos mūsu dzīves notikumus pavādīja mistērijas, ar kuru palīdzību mēs spējām iniciēties zināšanu noslēpumos, kuras bija pieejamas vienīgi, ņemot talkā Apollona deviņas mūzas. Visi cilvēki zināja, ka ar deviņu mūzu rīcībā esošajiem līdzekļiem iespējams noskaidrot patiesību un panākt šajā pasaulē saskaņu. Šīs deviņas mūzas, citādi sakot, ir gluži kā zelta atslēdžiņa, ar kuras palīdzību iespējams noskaidrot evolūcijas un civilizācijas laiku.

MARIJA. Tā, it kā tu runātu par nošu atslēgu, ar kuru atšifrēt mūslaiku notis...

PLATONS. Tā ir vienas pašas mūzikas dieves atslēga, kamēr deviņu mūzu zelta atslēga kalpo cilvēka būtības un esības noskaidrošanai, jo pie ieejas Delfu orakulā ar zelta burtiem bija rakstīts: „Tu esi”. Un blakus šim uzrakstam bija cits uzraksts: „Cilvēk, pazīsti pats sevi”.

FUNKCIONĀRS. Ja jau tur bija rakstīts „Tu esi” un „Pazīsti pats sevi”, vai tad tu, Platon, nesi nonācis pretrunā pats ar sevi?

PLATONS. Nekādā gadījumā, jo tās ir tikai maģiskas formulas, kas attiecas uz deviņām mūzām, un tās kā šifra atslēgas kalpo gan katram atsevišķam cilvēkam, gan visiem kopā...

SIRMGALVIS. (*Pārsteigts*) Tu gribi teikt, ka mums ir maldīgs priekšstats par šo pasauli un pašiem par sevi?

PLATONS. Pilnīgi... Jūs palaidāt garām to mirkli, kad visums tika pārlikts vārdā... Saule taču spīd vienmēr, kamēr pastāv zeme un debesis... bet tā kļuva par laiku un telpu tikai tad, kad visums pārtapa vārdā... Tāpēc jums ir jāatgriežas pirmsākumos, kuros norisinājās pasaules radīšana vārdā.

FUNKCIONĀRS. Un ko tas mums dos?

PLATONS. Taisnību, kas atbrīvos cilvēka prātu no tā, kas viņam traucē dzīvot.

MŪKS. Arī Jēzus Kristus teica. „Izziniet patiesību un jūs būsiet brīvi!..”

Pēkšņi nogrand sprādziens. Pasākuma organizatore, domājot, ka tādējādi sagādās visiem patīkamu pārsteigumu, nebrīdinot par to ne Premjeru, ne Funkcionāru, ne viņa miesassargus, sarīkojusi ezermalā ugunošanu. Tieši tas pašlaik izraisījis lielu jucekli starp tiem, kas atrodas kafejnīcā uz terases.

MIESASSARGI. (*Abi miesassargi metas virsū saviem priekšniekiem, un, aizsedzot tos ar saviem augumiem, kliez*) Gulties!... Visiem gulties!... Teroristi!.. (*Pēc brīža, miesassargi attopas, pieceļas kājās, palīdz piecelties arī saviem priekšniekiem*) Ā....a...a... tie nav vis teroristi. Tūlīt noskaidrosim, kas te īsti notiek. Kāpēc neviens mūs nav brīdinājis...

Miesassargi aiziet. Premjers un Funkcionārs vēl joprojām nespēj atbrīvoties no pārsteiguma radītā efekta.

PREMJERS. (*Platonam*) Piedodiet, nezināju, ka mums un jums par godu tikusi sagatavota tāda ugunošana...

Visi izsteidzas ezera krastā. Ezera otrā pusē gaisā paceļas ugunošanas raķešu spieti. Visi aizgrābti noskatās tajos.

Priekšskars

VII AINA

Dodiet patvērumu mīlestībai

Platons sēž viesnīcas istabā pie galda un kaut ko raksta. Pie durvīm kāds klauvē. Platons pieceļas un atver durvis. Istabā ienāk Jaunieta.

JAUNIETE. Ko tu dari?

PLATONS. Neko sevišķu, rakstu. Ko tu šeit meklē?

JAUNIETE. Negribu pa nakti palikt viena. Arī tev neklātos būt vienam.

PLATONS. (*Pārsteigts un samulsis*) Esmu dzirdējis, ka cilvēki mūsdienās ātri saiet kopā. Bet, ka tas notiek tik ātri, to es netiku gaidījis... Esmu pārsteigts un nesagatavots....

JAUNIETE. Man patiktos ar tevi pavadīt šo nakti.

PLATONS. Tu zini, ka cilvēks nevar dzīvot tikai ar izklaidēm un baudām.

JAUNIETE. (*Luncinādamās ap Platonu*) Bet es varu... tikai šonakt...

PLATONS. Ja tu vari, tad ej citur! Šonakt es gribu būt viens.

JAUNIETE. Esi tik labs un nedzen prom sievieti, kas meklē patvērumu...

PLATONS. Ja tu meklē patvērumu, tad paliec, bet man ir tikai viena gulta.

JAUNIETE. Vienas gultas pietiks mums abiem.

PLATONS. Ja tu meklē patvērumu, tad gulēsim kopā, bet, ja tu meklē piedzīvojumus, tad ej projām.

JAUNIETE. Kas tur slikts, ja es meklēju gan mīlestību, gan patvērumu? Un vai tad mīlestība nav piedzīvojums?

PLATONS. Dabūsi to pašu, bet kaut kur citur...

JAUNIETE. (*Iekāpjot gultā*) Gulta ir vienīgā vieta, kur es patiešām jūtos labi un no kurienes mani neviens nevar padzīt. (*Uzmet maigu skatienu Platonam*) Nāc!.. Nāc man blakus! (*Noglāsta ar plaukstu gultas virsmu, norādot uz vietu sev blakus*)

PLATONS. Kāpēc?

JAUNIETE. Nāc! Es tev parādīšu, kāpēc vīrietim un sievietei ir jābūt kopā.

PLATONS. Un ko tu man vēlies iemācīt?

JAUNIETE. Kā dievi mīlējas!

PLATONS. No kurienes tu zini, kā dievi mīlējas?

JAUNIETE. Par to rakstīts visās grāmatās... Nu, nāc!... No kā tu baidies, mans draugs?

PLATONS. Es nebaidos... Es vienkārši protu apvaldīt savus instinktus...

JAUNIETE. Aizmirsti par instinktiem. Šī būs jauka nakts, kura mums nesīs tikai mīlestību

un baudu.

PLATONS. Tam nav nekā kopīga ar mīlestību.

JAUNIETE. Kā nav? Mīlestība ir bez aizspriedumiem, noteikumiem un robežām... (*Vilinoši, maigi*) Nu nāc, Plato... Nāc man blakus...

Platons automātiski pieceļas kājās un pienāk pie gultas.

JAUNIETE. (*Nem viņa roku un liek pieskarties savai sejai, pierai, lūpām, klusi čukstot*) Vai jūti, cik karsta un maiga ir mana āda, sejas, lūpas... Es visa degu... Tu to jūti, Platon, kā es degu tavos pieskārienos... zilās liesmās, kas no tevis izstaro. No tava ķermeņa, no tava sirds, no tava prāta...

PLATONS. Visdrīzāk no mana neprāta...

JAUNIETE. Mīlēsimies bez prāta... Tikai tu un es, un neviena, neviena paša, tikai mēs visā pasaulē... tu un es.

PLATONS (*Kļūstot arvien maigāks un maigāks, pakļaujas sievietes kustībām*) Nē... nē... nē... Ak!...Ārprāts... Jā...jā...jā... (*Platons apguļas blakus Jaunietei, viņi apkampjas un skūpstās*).

Priekšgars

VIII AINA

Zināt daudz nenozīmē zināt to, kas ir nepieciešams

Tā pati viesnīcas istaba, gultā guļ Platons, bet blakus viņam Jauniete. Jauniete pamostas pirmā, ilgi skatās uz blakus guļošo Platonu, kamēr tas pamostas.

JAUNIETE. Zini, Platon, es pēkšņi sapratu, kāpēc atnācu pie tevis. Es gribu bērnu!

PLATONS. Un kas viņam mācīs dzīvot?

JAUNIETE. Tev šķiet, ka dzemdēt ir mazāk svarīgi, nekā pēc tam bērnam iemācīt dzīvot?

PLATONS. Ja neiemācīsi bērnam, kā dzīvot, tad kāda jēga gan viņu dzemdēt?

JAUNIETE. Ja nedzemdēsi, tad nebūs, ko mācīt. Paklau, ko jūs esat mācījuši saviem bērniem, jo es neko nesaprotu no jūsu mācībām?

PLATONS. Visādas gudrības, kuras daži dēvē par pārgudrībām.

JAUNIETE. Man patīk gudrības un gudri virieši... Kaut daudz no tā es vis nesaprotu...

PLATONS. Kāpēc tad tev patīk?

JAUNIETE. Tāpēc, ka jūsu mācībās slēpjas kaut kas tāds, ko nav iespējams līdz galam izskaidrot...

PLATONS. Hm...Tev gan ir interesants priekšstats par gudrību.

JAUNIETE. Mums fakultātē māca tik daudz gudru lietu, ka es ar savu prātu visu nespēju aptvert...

PLATONS. Bet varbūt nemaz nevajag aptvert visu? Tikai galveno un nepieciešamo.

JAUNIETE. Varbūt, bet kas tā ir par gudrību, kas nepaliek prātā...

PLATONS. Zināt daudz vēl nenozīmē zināt to, kas ir nepieciešams.

JAUNIETE. Tā izklausās daudz labāk, kaut gan es neko nesaprotu.

PLATONS. Varbūt ne visu vajag saprast, jo daudz ko var nojaust intuitīvi.

JAUNIETE. Varbūt...

JAUNIETE. (*Mainot pēkšņi tēmu*) Saki, vai tu mani uzskati par skaistu?

PLATONS. Tu esi ļoti skaista...

JAUNIETE. Un gudra arī?

PLATONS. Arī, var pat iemīlēties.

Uzaust rīta gaismā. Jaunieta izlec no gultas un ātri apģērbjas. Platons atrodas gultā un klusi skatās, kā Jaunieta ģērbjas. Jaunieta pienāk pie gultas un noskūpst Platonu uz lūpām un aiziet.

JAUNIETE. (*Stāvot uz sliekšņa*) Nu man jāiet. Nakts beidzās un patvērums arī. Esi laimīgs...

Priekšskars

IX AINA

Muļķi, toties daudz

Darbība norisinās Premjera kabineta priekštelpā. Tajā atrodas Jaunieta un Funkcionārs.

FUNKCIONĀRS. Saki, ko jaunu tu uzzināji?

JAUNIETE. Par ko?

FUNKCIONĀRS. Protams, ka par Platonu, par ko gan citu?!...

JAUNIETE. Ka viņš prot mīlēt.

FUNKCIONĀRS. Mani vairāk interesē tas, par ko jūs ar viņu runājat.

JAUNIETE. Par mīlestību.

FUNKCIONĀRS. Un ko vēl?

JAUNIETE. (*Jūsmīgi*) Un vēl par mīlestību!

FUNKCIONĀRS. Un tālāk?...

JAUNIETE. Tālāk... mēs mīlējāties...

FUNKCIONĀRS. Neizved mani no pacietības. Nevienu vārdu nav pieminējis?

JAUNIETE. Kā nu nē, piemēram vārdu Sokrāts!

FUNKCIONĀRS. Bet Sokrāts jau sen ir miris!

JAUNIETE. Platons teica, ka Sokrāts paliks uz mūžīgiem laikiem kopā ar mums.

FUNKCIONĀRS. Un ko vēl viņš teica?

JAUNIETE. Ka šodien ir daudz vairāk vergu un iztapoņu kā viņa laikā un mūsu sabiedrībā valda vēl lielāka verdzība, nekā tā ir bijusi agrāk...

FUNKCIONĀRS. Un ko vēl viņš teica, tavs mīlais Platons?

JAUNIETE. Ka viņš manī var iemīlēties...

FUNKCIONĀRS. (*Pārsteigts*) Un vairāk neko?

JAUNIETE. Vairāk neko... Bet ko tu īsti gribi zināt?..

FUNKCIONĀRS. Vai viņš rakstīja vai nerakstīja?

JAUNIETE. Kad ienācu istabā, Platons sēdēja pie galda un kaut ko rakstīja.

FUNKCIONĀRS. Un ko viņš rakstīja?

JAUNIETE. Ja gribi zināt, ko Platons rakstīja, tad ieskaties Internetā!

FUNKCIONĀRS. Mums nav laika lasīt visas Platona muļķības! Darba līdz kaklam. Pasaki, ko viņš rakstīja!

JAUNIETE. Viņš zīmēja kaut kādas zvaigznes, sauli, vēl kaut kādas figūras un daudz ko citu.

FUNKCIONĀRS. (*Atviegloti*) Tad jau viņš nerakstīja nekādu manifestu vai partijas programmu!

Pa durvīm pabāž galvu laukā Premjers.

PREMJERS. (*Atvieglots*) Paldies Dievam. (*Jaunietai*) Vari iet.

JAUNIETE *aiziet.*

Funkcionārs nospiež sakaraparāta pogu un kabinetā ienāk drošības policijas slepenais aģents.

PIRMAIS FUNKCIONĀRS. Paldies Dievam, ka Platons nesacerēja jaunas partijas programmu vai manifestu! Pavēli izraidīt viņu no mūsu valsts. Ja kāds ko jautās, saki, ka šis cilvēks ir nojūdzies, izliekas par sengrieķu filozofu Platonu un gvelž visvisādas muļķības. Bez programmas viņš ir nekas, nevienam nevajadzīgs.

OTRAIS FUNKCIONĀRS. Tiks izdarīts. Ko, ko... bet šādus scenārijus mēs pieprotam!...

PREMJERS. (*Jautā abiem funkcionāriem*) Nu, kas jauns?

PIRMAIS FUNKCIONĀRS. Uzzināju, ka Platons nav uzrakstījis nedz jaunu manifestu, nedz jaunu partijas programmu.

OTRAIS FUNKCIONĀRS. Tik vien kā tās blēņas par ideālu valsti...

PREMJERS. Ar ko tikai nenākas saskarties, esot pie varas...

OTRAIS FUNKCIONĀRS. Patiešām...

PREMJERS. (*pirmajam funkcionāram*) Sēdies un tūlīt uzraksti pavēli, lai nākamā gada budžetā tiek pielikti daži lati algām, pensijām un pabalstiem.

PIRMAIS FUNKCIONĀRS. (*Neizpratnē*) Šiem muļķiem palielināt algu, pensijas un pabalstus?

PREMJERS. (*Smīn*) Muļķiem? Jā!... Bet toties viņu ir tik daudz!... Neaizmirsti, ka drīz būs vēlēšanas un mums arī nākamgad tajās jāuzvar...

PIRMAIS FUNKCIONĀRS. Tā arī rakstīsim: „Muļķi, toties daudz?”...

PREMJERS. Nē, to tu uzraksti sev uz pieres, lai tev tas nekad nepiemirstos!

Priekšgars

X AINA

Sabiedrība, kurai pastāvīgi tiek melots, degradējas un iet bojā

Saulriets. Jūras krasts. Netālu no piestātnes redzams kuģis, kas gatavojas doties ceļā. Netālu no kuģa krastmalā sēž Platons un Dzejnieks. Nedaudz atstatus stāv premjera miesassargi, kas cieši viņus novēro no malas.

PLATONS. Paldies, ka atnācāt atvadīties.

DZEJNIEKS. Varbūt vēlies mums kaut ko pateikt uz atvadām?

PLATONS. Esmu tik daudz runājis, ka tagad vēlos vienīgi klusēt....

DZEJNIEKS. Un tomēr, pirms tu aizbrauc, pasaki man, kas tev šķiet šai pasaulē visbīstamākais?...

PLATONS. Meli! Tie sagrauj itin visu. Tie pieļauj to, ka ar cilvēka prātu var manipulēt... Tie sagrauj valsti un sabiedrību, liek tai degradēties un visbeidzot iet bojā.

DZEJNIEKS. Kas stāv pāri visam?

MŪKS. Dievs...

PLATONS. (*Klusi*) Dzīves patiesība.

DZEJNIEKS. Tā ir augstāka par cilvēka gribu?

PLATONS. Tā ir visuma avots un likums. Tā ir dzīves enerģija. Mūsu laikā to sauca par visuma alfabētu un šifru.... Tā ir kā visuma alfabēts, kura šifra atslēga ir paslēpta laiku pirmsākumos, kad visums pārtapa vārdā. (*Platons sniedz Dzejniekam papīra rullīti*) Uzmaniņāk palasiet senos avotus... Tur viss jau ir pateikts.

DZEJNIEKS. (*Paņem rullīti un, uzmanīgi to atvērdams, tajā domīgi ieskatās*) Saule ar zelta ķēdīti... Pasaules koks... Krusts, trijstūris... Ko tas viss nozīmē, Platon?

PLATONS. Tas ir visuma alfabēts, ar kura palīdzību cilvēki var izlasīt visu, kas notika, kas notiek, kas notiks un kas jādara. Tas pastāvēja vēl pirms mums, un mūsu laikā to sauca par „Tetras, alfas, betas un omegas” šifru....

DZEJNIEKS. Platon, mēs nevaram atgriezties pagātnē, jo mēs neesam vēl tikuši skaidrībā ar tagadni.

PLATONS. Te nav runa par atgriešanos pagātnē. Šis alfabēts ir atslēga, ar kuras palīdzību jūs varēsiet atšifrēt visuma likumus, kas jums ļaus ieskatīties pagātnē un tādējādi labāk izprast arī tagadni un nākotni.

DZEJNIEKS. Nē, mans mīlais draugs, nekas nesanāks...

PLATONS. Sanāks gan, jo viss, kas ir dzīve, nāk no šiem avotiem – no ūdens, uguns, debesīm un zemes, – kurus cilvēks pārlīka vārdā. Te ir viss, ko es esmu teicis ar Pindara, Tota un visuma vārdiem... Un šo šifra alfabētu tu tagad turi savās rokās.

DZEJNIEKS. Bet es viens pats netikšu galā...

PLATONS. Kas teicis, ka tev viss jāpaveic vienam pašam? Ņem talkā Pindaru, Orfeju, Totu, Prometeju, Homēru un daudzus citus. Un galvenais neaizmirsti ņemt talkā sievieti...

DZEJNIEKS. (*Pārsteigts*) Sieviete?...

PLATONS. Jā, sievieti!... Jo daudzus no šiem simboliem ir radījušas viņas, bet pēc tam tie tika izslēgti no civilizācijas aprites, un neviens vairs nespēja tikt klāt pie šiem simboliem.

DZEJNIEKS. Par kādiem simboliem tu īsti runā?...

PLATONS. Par zelta ābeli... dzīvo un mirušo ūdeni, par Trīs Moirām... un daudziem citiem simboliem, kas mūsu laikā saucās par Lielās mātes simboliem...

DZEJNIEKS. Platon, ja tu esi dzejnieku draugs, nenovel uz maniem pleciem šo vezumu. Es tik tikko esmu atlabis no visām savām metafiziskajām slimībām, un mana sirds ir kļuvusi neuzņēmīga pret civilizācijas nebūšanām un nejēdzībām... Man vairs nerūp cilvēces nākotne un tās liktenis. Es negribu atgriezties tajā pašā grāvī vēlreiz...

PLATONS. Un ko tu gribi iesākt tālāk?

DZEJNIEKS. Dzīvot mierīgi.

PLATONS. Un ko nozīmē dzejniekam dzīvot mierīgi?

DZEJNIEKS. Droši vien darīt to pašu, ko visi... Ēst, dzert, mīlēties un priecāties par dzīvi. (*Pēc šīs frāzes viņš aizdomājas, tad, šaubu pārņemts, turpina*) Man gribas vienkārši dzīvot... Nospļauties uz šīs pasaules nebūšanām, ciešanām un nejēdzībām. Es arī vēlos dzīvot mierīgi un baudīt dzīvi...

PLATONS. Es visu laiku tevi vēroju un redzēju, ka tu nemaz neproti slēpt savas rūpes un sāpes par cilvēkiem un cilvēci, kas tevī mājō.

DZEJNIEKS. Un, proti?...

PLATONS. Rūpes ne tikai par saviem bērniem un nākotni, jo tās jau ieliktas dzejā un dzejniekā likteni, un tās izpaužas vienlaikus ar vārsēm, metaforām un simboliem. Tā kā tev, mans mīļais draugs, lemts to darīt un, lai kā arī tu censtos, tu nekur no tā nespēsi izvairīties, jo no šīs nastas nevienam vēl nav izdevies aizbēgt vai paslēpties. Kad visi runā, dzejnieki klusē, bet, kad visi klusē, dzejnieki runā...

DZEJNIEKS. (*Vēl joprojām šaubās*) Es pat nezinu, kā man pašam dzīvot, kur nu vēl mācīt citus, kā to jādara...

PLATONS. Dzejniekam piemīt talants, intuīcija un iedvesma, kas ļauj viņam redzēt vairāk par jebkuras citas profesijas pārstāvi. Neaizmirsti, ka sākumā arī es biju dzejnieks un runāju ar simbolu un metaforu palīdzību. Tāpat neaizmirsti, ka pirmās dzīves formas, kuras radīja cilvēki, bija dzejas formas...

DZEJNIEKS. Tu runā par tautas dzeju, simboliem, paražām un leģendām?

PLATONS. Visa vēsture sākumā izpaudās mākslinieciskā formā un tikai pēc tam tā kļuva par zinātņi.

DZEJNIEKS. Mēs to saucam par kultūras vēsturi...

PLATONS. Tieši kultūra ir tā, kas nodrošina nepārtrauktu dialogu starp laikiem, tautām, valstīm... Dzejai šajā ziņā ir dota vienreizēja iespēja.

DZEJNIEKS. (*Vēl joprojām mēģina atkratīties vajā no nastas, kuru Platons tiecas uzkraut uz viņa pleciem*) Tik un tā man nekas nesānās. Daudzi, kas mēģinājuši to darīt un bijuši nesalīdzināmi gudrāki par mani, to nav

spējuši...

PLATONS. (*Pārtraucot viņu*) Dzīļi maldies. Cilvēki neko nav darijuši, viņi nav pakustinājuši pat mazo pirkstiņu, bet gan visu laiku gaidījuši, kad ieradīsies Lielais Glābējs un to izdarīs viņu vietā.

DZEJNIEKS. Un iemācīs mums, kā pareizi dzīvot?

PLATONS. Arī... Bet patiesība ir tāda: kā cilvēks darīs, tā arī viņš dzīvos...

DZEJNIEKS. (*Šaubās*) Nu... nezinu... nezinu...

PLATONS. Mans mīlais draugs, grūtos brīžos liktenim vienmēr vajag kādu, kurš domā ne tikai par sevi un savu likteni, bet arī par visas cilvēces Lielo likteni... Citādi iznāk, ka mēs, visas iepriekšējās paaudzes, veltīgi cenšamies nodot mūsu zināšanas tālāk jums, kas esat mūsu pēcteči un kuriem paredzēts viss, ko mēs esam darijuši. Bet to darīt mums liek cilvēces Lielais liktenis, tāpēc, ka mums ir jānodrošina turpinājums visam, tas, ko vienā vārdā sauc par pēctecību.

DZEJNIEKS. Saki, Platon, vai tevis teiktajā slēpjas dzīvības avots un spēks?

PLATONS. Visaugtākais...

DZEJNIEKS. Bet cilvēkiem neko daudz nevajag... Viņi grib mierīgi dzīvot un baudīt savu dzīvi. Neviens man nepiedos, ne bagāts, ne nabags, ja es iztraucēšu viņu mieru...

PLATONS. Atminies, ko teica Marija? Tik un tā reiz notiks liels un radikāls lūzums, kam sekos pamošanās... Cilvēkiem ir bērni, kam arī būs bērni, un arī viņiem būs jādzīvo. Tu par viņiem esi padomājis?

DZEJNIEKS. Es domāju par viņiem visu laiku.

PLATONS. Tad dari to sava tēva, mātes un bērnu vārdā...Tā, kā tas bija sākumā un kā to pieprasa Lielais liktenis... Tā ir Trešā prāta atslēga, par kuru mēs iepriekš runājām...

DZEJNIEKS. Labi... Pamēģināšu...

Cits pēc cita uz krastmalu atvadīties no Platona ierodas Students, Marija, Mūks un Sirmgalvis.

SIRMGALVIS. (*Sasveicinoties*) Premjers lūdz atvainot, ka viņš nevarēs atnākt atvadīties no, kā viņš izteicās, tik izcila ciemiņa... (*klusi murmina pie sevis*) Nezinu, kādu ķibeli viņam kā premjeram nākas pārdzīvot šoreiz...

PLATONS. Toties abi viņa kalpi parādījās paši pirmie (*Norāda uz diviem premjera miesas-*

sargiem, kas visu notiekošo vēro no malas).

SIRMGALVIS. (*Smaidīdams*) Pie mums gadās arī tā: miesas nav klāt, toties miesassargi ir...

Krastmalā parādās Jaunieta.

JAUNIETE. (*Apkampj un noskūpst Platonu*) Es visu pārdomāju un nolēmu braukt tev līdz.

PLATONS. (*Apmulsis*) Uz kurieni?...

JAUNIETE. Vai nav vienalga, uz kurieni?!... Tālāk no šejienes. Labāk meklešu patvērumu mīlestībai, nekā kalpošu kādai nesaprotamai valstij.

PLATONS. (*Jokodamies*) Vai manu „Valsti” tu saproti labāk par savējo?...

JAUNIETE. Daudz labāk...

PLATONS. (*Daudznozīmīgi*) Esi pārliecināta?...

STUDENTS. (*Piepeši viņus pārtraucot*) Es arī došos jums līdz.

PLATONS. (*Tikpat pārsteigts*) Un uz kurieni dosies tu, mans mīlais draugs?

STUDENTS. Tālāk no cilvēkiem, kam es neesmu vajadzīgs... Tālāk no meliem... liekulības, prāta izvirtībām...

PLATONS. Es tevi labi saprotu... Tā sabiedrība, kurai pastāvīgi tiek melots, degradējas un iet bojā... Tikai tev, mans jaunais draugs, nav kur bēgt, jo visur valda viens un tas pats.

MŪKS. Es arī braukšu līdz!

PLATONS. (*Pārsteigts*) Uz kurieni?

MŪKS. Kurp acis rāda... Dievs ir teicis, ka ticībai un mīlestībai visā pasaulē ir patvērums!

Negaidīti pie Platona pienāk abi Premjera miesassargi.

SIRMGALVIS. (*Kļūvis nemierīgs*) Kas šiem prātā... (*Bet dzirdot, ko tie saka, viņš no visas sirds sāk smieties*).

SARGI. Platon, ņem arī mūs, lūdzu, sev līdz. Mēs tevi aizstāvēsim un sargāsim. Jo... jo... mums bija dota tāda pavēle.

PLATONS. (*Kuru visa šī situācija sāk uzjautrināt*) Nu... ja... jums tāda pavēle ir dota... tad kāpiet uz klāja...

Tā vien šķiet, ka Sirmgalvis, Dzejnieks, Jaunieta un Miesassargi gatavi drudzaini bēgt prom.

SIRMGALVIS. Es arī brauktu līdz Platonom,

ja būtu kaut mazdrusku jaunāks.

PLATONS. (*Marija*) Bet tu?

MARIJA. Man ir daudz bērnu... Un mans liktenis ir atrasties šajā krastā.

DZEJNIEKS. Tāpat kā mans...

PLATONS. Labi, mani draugi, pienācis laiks atvadīties. (*Pienāk pie Dzejnieka un draudzīgi uzsit viņam pa plecu*). Neaizmirsti, mans mīļais draugs, ka Saules atslēga ir tavās rokās...

DZEJNIEKS. (*Mēģinot vēl pēdējoreiz atsvabināties no Platona uzstājības*) Kādēļ man uzņemties rūpes par pasaules likteni, ja manis paša liktenis ir tik nedrošs? Arī es gribu dzīvot, baudīt dzīvi un būt laimīgs.

PLATONS. Tu gribi būt laimīgs pasaulē, no kuras visi bēg?

MARIJA. Un kurā dzīvot ir tik nedroši...

PLATONS. Tu esi dzejnieks, neaizmirsti to. Dzejnieka liktenis ir šo pasauli mīlēt, just līdzi tās ciešanām, uzņemties rūpes par šo pasauli. Tāpēc pasaules liktenis ir arī tavs liktenis. Tu nekad nevarēsi dzīvot citādāk un būt laimīgs... Es pats esmu izbaudījis šo likteni, atklājot patiesību par šo pasauli...

DZEJNIEKS. Labi... darīšu, ko varēšu....

PLATONS. (*Paspiežot Dzejnieka roku, mēģina viņu vēl pēdējo reizi iedvesmot*) Neaizmirsti, katrs vārds – tā ir laika parole un likteņa atslēga. Tagad atslēga ir tavās rokās.

MARIJA. (*Atvadoties noskūpst Platonu*) Paldies, ka palīdzēji man.

Atvadoties arī no Sirmgalvja, Platons uzkāpj uz kuģa klāja, kur viņu ar nepacietību jau gaida Jauniete, Mūks, Students un divi Premjera miesassargi. Gan aizbraucēji, gan palicēji krastā māj viens otram ardievas. Kuģis dodas ceļā, droši un lēnām attālinoties aizvien tālāk no krasta. Pēkšņi nogrand sprādziens, un no kuģa uz visam pusēm debesīs izšaujas krāsainas gaismas vārpas.

SIRMGALVIS. Izskatās, ka meitene arī Platonam sagādājusi lielu pārsteigumu ar šīm lielajām un krāšņajām gaismas vārpām.

Beigās skan dziesma, un Koris, gluži kā Platona laikā, dzied slavas dziesmu dzīvībai un mīlestībai.

Izrādes beigas

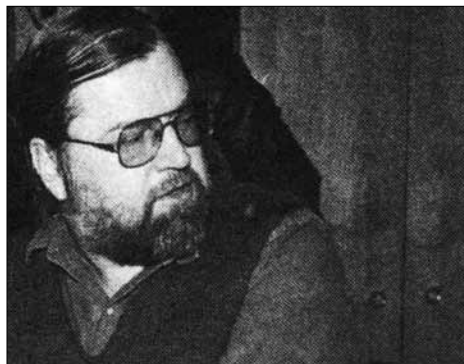
JURIS MAZUTIS

1940 – 2008

*Tumsa nav ārā
tumsa sēž iekšā
Tumsa nav vakarā
tumsa biez priekšā*

*Tumsā tu grimsti
Tu – tumsas kalējs
Tumsā Tu dzimsti
Un tumsā aizeji*

*Šo brīdi dedzini
pret tumsu – liesmā
Citu Tu nezini:
izsvīlt Tev dziesmā.*

JG ilggadējs redakcijas loceklis (1975-1998), literāts, žurnālists, datoru speciālists Juris Mazutis 1944. gada rudenī, lai izvairītos no otrreizējas padomju okupācijas, kopā ar vecākiem dodas bēgļu gaitās rietumu virzienā, nokļūst Čehoslovākijā, Austrijā, pēdīgi amerikāņu okupācijas zonā Vācijā, kur beidz pamatskolu Eslingenas bēgļu nometnē. Trimdas gadu turpinājumā Kanādā kļūst par elektroinženieri (1962 – MacGill U., Montreal), vēlāk iegūst maģistra grādu uzņēmumu vadībā. Kopš 60. gadu vidus ieņem dažāda ranga posteņus Kanādas valsts TV un radiopārraižu tīklā *Canadian Broadcasting Corporation* (CBC). Klajā laists dzejkrājums *Ceļojumi* (1971) un Latviešu Rakstnieku apvienības (trimdā) dzejlapa *Uz palikšanu* (1977).

Eva Eglāja-Kristsons

OKUPĒTĀS LATVIJAS UN LATVIEŠU TRIMDAS SASKARSME UN DINAMIKA – II DAĻA

INTENSĪVO KULTŪRAS SAKARU TAKTIKAS LAIKS (1964-1987)

Šis laiks būtisks ar saskarsmju formu dažādību un intensifikāciju: 1) *Komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs* (KKS) saviem biedriem organizē regulārus braucienus uz ārvalstīm un tikšanos ar trimdas tautiešiem, tāpat arvien biežāka kļūst trimdas intelektuāļu viesošānās Latvijā gan ar KKS gādību, gan bez tās; 2) pieaug sarakstes regularitāte un domu apmaiņa gan trimdas literātū starpā, gan Latvijas un trimdas autoru (un arī oficiozu) starpā; 3) ievērojami palielinās latviešu padomju autoru darbu publicēšana trimdas periodikā, kā arī šo darbu analīze, savukārt Latvijas lasītājam tiek fragmentāri dota iespēja iepazīt vien atsevišķus, atlasītus trimdas (padomju ideoloģijas izpratnē – emigrācijas) autorus un viņu daiļradi.

No 60. gadiem Padomju Savienības nacionālā politika (sakarā ar 1961. gadā pieņemto PSKP programmu¹) bija vērsta uz Padomju Savienības nāciju tuvināšanu un nacionālas savrupības atmešanu. Latvijā pakāpeniski notika latviešu valodas funkcijas sašaurināšanās, ko veicināja ne vien PSKP nacionālā politika, bet arī foršēta rūpniecības attīstīšana un darbaspēka ieceļošana no citām PSRS republikām. Latviešu rakstnieki, dzejnieki un mākslinieki ar legāliem līdzekļiem pretojās kompartijas politikai. Nacionālas apdraudētības apstākļos literatūra un māksla Latvijā pildīja nācijas patvēruma funkciju.

Tāpat šajos gados kompartija aktivizēja darbu ar emigrantu kopienām. Latvijā, Lietuvā, Igaunijā, Baltkrievijā, Ukrainā, Armēnijā un Kabardas-Balkārijas autonomajā republikā darbojās VDK izveidotas ārēji patstāvīgas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs. To slepenais uzdevums bija politiski neitralizēt etnisko emigrantu (trimdinieku) vairākumu, vienlaikus izveidojot viņu vidū grupas un organizācijas, kas apzināti vai neapzināti kalpotu padomju ārpolitikas un izlū-

košanas mērķiem.² Kultūras sakaru komitejas darbu plānoja un slepeni vadīja attiecīgās padomju republikas VDK izlūkošanas daļa. Oficiāli komiteja strādāja *PSKP izvirzīto mērķu un uzdevumu ietvaros, lai veicinātu padomju miera programmas īstenošanu*.³ Kopš 20.gs. 60.gadiem trimdas latviešu sabiedrībā Rietumos visasāko strīdu cēlonis bija Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs.

KOMITEJA KULTŪRAS SAKARIEM AR TAUTIEŠIEM ĀRZEMĒS (KKS)

1964. gada septembrī formāli tika dibināta Latvijas KKS (it kā pēc ārzemju latviešu lūguma). Kā dibinātāji minēti Latvijas PSR sabiedrisko organizāciju un kultūras iestāžu pārstāvji. Reizi trijos gados sasauca komitejas augstāko vadošo orgānu – konferenci – un apmēram reizi gadā – valdi, tā radot iespādu par it kā demokrātiski izveidotu sabiedrisku organizāciju, bet patiesībā tā bija jau no 1955. gada darbojusies struktūra ar VDK noteiktiem mērķiem, VDK ieceltiem kadriem un virsvadību. No 1961. līdz 1964.gadam tās nosaukums bija *Komitejas repatriācijas sekmešanai un kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs Latvijas nodaļa*. 1964.10.IX sēdē tās ilggadīgais vadītājs Leonīds Rimjans tika ievēlēts par it kā jaunās sabiedriskās organizācijas prezidija priekšsēdētāju. Vecais nosaukums tika mainīts, jo tas pārāk tieši atspoguļoja centralizēto pakļautību Maskavai un to kritizēja vairāki svešatnes latvieši, ciemojoties Rīgā. Tika arī atmests novecojušais un no Maskavas komunistu režīma viedokļa par nevēlamu kļuvušais mērķis – tautiešu repatriācija⁴.

Savos statūtos komitejas veidotāji izvirzījuši vairākus uzdevumus sev, kā arī priekšnosacījumus tiem, kas vēlas ar komiteju sadarboties. Tur minētie svarīgākie mērķi ir atbalstīt ārzemēs dzīvojošo latviešu centienus iepazīties ar Padomju Latvijas kultūru, ekonomiku, vēsturi un sociālistisko dzīves veidu PSRS tautu brālīgajā saimē, kā arī informēt Padomju Latvijas sabiedrību par ārzemēs dzīvojošo latviešu „progresīvo sniegumu” kultūras un sabiedriskajā dzīvē.⁵ Uzdevumi paredzēja ār-

2. Lešinskis, Imants. „Kultūras sakari vai etniskā spiegošana. To kādreizējā veidotāja viedoklis”. *Latvija Šodien* 1984,14:111. .

3. Ģērmanis, Uldis. *Zināšanai. Raksti par mūsu un padomju lietām*. Stokholma, 1986:20.

4. Turpat:117.

5. *Komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs* statūti. Noraksts. Anitas un Gunša Liepiņu prievātais arhīvs Toronto, Kanādā.

1. 1961.gadā XXII PSKP kongress pieņēma programmu – par nāciju tuvināšanu, līdz sasniegta pilnīga vienība.

zemju tautiešu iepazīstināšanu ar LPSR *kultūru, ekonomiku un sociālistisko dzīves veidu PSRS tautu brālīgajā saimē*" no vienas puses un Padomju Latvijas sabiedrības informēšanu, par ārzemēs dzīvojošo latviešu progresīvo sniegumu kultūras un sabiedriskajā dzīvē no otras puses.

Trimdas laikrakstos⁶ ir uzminēti neoficiālie KKS uzdevumi: 1. Trimdas latviešu organizāciju apkarošana. 2. Kara noziedznieku atmaskošana. 3. Trimdinieku ietekmēšana padomju sistēmai vēlamā garā. 4. Informācijas izplatīšana par „sasniegumiem” Padomju Latvijā. 5. Latvijā radīto „kultūras vērtību” un padomju valdībai vēlamu publikāciju izplatīšanu rietumos. 6. Informācijas vākšana tiešā sadarbībā ar VDK jeb KGB.

Viens no KKS darbības atklātajiem mērķiem, kas tika regulāri uzsvērts KKS publikācijās, konferencēs un plēnumos, bija trimdas tautiešu iesaistīšana starptautiskajā „miera cīņā”, savukārt trimdas latviešu lielākās organizācijas dažādi atbalstīja ideoloģisku, ekonomisku un militāru cīņu pret komunismu visā pasaulē. Neraugoties uz to, ka KKS aktivitātēs iesaistījās daudz trimdas tautiešu, viņu iesaistīšana „miera cīņtāju” kustībā nekad netika panākta.⁷

Kandidātu atlase iesaistīšanai KKS bija sarežģīts process.⁸ Vispirms konsultējās ar Rakstnieku savienības, Mākslinieku savienības, Zinātņu akadēmijas partijas komiteju sekretāriem, kā arī Latvijas komjaunatnes centrālkomiteju, un tad veidoja sarakstus, kurus iesniedza Latvijas VDK Izlūkdaļai, kas pēc attiecīgas saskaņošanas ar Pretizlūkošanas un Novērošanas daļu vadību tos atsūtīja atpakaļ. Parasti daži kandidāti bija izsvītroti, daži pielikti klāt. Galīgo akceptu Komitejas sekciju sastāvam deva LKP CK Ārējo sakaru nodaļa. Tikai pēc tam, kad šī saskaņošana bija pabeigta, KKS darbinieki vērsās pie kandidātiem un uzaicināja darboties attiecīgās sekcijās (Literatūras, Mākslas, Mūzikas, Jaunatnes, Teātra u.c.). Parasti atteikumu nebija. KKS sekciju kadru sarakstā gadu gaitā iezīmējas tā laika oficiālās kultūras dzīves autoritātes – rakstnieki, mākslinieki, mūziķi, aktieri, režisori. 1965. gadā tika nodibināta KKS Literatūras sekcija. Pirmo sekcijas dibinātāju vidū bija rakstnieki un dzejnieki – Jānis Anerauds, Ilgonis Bērsons, Miervaldis Birze,

Arvīds Grigulis, Žanis Grīva, Jānis Kalniņš, Mirdza Ķempe, Zigmunds Skujiņš, Ojārs Vācietis, Āndris Vējāns, Imants Ziedonis u.c.

Imanta Auziņa apcere „Dažas atmiņstundas” dod ieskatu par sistēmu, kādā tika organizētas trimdas un Latvijas rakstnieku tikšanās. Piemēram, fragments: *Vasaras sākumā⁹ Rīgā ciemojās Anglijā dzīvojošais latviešu prozaīkis Guntis Zariņš. Tas bija pirmreizīgs notikums, jo pie mums no svešatnes atbrauca diezgan pazīstams (ne jau mums) rakstnieks. Man piezvanīja Jānis Anerauds no Kultūras sakaru komitejas: – Guntis Zariņš izteicis vēlēšanos tikties ar tevi. Esot lasījis tavu krājumu, gribot parunāties... – Neiešu. Man nav pieejama neviena viņa grāmata. Es taču būšu muļķa lomā. Ko es teikšu? – Hm... Grāmatu es teviedošu. Romānu „Mieles”. Viņš atvedīs to tev. Tikai pēc tam gan atdod atpakaļ. – Labi. Izlasīju romānu. Tas Guntis neapšaubāmi ir rakstnieks, esot vēl piecas grāmatas. Sākumam pietiks. Devos uz viesnīcu „Rīga”. Tikāmieš kā veci paziņas – tas bija viesis nopelns. Un nedomāju, ka ciemos iedzertās glāzītes tur ko nozīmēja. Guntis bija sirsniņš cilvēks, dzīvs un kustīgs. Devāmieš pusdienās, kur mūs gaidīja Jānis Anerauds un Imants Lešinskis. Pirmo reizi tādā diplomātiskā līmenī nonācis, ar interesi vēroju un klausījos, pats bilzdam pa vārdam. Paēdām, drusku iedzērām. Tikai uz saulainās ielas, kad palikām divatā, Guntis pēkšņi teica: – Imant, tā jau pulkā neko prātīgu nevar parunāt. Es atbraukšu nākamvasar, tad aizlaidīsim kaut kur uz Vidzemes jūrmaļu un izrunāsimies pēc sirds patikas... Bet pagaidām lasi manu apceri par latviešu dzeju un taviem „Zilajiem griestiem”. Tu esi eksistenciālists, vai tas tev patīk vai ne...¹⁰*

Kāda no Auziņa atmiņu epizodēm raksturo atbildīgā VDK darbinieka Imanta Lešinska darba stilu, sadzīvīkos apstākļos individuāli novērojot rakstnieka reakcijas un novērtējot piemērotību KKS darba uzdevumiem. Pēc Gunta Zariņa aiziešanas Lešinskis uzaicinājis Aneraudu un Auziņu doties pie viņa uz Jūrmaļu iedzert šampanieti. Auziņš tajā laikā strādājis laikrakstā *Padomju Jaunatne*, un tieši tajā laikā laikraksts gatavojās publicēt kaut ko no emigrācijas autoriem, tāpēc saruna ar KKS vadītāju būtu tieši laikā. Pie Imanta Lešinska viņi nosēdēja gandrīz līdz rītam. Kā atceras Imants Auziņš, *redakcijai neko nesadabūju, bet toties nokļuva karstā diskusijā. Ārēji tā bija diezgan mierīga, jo Lešinskis ru-*

6. Laiks 1975.5.II; Austrālijas Latvietis Nr.1363

7. Ģermanis, Uldis. *Zināšanai. Par mūsu un padomju lietām*. Stokholmā: Ziemeļzvaigzne, 1986:121.

8. Saruna ar Jāni Aneraudu 2004.gada februārī. Pieraksts Evas Eglājas-Kristsones personiskajā arhīvā

9. 1965.gada martā

10. Auziņš, Imants. „Dažas atmiņstundas”. *Varavīksne* 1994

nāja kā rūdīts diplomāts. Mazpamazītēm nonācām līdz represiju jautājumam. Tajos gados un vēl ilgi man bija tāda dziņa – visiem daudz maz atbildīgiem darbiniekiem pajautāt par neseno gadu masveida represijām, nometnēm, arī Knuta Skujenieka likteni. Tā notika arī šoreiz. Lešinskis dažādi mazināja šo traģēdiju apmērus. Sak, pagājis laiks, tas ir nosodīts, cietušie rehabilitēti, tas neatkārtosies. Tam nevarēju piekrist. Nometnēs bija miljoni, to nekad nevar aizmirst. Otrā rītā atvadījāties. Pēc tam gadus desmit mani neaicināja tikties ar ārzemju latviešu rakstniekiem. Viņi atnāca ciemos paši. Un es apciemoju viņus vai tikāties Rakstnieku savienībā.¹¹ Šis atmiņas daļēji apliecina VDK virsnieka Imanta Lešinska metodi strādāt individuāli ar katru kultūras sakaros iesaistīto vai iesaistāmo cilvēku, izzinot viņa ieskatu dažādos jautājumos, vērojot izturēšanos dažādās situācijās. No Auziņa teiktā izriet, ka brīvā sarunā ar Lešinski atklāti debatējot par padomju režīma noziegumiem, dzejnieks ticis uz laiku novērtēts kā iespējami neparedzams kultūras sakaru dalībnieks, kam sekoja lēmums vai instrukcija neaicināt viņu turpmāk uz sarīkojumiem ar trimdas rakstniekiem, tāpat arī nepiedāvājot iespēju doties KKS apmaksātā braucienā uz ārzemēm.

1964 – 1967

1964. gadā padomju Latvijā pirmoreiz tiek izdots trimdas dzejnieka dzejoļu krājums. Latvijas kultūras sakaru komiteja ar tautiešiem ārzemēs izdod Austrālijā Adelaidē mītošā Roberta Dambīša dzejoļu krājumu *Zem Dienvidu krusta*, metiens ir 5000 eksemplāru, cena 25 kapeikas, kā redaktors minēts Arvids Skalbe. Sākumā ievietota Dambīša fotogrāfija un īsi ievadvārdi, kuros autors atklāj, ka pēc Staļina personības kulta uzņēmis sakarus ar radiem un draugiem dzimtenē un kopš tā laika ar dziļu interesi vērojis savas mīļās dzimtenes augšupeju. Viņa dzeju laiku pa laikam iespēžot svešatnes latviešu progresīvie izdevumi, bet sevišķu prieku izjūtot, kad redzot savu dzeju kādā no daudzajiem dzimtenes periodiskajiem izdevumiem. Jāatzīmē, ka Dambītis ir literāri vājš dzejnieks, taču Padomju Latvijā viņš gūst publicitāti ar KKS gādību. Dambīša uzņēmība, rakstot vēstules uz daudzajiem Latvijas periodiskajiem izdevumiem, ir apbrīnas vērtā, un viņa glaimošana un neatlaidība ir arī sekas, proti, dzeja publicēta gan *Literatūrā un Mākslā*, gan *Cīņā*, gan *Padomju Jaunatnē*

11. Turpat.

un pat žurnālā *Lauku Dzīve*. Žurnālā *Lauku Dzīve* publicēti divi dzejoļi: „Traktoristam” un „Pinekļi no kājām raisās”, kas rakstīti gluži kā pēc socreālisma priekšrakstiem un, tāpat kā pārējā Dambīša dzeja, izceļas ar naitātāti. Pirms šo dzejoļu publikācijas ir neliels redakcijas ievads, kurā gan citēts fragments no Dambīša *Lauku Dzīvei* rakstītās vēstules¹², gan lasītāji tiek informēti, ka šogad piepildījies dzejnieka ilgi lolotais sapnis – Latvijā izdota Roberta Dambīša pirmā dzejoļu grāmata *Zem Dienvidu krusta*, dzejnieks rakstot lakoniski un skaidri, ne mirkli neaizmirsdams mīļotās dzimtenes tēlu.¹³ Grāmata *Zem Dienvidu krusta* sastāv no divām nodaļām, pirmā, „Svešuma gūstā”, kur, piemēram, ievietots dzejolis „Dzejniekam svešumā”, otrā daļa – „Dzimtene sauc”, kur lasāmie dzejoļi „Domas par Dzimteni”, „Pazudušais dēls”, „Kas esi, mana Dzimtene” u.c. Fragments no „Dzejniekam svešumā”¹⁴:

*Svešā zemē, svešos ļaudīs
Aizplūsti kā vilnis sīks.
Vai kāds tavu dzīvi ļaudīs,
Kad reiz mirsi vientulīgs?
Tavām domām, tavām dziesmām
Īstā kvēlē neiekarst.
Pelni pārklāj gara liesmas,
Rūsa tavu sirdi skar.
Tavus sviedrus, tavas rokas
Svešinieki vērtē, sver, –
Tie nemūžam ilgu moka
Tavā vietā neizdzers...*

Otra Latvijā izdotā trimdas autora dzejas grāmata ir izdevniecībā „Zvaigzne” izdots Anglijā dzīvojošās Monikas Zariņas krājums *Prievīšu raksti* (1965). Monika Zariņa un viņas vīrs rakstnieks Guntis Zariņš ir pirmie trimdas literāti, kas dodas uz Latviju, lai personīgi iepazītu kolēģus rakstniekus un sadarbotos ar viņiem literatūras laukā. Zariņa apmeklēja Latviju 1964. gadā kopā ar dēliem, Guntis Zariņš – 1965. gadā. Pāris Zariņas dzejoļi publicēti arī *Karogā* (1965, 6). *Prievīšu rakstos* sniegtajās obligātajās ziņās par grāmatu nav minēts redaktors (iespējams, ka tas bija Ojārs Vācietis, kurš tolaik bija laikraksta *Dzimtenes Balss* pielikuma *Svešuma Balss* redaktors). Tāpat nav skatāms katrai grāmatai piešķirtais numurs, var tikai

12. Dambītis, Roberts. *Lasot Jūsu žurnālu, it kā redzu lielo pārmaiņu starp seno un tagadējo dzīvi. Traktori un darba rosme dzimtenes laukos patikami satrauc arī manu sirdi šeit tālajā Austrālijā.*

13. Roberta Dambīša dzejoļu publikācija. *Lauku Dzīve* 1964, 11:31.

14. Dambītis, Roberts. *Zem Dienvidu krusta*, Rīgā, 1964:12.

uzzināt, ka grāmata iespiesta Latvijas PSR Ministru Padomes Valsts preses komitejas Poligrāfiskās rūpniecības pārvaldes tipogrāfijā Nr. 1 „Cīņa” Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. Savukārt metiens ir 5 000 eksemplāru, kas ir neliels, salīdzinot ar Padomju Latvijas dzejnieku grāmatu metieniem. Ievietojot grāmatu LPSR ZA Fundamentālās bibliotēkas krājumā, tai uzspiests zīmogs: *Uz mājām neizsniegt*. Ir ziņas, ka grāmatnīcās bijusi divējāda atbilde uz pircēju taujāšanu pēc grāmatas: dažās atbildēts, ka neko par tādas grāmatas iznākšanu nezina, citās, ka grāmata izdota speciāliem nolūkiem, ne vietējam patēriņam.¹⁵

Žurnāla *Tilts* redakcija, kas gadu garumā līdzpārdzīvoja Zariņu pāra gaitām, ironiski komentē šo faktu: *Ir labi, ka Monika Zariņa dabūja redzēt Rīgu un apvārsni ap to, bet tā paskumji un reizē drusku ironiski, ka neviens „mirstīgais” latvietis Rīgā nevarēja par 25 kapeikām nopirkt Monikas Zariņas „Prievīšu rakstu” apvārsni. Vai tad marksistiski-ļeņiniskā pareizticība tik vāja, ka pat Rietumos augušas latviešu dzejnieces sievišķīgo pieskaršanos nepanes?*¹⁶ Grāmatai ir anonīms ievads, nav ziņu ne par redaktoru, ne korektoru, ne mākslinieku. Sniedzot ziņas par Moniku Zariņu (dzimušu Majori), tur iekļauts gan bēgļu laika bezcerības apraksts, gan fakts, ka *kādu laiku dzejniece ir pretpadomju žurnāla „Jaunā Gaita” redaktore*¹⁷, bet viņas vīrs rediģē angļu valodā žurnālu „Zintis”¹⁸, raksta romānus un literārus apcerējumus. Tiek citēti dzejnieces iespaidi, 1964.gada vasarā kopā ar dēliem Klāvu un Kristapu apciemojot Latviju: *Tagad, kad mans Latvijas apciemojums ir mūs atbrīvojis no pienākumiem redakcijās, man kaut kā pietrūkst. Latvija, tās zeme un ļaudis manī radīja daudz jaunu iedvesmu, un tās katrs lasītājs varēs saskatīt „Prievīšu rakstos”. Mans apciemojums ir izsaucis daudz kontraversiju un apvainojumu, bet man kā dzejniecei tas devis milzīgi daudz. Lai cik nepieņemama mana dzeja būtu Latvijā – tā radusies ilgās un atcerēs par to.*¹⁹ Tātad Monika Zariņa pieļauj, ka viņas dzeja Latvijā varētu būt „nepieņemama”, tomēr izsaka cerību un vēlmi, lai viņas *Prievīšu raksti* neatrastu par daudz bargus soģus, jo šis dzejoļu krājums *esmu*

15. *Tilts* 1966, 76/77:70.

16. Turpat.

17. Monika Zariņa bija JG redaktore pāris numuriem.

18. *Zintis* iznāca 60.gados angļu valodā, bet īpašu popularitāti neguva.

19. Zariņa, Monika. *Prievīšu raksti*. Rīgā: Zvaigzne, 1965:4.

es pati, manas domas, jūtas un ilgas pēc Latvijas. Zariņas dzeja ir romantiska, tēlaina, sievišķīga. Savu vēlmi pēc dzīvas, tiešas, nepastarpinātas saskarsmes M.Zariņa izteikusi dzejolī „Vajag vārdus”:

*negribu dzīvi
caur tālskati skatīt!
Vajag dzīvu seju
un roku, un elpu
pieskārienus,
vajag soļus
un vārdus,
un skatus –
ne atskaņotus skaņu viļņus
bet tiešus un īstus,
klusus vai priecīgus
vajag vārdus!*²⁰.

Kā refleksija pēc kāda Imanta Auziņa dzejoļa izlasīšanas tapis dzejolis „Tērauda sirds”, kas arī izsaka Zariņas izjūtas – nepieciešamību pēc tēraudcietas sirds, jo *tad ļaužu vārdos un pieskārienos / nejutīšos tik viena! / Lai nebīstas tā no vēsuma un vienaldzības, / lai nesalūst no mīlestības!*, un kā refrēns dzejoļa beigās ir labi zināmas tautasdziesmas pārfrāzējums: *Rīga dimd, Rīga dimd, kas to Rīgu dimdināj? / Trejdeviņi bāleliņi Rīgai košu pūru kaj, -- / Nemiet manu spožo sirdi, lieciet Rīgas pūriņa!*²¹

Literatūrā un Mākslā (1965.30.X) ievietota Gunāra Selgas recenzija ar nosaukumu „Apvārsnis dzimtenes pusē” kā pirmā un vienīgā par Monikas Zariņas krājumu (žurnāls *Tilts* nekavējoši to pārpubicē – 1966, 76/77). Recenzijā īsi pieminēta Zariņas biogrāfija un citēti viņas izteikumi krājuma ievadā, minēts fakts, ka *šā gada sākumā Padomju Latviju apciemoja viņas vīrs – arī literāts – Guntis Zariņš. Šie dzimtenes apciemojumi no reakcionāro emigrantu puses izsauca daudz kontraversiju un apvainojumu. (...) Emigrantu nomāktības atmosfērā Guntis Zariņš nupat miris...*²². Par jau pieminēto Monikas Zariņas braucienu uz Latviju plašāks ieskats gūstams viņas rakstā žurnālā *Tilts*. Zariņas, kā dzejnieces, aktualizācija Latvijā vēl vērojama arī 80. gadu sākumā, kad parādās vairāki raksti²³ un

20. Turpat:27.

21. Turpat:20.

22. Selga, Gunārs. „Apvārsnis dzimtenes pusē”. *Literatūra un Māksla* 1965.30.X.

23. Skat. Anerauds, Jānis. „Kad pamalē jau dunēja...” *Karogs* 1982,5:110-111; „Dzeja Latvijas vasarā. Preses namā”. *Dzimtenes Balss* 1981.16.VII; Vējāns, Andris. „Monikas Zariņas dzeja”. *Dzimtenes Balss* 1986.16.I; Zariņa, Monika. „Brīvdienų piezīmes”.

dzejas publikācijas presē.

Guntis Zariņš, ierodoties Latvijā (1965.III), centās klātienē turpināt JG jau 50. gadu otrajā pusē iesākto, vien uzmanīgiem literatūras procesa sekotājiem, vērotājiem nojaušamo un izprotamo dialogu ar Latvijas rakstniekiem. Tā Latvijas dzejnieks Imants Auziņš raksta, ka saruna ar Gunti Zariņu bija plašāka dialoga daļa, ko toreiz ar kolēģiem un lasītājiem Latvijā mēģināja uzsākt pazīstamais trimdas literārais žurnāls *Jaunā Gaita*, ap kuru pulcējās talantīgākie jauno paauzdžu rakstnieki. Dialogs esot atbalsojies arī Latvijas dzejā, bet to varētu atklāt tikai intertekstuālā analīze, jo tieša koleģiāla saruna to gadu presē un grāmatās nebija iespējama. Gan Zariņa „Piezīmes...”, gan dzejas veltījumu eksemplārs, redzams, bija pārrakstīts steigā, pošoties uz Latviju²⁴. Tiekoties Rīgā, Guntis Zariņš Imantam Auziņam iedevis nelielu dzejoļu ciklu „Vēstules vēl neiepazītiem draugiem”, kur pa dzejolim veltīts Imantam Auziņam, Ojāram Vācietim, Vizmai Belševicai. Kā paskaidro Auziņš, Zariņa veltījumos *dialogs risināts, balstoties uz tajos gados izdoto un periodikā daļēji publicēto dzejoļu krājumu tēliem*.²⁵ Runa ir par Belševicas *Jūra deg* (1966), Vācieša *Viņu adrese – taiga* (1966), Auziņa *Zilie griesti* (1963).

Pēc ierašanās Rīgā Guntis Zariņš tiek ievests Jēkaba Meīņa jubilejas sarīkojumā operā, pēc tam runā radio tiešraidē (ar Alberta Liepas gādību). Daudz laika viņš pavada sarunās ar Annu Saksi, Valdi Luksu, Adolfu Talci, Ojāru Vācieti, Imantu Ziedoni, Mirdzu Ķempi, Viktoru Līvzemnieku, Māri Čaklo, Arvīdu Skalbi, Jāni Aneraudu. Ar Vitautu Ļūdēnu, Jeronīmu Stulpānu un Jāni Plotnieku notiek īsas tikšanās. Divi dzejnieki, proti, Gunārs Selga un Valdis Rūja, necenšas ar Zariņu runāt Rīgā, bet brauc satikt viņu Maskavā (atceļā). Tiekoties ar *Karoga* redaktoru Kārli Krauliņu, Guntis Zariņš norunā katru mēnesi rakstīt par angļu literatūru.²⁶ Zariņš ir paņēmis līdzi un visiem dod lasīt savus dzejoļus un rakstu, kurā kā eksistencialists cenšas vērsties pret totalitārismu.

Trimdas presē aiztīta par Zariņa braucienu uz Latviju nerimās vēl kādu laiku pēc rakst-

Dzimtenes Balss 1984.19.IV.

24. Auziņš, Imants. „Skaidrojums G.Zariņa dzejoļu ciklam „Vēstules vēl neiepazītiem draugiem”. *Varavīksne* 1994

25. Turpat.

26. Ceplis, Rimands. „Uz naža asmens. Iz kultūras sakaru vēstures. Guntis Zariņš”. *Karogs* 2001,2:172-200.

nieka nāves, piemēram, laikrakstā *Austrālijas Latvietis* varam lasīt: *Tagad noskaidrojies, ka Londonā, Anglijā, 10. septembrī mirušais 39 g.v. rakstnieks Guntis Zariņš izdarījis pašnāvību. Tā informē Londonas laikraksti. Arī rakstnieka kabatā atrasta zīmīte, kurā izteikts pašnāvības nodoms. G.Zariņa dzīves biedre Monika Zariņa norādījusi avīzēm, ka tās vīrs ilgāku laiku bijis depresijā un ārstējies. Viņš stipri lietojis alkoholu un jau maijā mēģinājis nonāvēties, ieņemdams pārmērīgi lielu medikamentu devu. Pēc Dr. R.D.Tira liecības, kas nāves cēloni izmeklējis, pašnāvība notikusi dzēruma ietekmē. G.Zariņš kopš pagājušā gada sadarbojās ar Latvijas okupantiem un Rīgas apmeklējumā turienes radiofonā slavēja padomju diktatūru un nonicināja latviešu darbu rietumos. Iespējams, ka tuvināšanās ar okupantiem rakstniekiem tomēr sagādājusi kādu vilšanos, no kuras tas spējis atbrīvoties tikai ar pašnāvību. Rīgā tagad iznāk mirušā rakstnieka sievas M.Zariņas dzejoļu grāmata. G.Zariņš ar noveļu krājumiem „Dieva mērķaķis” un „Ceļš uz pasaules galu” un romāniem „Apsūdzēts”, „Varonības augstā dziesma” un „Dvēseļu bojā eja”, bija izvirzījies mūsu pēckara rakstnieku pirmajās rindās.*²⁷

Sākot ar 60. gadu vidu, vērojamas arī izmaiņas VDK izdoto laikrakstu koncepcijā. 1958. gadā trimdas latvieši atklāja, ka *Dzimtenes Balss* tiek gatavota un drukāta Latvijā, nevis Austrumberlīnē, kā tas bija rakstīts avīzes „galviņā”. Trimdinieki atklāja arī to, ka *Dzimtenes Balsi* nevar nopirkt Latvijā un tā nav pieejama izlasīšanai pat Latvijas publiskajās bibliotēkās. Atrisinājums šai uzticamības problēmai tika rasts 60. gadu vidū. Nolēma veidot ne tikai *Dzimtenes Balsi* (turpmāk – *DzB*) lasītājiem Latvijā, bet arī izdot atsevišķus pielikumus *DzB*, kas paredzēti tieši latviešu lasītājiem ārzemēs. Šie pielikumi saturētu visa veida informāciju par trimdas organizācijām, preses publikācijām, vadošajām trimdas personībām un kultūras eliti, par ko parastam padomju latvietim nebija lemts ko zināt. Pielikumi tika sūtīti uz ārzemēm kopā ar kārtējo *DzB* numuru. Ar 1968.1.I *Dzimtenes Balss* skaitās oficiāli pieejama, izplatīta arī Latvijā. No šī brīža pielikumi pārņēma *Dzimtenes Balss* ideoloģiskās funkcijas un atlikušajā padomju ēras periodā tie palika stingrā Latvijas VDK un CK uzraudzībā. Šādā veidā VDK pielietoja diferencētās auditorijas metodi – iknedēļas laikraksts *Dzimtenes Balss* bija pieejams gan Latvijā, gan trimdā,

27. Par Gunša Zariņa nāvi. *Austrālijas Latvietis* 1965.15.X:2.

bet pielikumus varēja lasīt tikai emigranti. Šo metodi jau iepriekš bija izmēģinājuši un par labu atzinuši igauņu funkcionāri Padomju Igaunijā, izdodot *Dzimtenes Balss* līdzinieku laikrakstu *Kodumaa* (Dzimtene) ar ikmēneša pielikumu *Faktid ja komentarid* (Fakti un komentāri) tikai trimdas igauņiem jau sākot ar 1960.gadu. Tomēr arī *Dzimtenes Balss* pielikumi netika akceptēti trimdas lasītāju vidū un to uzticamības pakāpe tika vērtēta vēl zemāk nekā *Dzimtenes Balss*. Kopumā pielikums trūka atsaucēs uz informācijas avotu, nebija minēti konkrēti redaktoru vārdi un redaklējija. Vairums rakstu bija bez paraksta vai tikai ar iniciāļiem, vai rakstīti ar pieņemtiem vārdiem. Literatūrai un kultūrai tika vēltīti sekojoši *Dzimtenes Balss* pielikumi: literāri mākslinieciskais pielikums *Svešuma Balss*, kas tika publicēts latviski, un *Amberland* angļiski, abi sākti publicēt 1965.gadā. *Svešuma Balss* beigta publicēt 1979.gadā, bet pielikums *Amberland*, ko 1984.gadā pārdēvēja par *Latvia Today*, tika publicēts līdz 1989.gadam.

1965. gada jūnijā trimdas latvieši saņem jauna laikraksta *Svešuma Balss* 1.numuru. Kā laikraksta „galviņā” teikts, šis laikraksts vēltīts *svešatnes latviešu literatūrai, mākslai, kultūras dzīvei, tā mērķis sniegt objektīvu, neizskaistinātu, līdz ar to patiesu emigrācijas latviešu kultūras dzīves atspulgu, anonīmā ievadā paskaidrojot, ka Svešuma Balss, atšķirībā no daudziem emigrācijas periodiskajiem izdevumiem, kas dara visu iespējamo, lai apkarotu katru, kas vien cenšas sekmēt pozitīvu attīstību dzimtenes un emigrācijas attieksmēs, ir tiešs šīs nepieciešamās un auglīgās sadraudzības rezultāts. Tās redaktori un līdzstrādnieki dzīvo dažādās Rietumpasaules valstīs. (..) Pilnībā sagatavota Rietumos, tā, izmantojot dzimtenes kultūras darbinieku izpraņni un pretimnākšanu, iespiesta dzimtenē. Šis fakts savā ziņā ir simbolisks Svešuma Balss sabiedriskajai jēgai un pamatmērķim – būt vienotājam starp pasaulē izkaisītajiem tautiešiem, viņu kultūras dzīves veidotājiem un starp dzimtenes radošo inteligenci, kas Svešuma Balss slejās savukārt gūs dziļāku ieskatu svešatnes latviešu literārajā un mākslas jaunradē.²⁸ Šī pielikuma bāze līdz šai dienai ir neskaidra, un tā priekšvēsture līdz šim nav atklāta. Tikpat kā pilnīgs klusums ir latviešu literārajās aprindās, kas bija saistītas ar *Svešuma Balsi*; tam pamatā, iespējams, ir vairāki jūtīgi faktori. Daži no tiem skar latviešu trimdas rakstnieka Gunta Zariņa, kurš bija*

viens no šī pielikuma iniciatoriem, personības traģēdiju.

Padomju Latvijā informācija par *Svešuma Balss* (turpmāk - *SvB*) eksistenci, laikrakstu, kas publicēja daudzu trimdas un padomju Latvijas rakstnieku un mākslinieku darbus, tika ierobežota. Šķiet, ka Padomju Latvijas autoritātes nevēlējās, ka pašmāju lasītājs uzzina, ka trimdas latvieši guvuši literārus un kulturālus sasniegumus ārzemēs un, iespējams, rada vērā ņemamus mākslinieciskus darbus. Vēl viens klusēšanas iemesls iesaistīto personu vidū ir tas, ka pašreizējā periodā daudziem latviešu dzejniekiem un rakstniekiem ir it kā jāizjūt kauns par savu dalību *SvB*, un tiek teikts, ka viņi vēlas latviešu publiku paturēt neziņā par šo savu padomju okupācijas laika aspektu. Lilitai Zaļkalnei stāstīts, ka *Svešuma Balss* kopijas no Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas izvācīs bijušais izdevuma redaktors, gan nenorādot kurš, tas arī daļēji izskaidro faktu, kāpēc tikai divi *Svešuma Balss* numuri šobrīd atrodami Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā.²⁹

Svešuma Balss saturs sastāvēja galvenokārt no četrus vai piecus trimdas autoru un tikpat Latvijas autoru literāriem darbiem (dzeja vai īsā proza). Katrā numurā bija arī pārskati par Padomju Latvijas un trimdas publikācijām, teātru izrādēm, koncertiem, kā arī komentāri par dažiem trimdas kultūras notikumiem. Lielākā daļa numuru ietvēra arī satīras lapu, kur antikomunistiskās trimdas kultūras personības vai konkrētas antipadomiskas publikācijas tika izsmietas. Salīdzinājumā ar dinamisko un mākslinieciski augstvērtīgo Kanādas žurnālu *Jaunā Gaita*, kam bija tas pats tematiskais loks, *Svešuma Balss* var tikt vērtēta kā negluds un bieži vien vulgārs laikraksts, kas sastāv no mākslinieciski neizsvērtā augsta un zema līmeņa literārajiem darbiem.

Kā avīzes pirmais redaktors minēts Ojārs Vācietis. 1966. gadā Vācietim pienāk divas vēstules no atšķirīgas kvalitātes trimdas dzejniekiem. Pirmā - no Roberta Dambīša Austrālijā: *Ļoti godātais Ojār Vācietī! Šai vēstulei pievienoju divus savus jaunākos dzejoļus un lūdzu, ja iespējams, ievietot viņus „Svešuma Balsī”.*³⁰ Uz Rakstnieku Savienības pasta adresi pienāk Ojāram Vācietim adresē-

29. Lilitas Zaļkalnes nepublicēts referāts „Dzimtenes Balss supplements”, nolasīts AABS (Association for Advancement of Baltic Studies) konferencē Kanādā, Toronto, 2004.gada jūnijā.

30. Roberts Dambītis vēstulē Ojāram Vācietim 1966.30.IV RTMM 518765

28. „Būsim pazīstami!” *Svešuma Balss* 1965,1 (jūnijs).

ta Valža Krāslavieša vēstule no Ilinoisas, ASV, kurā Krāslavietis stāsta, ka nesen noklausījies skaņulenti, kurā Vācietis pieteicis vairākus latviešu dzejniekus un lasījis arī savus darbus. Krāslavietis komplimentē, ka ierakstu klausījies ar lielu interesi, diemžēl tur bijusi gan ļoti laba, gan vāja dzeja, un rezultātā radās doma apmainīties skaņu lentēm, un, ja Jums būtu laiks un interese, arī domām. Mana lente, protams, būtu bez politikās piegāršas. Galu galā – tas jau nemaz nav tik grūti izdarāms. No nekurienes noiedami un uz nekurieni iedami, būtu tīrais grēks šo īso brītiņu sagandēt ar politiskām plāpām.³¹ Vēl Krāslavietis kautrīgi piedāvājas nosūtīt Vācietim arī savu dzejoļu grāmatu *Ar laika degli*, reizē izteikdams cerību, ka Vācietis jau no tās ir šo to lasījis.

Drīz vien Krāslavietis saņem Vācieša atbildes vēstuli, kurā Latvijas dzejnieks, uzrunādam trimdas dzejnieku par Krāslavieša kungu, ļoti pieklājīgi bilst, ka Krāslavieša ideja par skaņu lentu apmaiņu ir laba un apsveicama, tāpat kā ikviens solis uz savstarpēju viedokļu noskaidrošanu un saprašanu, mudinādam sūtīt drīzāk šīs lentes, tāpat arī grāmatu, piebilstot: *Visātrāk saņemšu, ja sūtīsīt uz mūsu kultūras sakaru komitejas adresi – Rīgā, Galvenajā pastā, p.k. 261.*³² Vēstule šķiet rakstīta oficiāli, iespējams, ar domu, ka to var atrādīt. Ojāra Vācieša reālais darba lauks un iesaistītības pakāpe *Svešuma Balss* tapšanā nav noskaidrota, vien pastāv versijas, gan Imanta Lešinska, gan Jāņa Anerauda apstiprinātas, ka šim laikrakstam bijis nepieciešams vien Vācieša kā atpazīstamas personības vārds.

Tajā pašā laikā trimdā 1965. gada sākumā žurnālā *Tilts* parādās jauna rubrika „Autoru domas”, kuru paredzēts veidot sarakstes veidā ar latviešu autoriem (gan Latvijā, gan trimdā), pārrunājot *mūsu tautas vitālos dzīves jautājumus*.³³ Šo sarakstīšanos uzņēmis Valentīns Pelēcis. Vienas no pirmajām ir trimdas mākslinieka un rakstnieka Tāļivalža Ķīkaukas pārdomas (1965,72/73), savukārt no Latvijas puses kā pirmās publicētas Ojāra Vācieša pārdomas (1965,74/75). Pēc raksta publicēšanas Vācietis Pelēcim raksta: *Paldies par visu labo, ko teicāt, un ļoti žēl, ka mans raksts Jums sagādās nepatīkšanas. Atklāti sakot, no noteiktām emigrācijas aprindām*

*citu neko godīgs cilvēks nemaz nevar sagaidīt. Godīgs, negodīgs, bet es, piemēram, negaidu un pat iedomājos vārdus, kādos mani godās.*³⁴ Tātad Pelēcis informējis Vācieti par trimdas sabiedrības viedokļiem par šo rakstu.

Tām seko saruna ar trimdā mītošo rakstnieku Arnoldu Apsi (1966,78/79), Latvijas dzejnieka, žurnāla *Karogs* redaktora Andra Vējāna apcere (1967, 82/82), vēlāk (ne vairs zem nosaukuma „Autoru domas”) tiek publicēti Latvijas dzejnieka Bruno Saulīša (1968,92/93), trimdas vislasītākā rakstnieka Anšlava Eglīša (1968,94/95), Latvijas jauno, moderno dzejnieku Imanta Ziedoņa (1969,96/97) un Māra Čaklā (1970,100/101) iesūtītie raksti. Bruno Saulītis savā rakstā „Vēss prāts un krietna iecietība” parādās kā gana kompetents trimdas literatūras un sabiedrības pazinējs, *Tilta* regulārs lasītājs. Kaut savu rakstu viņš iesāk ar ironiju gan par neparasto tēbīni, t.i., žurnālu, ko lasa viņam ikdienā nesastopami cilvēki, gan par žurnāla lasītājiem atvēlēto apskaužamo iespēju *pēc rakstiņa izlasīšanas publicēt žurnālā vēstules, komentārus, iebildes un piebildes, pierādot, ka cienījamais dzimtenes rakstnieks kārtējo reizi atkal nodarbojies ar propagandu*.³⁵ Atsaukdamies uz Tāļivalža Ķīkaukas rakstu, kur iztirzāta arī literatūra Padomju Latvijā un latviešu literatūras popularizēšanas iespējas pasaulē, Saulītis argumentē ar trimdas dzejas analīzi, atsaukdamies uz izlasīto trimdas dzejas antoloģiju *Dzejas un sejas*, kas „Grāmatu Drauga” apgādā iznāca 1962.gadā ASV.

1965. gadā pie jaunatnes žurnāla *Mēs* pastāvošā studiju grupa izdeva referātu krājumu *Kaut šķirti, tomēr nešķirami*. Tajā ar Viļa Lauska ievadu bija ievietots dzejoļu kopojums “Tur un te” – dzejoļi par Rīgas tēmu, ko sarakstījuši gan dzejnieki Latvijā, gan arī trimdā³⁶. Kā atzīst Valters Nollendorfs, viens no šīs studiju grupas dalībniekiem, *Latvijas okupācijas laiks diemžēl nebija laiks, kad poētika varēja būt brīva no politikas – ne komunistu pārvaldītajā Latvijā, ne Rietumu latviešu sabiedrībā. Okupācija obligāti uzspieda savu zīmogu visam, arī dzejai. Palaikam arī trimdā dzejniekus un viņu darbus vērtēja, vadoties vairāk no patriotiski politiskām*

Turpinājums 27. lpp.

31. Valdis Krāslavietis vēstulē Ojāram Vācietim 1966.21.X RTMM KKS Tēvz K35/3, 561501

32. Ojārs Vācietis vēstulē Valdim Krāslavietim 1966.17.XII1RTMM 561502

33. *Tilts* 1966,78/79:16.

34. Ojārs Vācietis vēstulē Valentīnam Pelēcim, 1966.05.I OVMM inv.nr. K: 61.

35. „Bruno Saulītis stāsta”. *Tilts* 1968,92/93:8.

36. Lausks, Vilis. “Tur un te”. *Kaut šķirti, tomēr nešķirami*. Kalamazoo: Studiju grupa, 1965:49–59. Vilis Lausks bija kopīgs pseidonīms Valteram Nollendorfam, Aivaram un Valijai Ruņģiem.

Lelde Kalmīte. *Apokaliptiskā vīzija*. 2008. Eļļa uz audekla. 61 x 61 cm

Skat. mākslas zinātņu doktores L. Kalmītes rakstu 50. lpp.

Dzejnieks un tulkotājs Jānis Elsbergs. Rīgā, 2008.

Par Jaņi Elsbergu skat. lpp. 3-4, 63-64. Foto: Rolfs Ekmanis.

*mēraulām nekā no mākslinieciskās vērtības. Kritizēja un no publiskās aprites centās izslēgt dzejniekus, kuri bija atraduši kontaktus Latvijā. Tai pašā laikā uzslavēja dzejniekus Latvijā, kuri bija nonākuši Komunistiskās partijas ideologu uzmanības lokā. Tas, protams, viņiem nevarēja nākt par labu. Vai bija pareizi dot papildu iemeslu partijas ideologiem un čekai aplūsināt dzejas balsi? Vai tomēr vērtēt dzeju kā dzeju un nemeklēt tajā tikai un vienīgi politiskus zemtekstus?*³⁷

Kā spilgts intelektuāls ciniņš turpinās jau 60. gadu pirmajā pusē iesāktā sarakste starp KKS vadītāju Leonīdu Rimjanu un ASV dziļojošo latviešu trimdas literatūrzinātnieku un sovjetologu Rolfu Ekmani. Ekmanis arvien atklātāk un kritiskāk izsaka savas pārdomas: *Apsveicama bija Monikas Zariņas dzeju publicēšana „Karogā” un atsevišķā grāmatelē. Protams, katram ir skaidrs, ka, tāpat kā Austrālijas Dambīša nedzeju publicēšanā, šajā ricībā, Jūsu vārdiem izsakoties, „slēpjas pa apslēptam sprungulim”. Tomēr, ar vai bez sprunguliem, varētu turpināt tādā pat garā. Bez tam, ja izdevniecība „Liesma” pārdrūkātu, piemēram, Tauna „Laulības ar pilsetu”, jeb Kraujietes dzeju krājumu „No aizpirtās paradizes”, jeb Soduma pirmklasīgi tulkoto Džeimsa Džoisa „Ulisu”, jeb Indras Gubiņas romānu „Gandrīz karaliene”, varu saderēt, ka šīs grāmatas pazustu no veikalu plauktiem tikpat ātri, ja ne ātrāk, kā Ziedoņa „Motocikls”, Eglona „Kāpj dūmu stabi”, Laganovska „Kad vēji šalc”, Heislera „Kāda būsi sirds?”. (...) Liels solis kultūras sakaru labā tiktu sperts, ja Latvijā pieļautu saņemt trimdā sarakstīto beletristiku tikpat brīvi kā šeit var saņemt kuru katru daiļliteratūras darbu (un pat vispropagandistiskāko brošūru) no PSRS. Arizonas valsts universitātes bibliotēkā, piemēra dēļ, katram ir pieejami ne tikai „Pravda”, „Izvestija”, „Trud”, „Literaturnaja Gazeta”, „Krokodil”, „Zvezda”, „Novij Mir”, „Moskva”, „Kulturna i žizn” un daudzi citi krievu izdevumi, bet arī „Cīņa”, „Zvaigzne”, „LPSR ZA Vēstis” un „Sovetskaja Latvija”.*³⁸

Savās vēstulēs Leonīdam Rimjanam Rolfs Ekmanis atklāti pauž arī savus uzskatus par literatūru Latvijā, kas nozīmīgi gan tā laika, gan šodienas izpratnei par skatījumu „no

malas” uz Padomju Latvijas literārajiem procesiem. Ja šie trāpīgie redzējumi brīvi ielūst Latvijas literatūrkritiskajā domā, tie iegūtu respektu un konstruktīvu pielietojumu, taču tieši tas bija nevēlamākais rezultāts padomju oficiālajiem literārā procesa uzraudzītājiem. Kādā vēstulē Ekmanis ironiski priedējās, ka no komitejas puses tiek izrādīta interese par svešatnes latviešu domām sakarā ar jauno dzimtenes latviešu literātu darbu saturu un formu. Taču, izsakot aizdomas, ka komitejas interese ir vairāk „kroņa” interese, Ekmanis atzīst, ka personīgi pēdējo gadu ražojumos nav bijis laika sistemātiski iedziļināties, bet domājot drīzumā to darīt (to Rolfs Ekmanis augstā līmenī paveica gan savā disertācijā un uz tās bāzes sarakstītajā grāmatā angļu valodā *Latvian Literature under the Soviets: 1940-1975* – ASV, 1978, gan daudzajās publikācijās trimdas periodikā). Vēstulē Ekmanis pauž gandarījumu, ka arī paši Padomju Latvijas autori ieinteresēti trimdas kritiķu (Leonīds Rimjans trimdinieku lielākoties vērtē kā cilvēkus, kas pārdevuši savu dzimteni un tautu) spriedumos, tātad tas ir skaidrs pierādījums tam, ka Ziedonis, Vācietis, Eglons, Bīdaka, Čaklais u.c. latviešu intelektuāļi nebūtu gatavi pievienoties Jūsu domām par „dzimtenes un tautas pārdošanu”! Skaidrs ir arī tas, ka daudzi no viņiem – ja tikai to pieļautu – labprāt pasūtinātu vai citādā veidā iepazītos ar „Jauno Gaitu”, „Tiltu”, „Brīvību”, „Akadēmisko dzīvi”, „Laiku” u.c. trimdas publikācijām. Domāju, ka Imantam Ziedonim, piemēram, nekas nebūtu preti izlasīt Gunara Gravas rakstu „Novators, kam apvārsņi par tuvu” (JG, Nr.57).³⁹

Savu personisko nostāju Rolfs Ekmanis deklarē sekojoši: *Tāpat kā simtiem citu latviešu, vēlos sekot iezīmēm mūsdienu kultūras gaitā gan trimdā, gan dzimtenē. Esmu viens no tiem, kas aizstāv garīgas koeksistences uzturēšanu starp visiem latviešiem, lai arī kur tie neatrastos. Protams, tai jābūt īstai, neviltotai koeksistencei un ne tik vienpusīgai, kā tas tiek bazūnēts „Dzimtenes balsī”. Sajūsmā rauju cepuri nost dzimtenes latviešu sasniegumu priekšā dzejā, valodniecībā, mūzikā. Atzinību pelnījuši pēdējos gados tādi talantīgi dzejdari kā Ziedonis, Vācietis, Belševica, Čaklais; lai arī retāk, izcēlušies arī daži prozas rakstnieki – Vilks, Eglons, Zigmonte, Bīdaka, Purs, Skujīņš. Drāma un literatūrkritika vēl vienmēr ždanovisma laiku līmenī – krievu biedri Maskavā un Ļeņingradā šajās nozarēs izrādījušies daudz „progresīvāki”. Daži pozitīvi momenti vērojami arī priekšpadomju li-*

37. Nollendorfs, Valters. „Vizma Belševica dvēselei un garam”. Referāts nolasīts Vizmai Belševicai veltītā konferencē 2006.27.X, Rīgā.

38. Rolfa Ekmaņa vēstulē Leonīdam Rimjanam 1966. gada jūlijā. RTMM 558862

39. Turpat.

teratūras (klasiskā mantojuma) un kultūras izvērtēšanā, pārvērtēšanā, etc.⁴⁰

Leonīda Rimjana reakcija uz šiem Ekmaņa atklātības un izaicinājuma pilnajiem uzskatiem un priekšlikumiem ir iecietīga: *Manuprāt, visnopietnākais no Jūsu izteiktajiem priekšlikumiem ir ierosinājums rīkot jauno literātu simpoziju „Karogā” vai „Jaunajā Gaitā”. Jā, „Karogs” vai jaunatnes žurnāls ievietotu nesagrozītus svešatnes latviešu literātu darbus, arī izdevniecības saprastu emigrācijas literātu dabisko tieksmi pēc plašākas latviešu lasītāju auditorijas. Bet vai kaut viens no Jūsu nosauktās autoru virknes ir meklējis iespēju publicēties dzimtenē, iesniedzis mūsu izdevniecībām savus manuskriptus? Vai Jūs varat nosaukt kādu, kas to vēlētos, vai „Jaunā Gaita” kādu ir skubinājusi to darīt? Līdz šim, cik zināms, emigrācijas konservatīvā prese un prettautisko organizāciju vadība visnotaļ apkaroja jebkādus sakarus ar dzimteni. Būtu tiešām iepriecinoši, ja šis aizliegums vairs nepastāvētu. Tad varētu šo domu apmaiņu turpināt un vērst plašumā, un varbūt tiešām rastos kāds atrisinājums. Tikai brīdinu – Jums jāņem vērā, ka koeksistence ideoloģijas jautājumos nav tik vienkāršs jēdziens, kā Jūs iedomājaties. Vairāku emigrācijas organizāciju mērķis, kā liecina jūsu prese, ir gāzt tautas varu dzimtenē. Vai tad mums būtu jāpiepalīdz šo mērķu īstenošanā? (..) Dabiski, ka emigrācijas literāti, svešā un bieži vien Padomju Latvijai, tās tautai naidīgā vidē dzīvodami, ir uzsūkuši daudz ko mums (ceru, ka Jūs neuztversiet šo „mums” pēc savas iegribas, bet tā, kā tas ir domāts, -- mums, latviešiem dzimtenē) svešu, nepieņemamu. Nerunāšu te par tādiem vecākās paaudzes literātu darbiem kā V.Pelēča grāmatu „Sieksta”, kad lasot sametas žēl – kam gan škiests talanta laiks! – bet par, piemēram, tādām parādībām, kā Gunāra Irbes rakstījumu „Göteborgs Tidningen” š.g. 11.maija numurā, ko pat ar lielāko piespiešanos nevar nosaukt par recenziju. Šādu „recenzentu” gara bērni viegli definējami: prettautiska propaganda, kas godīgam kultūras darbiniekam liek no tās novērsties sašutumā. Irbes kungs pat nav papūlējies būt oriģināls, gandrīz vārdu vārdā izmantodams J.Dzirkļa brošūrā „Kāpēc viņi bēga?” fiksēto faktu par savu studiju apmaksu. Tādēļ vēlreiz atgādinu – ideoloģiskos jautājumos kompromisu nav un nebūs. Tas fakts, ka „Laiks” iespieda Ēvalda Vilka „Vienpadsmit⁴¹ kilometrus”, nav nekāds kritērijs – Jūs, Ekmaņa kungs, noteikti labāk zināsiet, kādēļ un kā šādos gadījumos notiek*

40. Turpat.

41. Patiesībā - „Divpadsmit kilometri”

daiļdarbu atlase, ko tajos meklē un par katru cenu grib saskatīt.⁴²

Rimjana vēstulē neprecīzi minētais Ēvalda Vilka garstāsts „Divpadsmit kilometri” trimdas presē⁴³ tika drukāts tā centrālās problēmas dēļ: kara laika noziegumos vainojami gan tie cilvēki, kas mīt rietumos, gan austrumos. Tāpat Vilks izvirza jautājumu, kāpēc padomju režīmam ir tik daudz oponentu gan pašā savienībā, gan aiz tās robežām. Trimdas literatūrzinātnieks Juris Silenieks 1974.gadā Ēvaldu Vilku raksturojis kā vienu no visgodīgākajiem Latvijas rakstniekiem, uzsverot, ka Vilkam nepiemīt klišejskums, viņš parāda, kā cilvēks, kad tiek aplūsināti un paslēpti politiskie un ideoloģiskie lozungi, paliek viens un bezpalīdzīgs radījums – vienlaicīgi negodīgās politiskās sistēmas upuris un līdzvainīgs⁴⁴.

Turpinās arī padomju diplomātu darbs latviešu trimdas zemēs. 1967.22.V Žanis Zakenfelds ziņo, ka Stokholmā viņu apmeklējis dramaturgs Mārtiņš Ziverts, lai informētu par savu plānoto braucienu uz Latviju. Viņš arī stāstījis, ka ekstrēmisti no latviešu PEN kluba Stokholmā nolēmuši izslēgt Uldi Ģērmani par viņa rakstiem *Brīvībā*, kur viņš aprakstījis savu braucienu uz Latviju, kā arī par viņa publicēto stāstu *Literatūrā un Mākslā*. No savas puses Zakenfelds ziņo, ka Ziverta plānotais Latvijas apmeklējums izsaucis apjukumu trimdas aprindās un viņi steidzīgi organizējuši rakstniekam braucienu uz ASV, garantējot honorāru par tur izrādītājam lugām⁴⁵.

60. gadu vidū Latvijā bijusi iecere izdot literatūras antoloģiju, kur būtu iekļauti arī trimdas („emigrācijas”) autori. Sastādītāju vidū arī Ojārs Vācietis un Imants Ziedonis. Tā 1967.gadā vēstulē Vācietis lūdz Moniku Zariņu izteikt savas domas par 10 antoloģijā iekļaujamiem trimdas dzejniekiem: *Pasaki man, lūdzu, ko tu par katru domā. Domāti ir apmēram desmit: Tauns, Saliņš, Stumbrs, Zemdega, Bičole, Krāslavietis un Ķīkauka. Man ir ļoti svarīgi zināt tavas domas. Mēs savējās te jau esam sastikējuši.*⁴⁶ Šāda antoloģija gan netiek izdota. □

Turpinājums sekos

42. Leonīda Rimjana vēstulē Rolfam Ekmanim 1966.28.X. RTMM 558862

43. Vilks, Ēvalds. „Divpadsmit kilometri”. *Laiks* 1966.

44. Silenieks, Juris. *Books Abroad* 48/4 (Autumn 1974): 823.

45. Diplomāta dienasgrāmata LVA fonds Nr.1051.

46. Ojāra Vācieša vēstulē Monikai Zariņai, 1967.10. XII. OVMM inv.nr. K:143.

Jānis Krēsliņš, vecākais

VALODNIEKS UN BIBLIOGRĀFS BENJAMIŅŠ JĒGERS

Ļoti novēloti nācis zināms, ka, latviešu sabiedrības nepamanīts, jau 2005.5.V ASV Hiliardas pilsētīnā Ohaio (Ohio) pavalstī miris profesors Benjamiņš Jēgers, viens no izcilākajiem 20.gs. latviešu kultūras darbiniekiem. Nepamanīts daļēji arī tādēļ, ka Benjamiņš bija liels vientuļnieks, bez mazākās intereses piedalīties sabiedriskos pasākumos, zinātniskās konferencēs un reklamēt sevi ar savā ļoti ražīgā mūžā paveikto. Traģisks bija arī apstākļi, ka sava mūža pēdējos gadus viņš pavadīja aprūpē kādā amerikāņu ģimenē, kas bieži mainīja dzīves vietu un centās nojaukt pēdas par savu un Benjamiņa Jēgera dzīvesvietu. Tikai ar grūtībām bija iespējams noskaidrot viņa miršanas datumu.

Benjamiņš Jēgers dzimis 1915.16.l Jelgavā. Savu bērnību un agrīnos skolas gadus viņš pavadīja Liepājā. Tēvs – Haralds Georgs Jēgers (1880-1946), māte – Olga, dz. Melnalksne. Viņa sen miruši sieva Margarīta, dz. Ramane, bija romāņu valodu speciāliste. Interesants cilvēks bija arī Benjamiņa tēvs, grāmatu izdevējs, literāts, žurnālists, draugs slavenajam krievu gleznotājam Repinam, ko Benjamiņš 12 gadu vecumā kopā ar savu tēvu apmeklēja Somijā, kur gleznotājs dzīvoja, izbēdzis no boļševistiskās Krievijas. Benjamiņa tēvs ar segvārdu Mednieks ilgus gadus darbojās žurnālā *Zeltene*, kur ievietotas daudzas viņa intervijas ar pazīstamām latviešu rakstniecēm un māksliniecēm. Benjamiņš Jēgers uzskatīja, ka tēva nozīmīgākais darbs ir rakstu krājums *Latvijas walsts pasludinaschana 18. nowembri 1918. gadā*, ko izplatīja 20 000 eksemplāros, kad Latvijas lielā daļa bija svešu varu okupēta.

20. gadu beigās Jēgeru ģimene pārcēlās uz

Par Jāni Krēsliņu skat. JG255:3. Drīzumā ievietosim apskatu par viņa *Kopotu rakstu 3. sēj. Laikmeta liecības* (Rīgā: Valters un Rapa, 2008). Skat. arī Rolfa Ekmaņa rakstu „*Exegi monumentum: Benjamiņa Jēgera dāvana savai tautai*”. JG211(1997):44-52.

Jēgera portretu zīm. māksliniece Silvija Šteinere.

Rīgu, kur Benjamiņš dzīvoja līdz laikam, kad devās trimdā. Benjamiņš pabeidza Rīgas pilsētas 32. pamatskolu Tornkalnā (1929) un Rīgas pilsētas 2. ģimnāzijas humanitāro nozīri (1933). Viņa klases biedru vidū bija vēlākais vēsturnieks Uldis Ģermanis, zooloģijas profesors Jānis Rācenis, arhitekti Alfs Kundziņš un Uga Alberts. Benjamiņš Jēgers sāka studēt ģermāņu valodniecību Latvijas Universitātē (1934) un ieguva mag. phil. grādu (1944). Viņa maģistra darbs: „*Glika Bībeles tulkojuma salīdzinājums ar Vulfilas darbu. Bīskaps Vulfils (311-383) sastādīja gotu alfabētu un pārtulkoja gotu valodā Bībeli*”. Jēgers rakstījis: *Šis darbs mani ievadīja veco latviešu rakstu pētišanā, kam esmu veltījis labu daļu no savas dzīves. Pieaugot manai interesei par latviešu vecajiem rakstiem, izšķīros studēt baltu valodniecību un iestājos LU Filoloģijas un filozofijas fakultātes Baltu filoloģijas nodaļas valodniecības nozarē. Tā tapu Endzelīna skolnieks. Jēgers apbrīnojis Endzelīna kārtības mīlestību un mācīties no viņa savos rakstos neminēt neko lieku, bet tikai nepieciešamo. Viņš arī rakstīja, ka daudz mācīties no latviešu valodas docentes Edites Hauzenbergas-Šturmas, ka apbrīnojis viņas lieliskās latviešu valodas zināšanas un smalko valodas izjūtu.*

Nonācis trimdā, Jēgers jau 1945. gadā turpina iesāktās baltu valodas studijas Getingenas (Göttingen) Universitātē, kur iegūst Dr. philol. grādu baltu filoloģijā, sanskritā un somugru filoloģijā (1949). 1953. gadā Jēgers iegūst maģistra grādu bibliotekāru zinībās Kolumbijas universitātē (Columbia U.) Ņujorkā un strādā par bibliotekāru Midlberijas (Middlebury) Koledžā Vermontā un Jeilas (Yale) Universitātē Konektikutā. No 1961. līdz 1962. gadam Jēgers ir viesprofesors baltu valodniecībā Lundas Universitātē Zviedrijā, tad vācu valodas un literatūras profesors (1963-1968) Kentukī Centra Koledžā (Centre College of Kentucky) Denvilā (Danville) un līdz aiziešanai pensijā (1968-1985) vācu valodas un vācu vecās literatūras profesors Ziemeļilinoisas Universitātē (Northern Illinois University) Dekalbā (DeKalb).

Taču blakus savam maizes darbam Jēgers ar apbrīnojamu mērķtiecību sarakstīja un publicēja lielu skaitu ļoti nozīmīgu un izcilu darbu valodniecībā, vecākās latviešu rakstniecības pieminekļu pētniecībā un bibliogrāfijā.

No viņa nozīmīgākajām publikācijām minēšu sekojošās: Getingenas universitātes disertācija *Verkannte Bedeutungsverwandtschaften baltischer Wörter* (1949), ko pārstrādātā un uzlabotā versijā vispirms iespieda žurnāls *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, bet vēlāk kā grāmatu Vācijas apgāds Vandenhoeck & Ruprecht (1966); Čikāgas baltu filologu kopas izdoto un Edītes Hauzenbergas-Sturmas rediģēto Jāņa Endzelīna 85 gadu dzimšanas dienai veltīto krājumu *In honorem Endzelini* (1960), ko ievada Jēgera raksts „Verzeichnis der Schriften J. Endzelins.“ Šai krājumā ietilpināts arī Jēgera raksts „Baltische Etymologien“; Mutona (Mouton) apgāds (Hague - Paris) publicēja profesora Šmālstīga (William Schmahlstieg) un Benjamiņa Jēgera angļu valodā tulkoto Jāņa Endzelīna monogrāfiju *Baltu valodu skaņas un formas* (1948) ar virsrakstu *Comparative Phonology and Morphology of the Baltic languages* (1971).

Benjamiņam Jēgeram ir vadoša loma arī vecākās latviešu literatūras agrāk nezināmo pieminekļu apzināšanā un jaunatklāšanā Rietumu pasaules arhīvos un bibliotēkās. Jau 1960. gadā viņš žurnālā *Zeitschrift für Ostforschung* publicēja sarakstu „Verzeichnis der lettischen Drucke des 16. und 17. Jahrhunderts“ (16. un 17. gs. latviešu iespaidarbu saraksts). Viens no sensacionālākajiem Benjamiņa Jēgera atradumiem bija par sen pazudušu uzskatītais Jāņa Reitera (Johannes Reuter) *Bībeles* tulkojuma paraugs Upsalas Universitātes bibliotēkā, kas iespiests Rīgā 1675. gadā pirms Glikas Bībeles tulkojuma publicēšanas. Šī krājuma faksimilizdevumu ar Jēgera izcilu ievadu un ļoti pamatīgiem komentāriem latviešu un vācu valodā izdeva Daugavas apgāds Stokholmā (1975). Benjamiņam Jēgeram ir arī virkne publikāciju par neparasti košo personību mācītāju, ārstu, varbūt arī juristu, Jāni Reiteru, kurās izmantota Rietumu pasaules arhīvos atrastā dokumentālā informācija. Jēgers arī min, ka joprojām nav īstu ziņu par Jāņa Reitera tautību, kaut arī pēc savas nostājas viņš bijis latvietis (skat. Jēgera rakstu „Ziņas par Jāņa Reitera tautību“ rakstu krājuma *Ceļi* 13. burtnīcā). Reitera darbu apzināšanā liela nozīme ir arī Jēgera atrastajam Reitera kopoto tēvreizū krājumam, kurā atrodami latviešu, igauņu un citu valodu teksti. Šī krājuma Rostokas 1675.gada izdevumu ar atradēja ievadu ļoti glītā faksimilizdevumā klajā laida (1954) „Imantas“ apgāds Dānijā. No citiem Jēgera nozīmīgajiem veco latviešu valodas pieminekļu atradumiem, par kuriem viņam daudz publikāciju, jāmin Kopenhāgenas

Universitātes bibliotēkā atrastā Jelgavā iespiestā *Mežmuižas un Kukuru draudžu dziesmu grāmatīņa, kuŗā simts it jaunu un latviskā valodā nekad redzētu dziesmu* (1714). No šī izdevuma, kurā burts „r“ tiek mīkstināts, ir zināms tikai viens saglabāties eksemplārs.

Sākot ar 1987. gadu Jēgers bija akadēmiskās organizācijas „Ramave“ rakstu krājuma *Ceļi* redaktors.

Ja arī Benjamiņa Jēgera darbi valodniecībā un latviešu senāko rakstu pētniecībā ir svarīgi, nemirstīgu slavu viņš ir ieguvis kā bibliogrāfs. Viņa mūža lielais veikums ir *Latviešu trimdas izdevumu bibliogrāfija / Bibliography of Latvian Publications Published Outside Latvia* piecos sējumos, ko no 1968. gada līdz 1996. gadam izcilā tipogrāfiskā iekārtojumā izdeva Daugavas apgāds Stokholmā (pēdējo sējumu iespieda Rīgā) un kas aptver laika posmu no 1940. gada vidus, kad beidza pastāvēt neatkarīgā Latvija, līdz 1991. gadam, kad Latvijas Republikas Augstākā Padome deklarēja, ka Latvija ir atkal neatkarīga, demokrātiska republika. Šie sējumi apraksta trimdā izdotās latviešu grāmatas, brošūras, periodiskos izdevumus, notis, kartes un nozīmīgāko sarīkojumu izdevumus (programmas un katalogus), tāpat cittautu apgādu publikācijas, ja tās ir latviešu darbi svešvalodās. Publicētie sējumi aptver 11 250 nosaukumu, no kuriem liels skaits sastāv no daudziem sējumiem vai ilggadīgiem periodisko rakstu izdevumiem. Bibliogrāfiskā informācija šajā izdevumā ir augstākā mērā precīza un informatīva. Jēgers arī piemin visus daudzos palīgus, kuri viņam palīdzējuši sameklēt vajadzīgos izdevumus, jo sevišķi cildinot savas galvenās palīdzes Liliju Dunsdorfu un Magdalēnu Rozentāli, kas 30 gadus viņam nesavtīgi nākušas talkā bez jebkādas atlīdzības. Sējumiem klāt ir pievienoti ievadi no priekšvārdi latviešu un angļu valodā un lietu, izdošanas vietu, izdevēju, iestāžu un sarīkojumu, personu un nosaukumu rādītāji. *Latviešu trimdas izdevumu bibliogrāfija 1940-1991* dokumentē plašo latviešu trimdu visdažādākajās sabiedriskās, politiskās, literārās un kulturālās dzīves jomās. Jāmin, ka trimdā savus darbus publicēja ne tikai daudzas neatkarīgās Latvijas sabiedriskās, kulturālās, politiskās, literārās un mākslinieciskās dzīves personības, bet arī personas, kas publicēja savus rakstus un aprakstīja savu pieredzi pirms I Pasaules kara un zem dažādu lielvaru okupācijām. Trimdā savus darbus publicēja pat vēl daži 19.gs. tautiskās atmodas un 1905.gada Revolūcijas notikumu vadoši līdzdalībnieki. Latvijas un latviešu trimdas vēsturiskās atmiņas sagla-

Juris Žagariņš

KO DARĪT?

Brīdī, kad pierakstu šīs rindiņas, zemeslode griežas un ripo kā vienmēr savā mūžīgajā riņķu dejā ap sauli, bet mēs, tās cilvēciegie iedzīvotāji, elpu ierāvuši un bažu nomākti, raugāmies nākotnē, kas sola smagus pārbaudījumus. Globālā saimniecība grīļojas uz katastrofāla krituma robežas, globālais terorisms tikai vairojas un stiprinās, pateicoties globālo preterora karakungu centieniem to ar spārnotām sprāgstvielām iznīdēt Irākā, Afganistānā un Palestīnā, un globālā politika slīgst cinismā, korupcijā, ideoloģiskā tukšvalodībā. Vai mums, kā pašapzinīgiem pilsoņiem, nebūtu vienkārši galvas jāierok smiltīs, lai vēl kādu laiciņu padzīvotu normālu dzīvi? Taču, tāpat kā zemeslodes ceļš ap sauli, tā arī cilvēku vēsture ir riņķveidīga, un daudzi no mums atceras pat vēl baigākus laikus un mēs zinām, ka tiem mēdz pienākt gals. No pieredzes zinām, ka ziemai seko pavasaris, karam miers un liesiem gadiem – treknie gadi. Bet vai nav iespējams arī kaut ko darīt, lai šie cikli nebūtu gluži tik ārdošī, arvien ārdošāki? Ko darīt, lai eiforiskām augšupejām nesekotu baigas lejupejas? Ko darīt?

Gan ekonomikā, gan starptautiskajās attiecībās, gan politikā esam pieraduši domāšanu kārtot starp diviem cikliski pārmaiņus dominējošiem pretpoliem jeb „spārniem” – kreisā un labējā jeb liberālā un konservatīvā. Liberālie politiķi pauž savu gatavību gādāt par tautas vairākuma labklājību, kurpretī konservatīvie piedāvā brīvību ļaudīm pašiem rūpēties par savu labklājību. Praksē liberālā politika sludina valdības iejaukšanos saimnieciskajos procesos, kamēr konservatīvā politika sludina minimālu valdību, pašaudamās uz lieluzņēmēju un finansistu lēmumiem, dodot tiem brīvas rokas rīkoties un solot pārējai tautai

bāšana bez Benjamiņa Jēgera sakopotās bibliogrāfijas nemaz nebūtu iespējama.

Pats Jēgers, apzinādamies savas bibliogrāfijas nozīmi, ir rakstījis ka par to varot teikt tos pašus vārdus, ko Arveds Švābe kādreiz teicis par savu rediģēto *Latviešu konversācijas vārdnīcu: Pieminiet manus vārdus, pēc simts gadiem šī grāmatu grāmata ar savu nekur citur vairs neatrodamo faktu un materiālu krājumu būs daudz vērtīgāka, nekā tā likās laika biedriem.* □

lejuppilošus labumus (angliski - *trickle-down benefits*). Starptautiskajās attiecībās liberālie parasti retorisku uzsvāru liek uz diplomātiju, bet konservatīvie – uz militarismu, taču praksē viņi daudz neatšķiras viens no otra.

Piemēra pēc ieskatisimies ASV nesenajā vēsturē – nevis tikai tāpēc, ka šo rindiņu rakstītais gadījuma pēc ir latviešu izcelsmes amerikānis, bet galvenokārt tāpēc, ka mēs visi gribot negribot, apzināti vai neapzināti esam Savienoto Valstu liktenim pakļauti. Tātad, zināšanai – amerikāņiem ir tikai divas konkurētspējīgas partijas – Demokrātiskā (ar noslieci uz liberālismu) un Republikāniskā (ar noslieci uz konservatīvismu). Prezidents Džons Kenedijs (John Kennedy), kuru amerikāņi ievēlēja 1960. gadā, bija Demokrātiskās partijas liberālis. Viņš solīja valdību, kas rūpētos par tautas vairākuma labklājību un smalkjūtīgu attieksmi pret ārpusauli. Viņa pilnvaras pārtrauca atentāts, un viņa administrācija daudz neko vairāk par Vjetnamas kara deklarēšanu nepadarīja. 1964. gada vēlēšanās ASV prezidenta kandidāts Berijs Goldvaters (republikānis Barry Goldwater) pavisam skaidri piedāvāja konservatīvo programmu – valdības neiejaukšanos biznesā, krasi militāru nostāju pret nepaklausīgām valstīm, kā arī toreiz ASV jau eksistējošo sociālās labklājības garantiju likvidēšanu. Viņš cieta vienu no vissmagākajām sakāvēm visā Savienoto Valstu prezidentūras vēsturē, un viņa pretkandidāts no Demokrātiskās partijas, Lindons Džonsons (Lyndon Johnson), ievadīja milzu apmēra sociālās labklājības garantiju paplašināšanu, t.s. *Medicare / Medicaid* programmu un plašu valdības atbildības uzņemšanos biznesa un finanšu regulēšanā. Vjetnamas karu viņš, kā zināms, novadīja tik nožēlojami, ka diez vai pat Goldvaters to būtu izdarījis sliktāk. Bet Džonsona liberālā politikā pamatotās iniciatīvas palika spēkā un pat vēl

paplašinājās divās sekojošās Republikāniskās partijas prezidentu administrācijās – Niksona (Richard Nixon) un Forda (Gerald Ford). Pēdējā pavisam tiešā veidā mēģināja pārvaldīt jeb kontrolēt piedāvājuma/pieprasījuma mehānismu iekšzemes tirdzniecībā. Prezidents Niksons pats savukārt atzina: *Nu mēs visi esam keinsisti!* Ekonomists Keinss (John Maynard Keynes), viens no Starptautiskā valūtu fonda (SVF) dibinātājiem pēc II Pasaules kara, pastāvēja uz nepieciešamību valstu valdībām spēlēt noteicošu lomu naudas lietās un nepaļauties uz t.s. „brīvo tirgu”.

Taču Berija Goldvatera konservatīvie domu biedri neuzdeva ciņu pēc sava kandidāta sakāves 1964. gadā. Veidojās konservatīvo ideju inkubatori (*think tanks*), kas laida klajā kritiskus rakstus un runas, lai pierādītu, ka sabiedriskās labklājības programmas tikai vājinājušas Savienoto Valstu saimniecību. Viens no veiksmīgākiem šādas kritikas paudējiem bija bijušais filmaktieris, Kalifornijas gubernators Ronalds Reigans (Ronald Reagan). 20 gadus pēc Kenedija viņš tika ievēlēts par prezidentu un Republikāniskā partija līdz ar viņu guva pārsvaru kongresā, ievadot nu jau 28 gadus ilgstošo konservatīvisma ideoloģijas uzplaukuma laikmetu. Arī demokrāti Kārteris (Jimmy Carter) un Klintonis (Bill Clinton) pieklāvās dominējošajai finanšu un tirdzniecības deregulācijas un samazināta valdības aparāta ideoloģijai jeb „reiganomikai”. Šādu piekļaušanos pretējās partijas ideoloģijai mēdz dēvēt par „divpartejiskumu” (*bipartisanship*). Līdz pat pēdējām nule novadītajām vēlēšanām mēs amerikāņi pārsvarā uzskatām to par vēlamu. Divpartejiskums turklāt ir allaž raksturojis amerikāņu ārpolitiku, it īpaši kara apstākļos.

Pēdējo astoņu gadu vēsturi, kopš Bilu Klin-

tonu atvietoja Bušs juniors (George W. Bush), neatstāstīšu, jo to mēs visi labi zinām, vienalga vai dzīvojam Springfieldā, vai Lundā, vai Sidnejā, vai Dublinā, vai Varaklānos, vai Siguldā. Tāpat visiem ir skaidrs, ka „konservatīvā” prezidenta Buša bezsaules noriets ir iezīmējis konservatīvisma ideju atmešanu nevis tikai no lojālās divpartejiskās opozīcijas puses, bet arī no Buša administrācijas ministriem pašiem, kuri pieprasījuši Kongresam apstiprināt privāto finanšu iestāžu un ražošanas uzņēmumu uzpirkšanu (nacionalizēšanu) par tuvu pie (ja ne jau krietni pāri par) apaļu vienu triljonu dolāru. Arī Džons Mekeins (republikānis John McCain) pēdējās ASV prezidenta vēlēšanās apsviedīgi pieklāvās sava oponenta Obamas (Barack Obama) piedāvātai „totālas pārmaiņas” idejai (*Real Change!*), vienlaikus gan cenšoties izpatikt konservatīvajiem sabiedriskās domas veidotājiem ar ne sevišķi pārliecinošās Peilina kundzes (Sarah Palin) iecelšanu par savu vietnieci.

Viens no Buša administrācijas konsekventākiem kritiķiem, pērngada Nobela prēmijas laureāts ekonomikā, Pauls Krugmans (Paul Krugman), *The New York Review of Books* (2008.18.XII) zem virsraksta „*What to do?*” raksta: *Pat ja finanšu sistēmai veiksies atdzīvināt kredīta tirgu, mums tomēr priekšā vēl rēgosies globālais pagrimums, kas uzņem arvien straujāku tempu. Ko darīt? Varētu nešaubīgi teikt, ka atbilde ir vecā labā Keinsa izgudrotais fiskālais stimuluss... jāturpina un jāvairo valstiskie izdevumi – jādod nauda štatu un lokālām pašvaldībām ceļu un tiltu būvniecībai, kā arī citiem uzlabojumiem saimnieciskā infrastruktūrā... Un tikai pēc atveseļošanās iestāšanās varēsīm domāt par to, kas būtu jādara, lai šāda krīze nekad vairs neatkārtotos... Bet mēs nekad nenāksim pie skaidrības, ja nespēsīm kritiski domāt par mūsu problēmām un sekot mūsu domām, lai arī kur tās mūs novestu. Daži saka, ka mūsu ekonomikas problēmas ir strukturālas un neārstējamas, bet manā uzskatā vienīgais strukturālais šķērslis pasaules labklājībai ir novecojušas doktrīnas, kas jaužu prātos atvieto domāšanu.*

Nobela prēmijas ir guvuši, protams, arī citi ekonomisti – 1990. gados

to piešķir t.s. *Black-Sholes* formulas izgudrotājiem, kas ar datora palīdzību izrēķināja, ka tādi finanšu sistēmas sabrukumi kā 1998. gadā un nu jau atkal pastiprinātā veidā 2008. gadā, varētu notikt tikai reizi pa četriem miljoniem gadu. Ir ekonomisti, kas atzīst vēstures mācību ekonomiskā zinātnē, tās riņķveidīgo atkārtošanos, bet ir arī ideologi, kas tic (ar datorizētas matemātikas palīdzību!), ka isteni „brīvā tirgū” lieli, sprāgstoši investīciju vērtību „burbuļi” vispār nav iespējami, jo aiz cilvēku izdarību šķietamām nekārtībām kaut kur cilvēka kodolā slēpjoties perfekta kārtība – matemātiski atklājams platonisks ideāls. Pats Dž.M.Keinss, kura idejas tika sirdīgi apsmietas nule norietējušā konservatīvisma uzplaukuma laikmetā, esejā „Ekonoomikas iespējamības mūsu mazbērniem” (*Economic Possibilities for Our Grandchildren*, 1930) rakstīja, ka viņš varot iedomāties nākotni, kad turība un brīvība būs nodrošināta, un ļaudīm nekas cits nebūs vairs jādara, kā tikai jānododas ērtai dzīvošanai un mākslai. Taču ir noticis tā, ka Keinsa mazbērniem draud tikpat katastrofāls ekonomijas pagrimums kā tas, kas noveda pie II Pasaules kara – un nu ekonomists Pauls Krugmans un arī ASV jaunievēlētais prezidents Obama (tāpat kā Dž.V.Bušs) piesauc Keinsu kā glābēju. Vēl bēdīgāk – cerībā, ka globālais pagrimums tāpat kā toreiz nepārvērtīsies par pasaules karu, mūsu jaunievēlētais vadonis diplomātiski klusē, kamēr Izraēla kārtējo reizi ar savas valsts robežās ietilpstošo kaimiņtautu izrēķinās nesaudzīgi brutāli, uz laiku pārtraucot tās lēno, sistemātisko mērdēšanu, lai jau atkal to apstrādātu ar amerikāņu ražotiem masu iznīcināšanas ierociem. Tīkmēr prezidents Bušs savas pilnvaras pēdējās dienās apvaino palestīniešus Izraēlas *Lebensraum* pārkaupšanā un aicina izbeigt pretošanos.

Ko darīt? ir virsraksts arī V.I.Ļeņina traktātam, kurā viņš piedāvā Marksa/Engelsa platonisko ideālu – komunismu, elementāras matemātikas ceļā atklājamu un revolūcijas ceļā sasniedzamu. Šai JG numurā (skat. 5-17) Briēžu ģimene uzbur Platona paša vārdus. Mūslaiķu Rīgā ciemos atbraucis, Platons stāsta, ko darīt: *Visuma likumi nosaka kolektīva likteni, no kura savukārt izriet katra cilvēka individuālais liktenis. Tas arī nosaka to, kas jums ir jādara.* Nu nez' vai! Vai nebūtu pēdējais laiks mums atnest šādu platonisku domāšanu? Varbūt tas būtu tas labākais, ko mēs varētu darīt. Tas nenozīmētu galvu iebāzt smiltīs, lai vēl kādu laiciņu normāli padzīvotu, bet gan uzņemties elementāru pilsonisku, teiksim skaidri – buržujsku pašatbildību par pašu tautas sabiedriskās domas veidoša-

The New Yorker

nu, respektīvi, mācīšanos, eksperimentēšanu, zināšanu, debatēšanu, vienam otra pārliecināšanu. Tas nozīmētu, kā Krugmans raksta, sekot mūsu domām, kur vien tās mūs noved, atnest jebkādu politikāņu piedāvātu novecojušu doktrīnu vai sapņainu ideālu.

Gribu nobeigt ar pozitīvāku atbildi uz jautājumu „Ko darīt?”. Būdam ne tikai latviešu izcelsmes amerikānis, bet tai pašā reizē arī ASV dzīvojošs latvietis, aicinu šo rindiņu lasītājus nevis rīkot grautiņus un lūgt Zatlera kungu atlaist Saeimu cerībā, ka nākošā būs labāka, bet gan gādāt par to, lai nākošajās un turpmākās Saeimas vēlēšanās būtu nodrošināta reģionālas reprezentācijas saite starp vēlētājiem un deputātiem – prasīt Latvijas politiskām partijām katra deputāta kandidāta vārdu rīkot izvēti tikai vienā vienīgā vēlēšanu apgabala sarakstā tā, kā tas ir noteikts Satversmē. Ja mēs katrs to pieprasītu, mēs to panāktu. Nenotiktu nekādi brīnumi, neizceltos nekāda platoniska utopija, bet gan jau tad arī rastos tautas kalpi, kas paklausītu tautas balsij. Varbūt ar laiku izveidotos latviešu politika ar diviem spārnēm – ne tikai vienu labo, bet arī otru kreiso, kas, atbilstoši Lielajam Visuma likumam augšup, lejup cilājoties, mūsu likteņus līdinātu pāri visām amerikāņu izraisītām globālām krīzēm. □

Inženierzinātņu profesors Juris Žagariņš ir JG redakcijas loceklis un datormaketētājs, arī izdevuma *Kas Jauns Latvijā?* (<http://zagarins.net/kjl>) redaktors.

Juris Ķeniņš

TĀLIVALDIS ĶENIŅŠ DĒLA ATMIŅĀS

Latvijas Mūzikas akadēmijas profesors Oļģerts Grāvītis reiz man parādīja profesora Jāzepa Vītola kontrapunkta klases mājasdarbu (no apmēram 1940. gada). Atzīme – pieci ar minusu. Autors – Tālivaldis Ķeniņš, mans tēvs. Vītola kabinets bija avots, no kura izteceja tēva radošā dzīve. Atradu arī laikam tēva pirmo kompozīciju *Valsis*, kas bija veltīta viņa tēvam, dzejniekam un politiķim Atim Ķeniņam. Daudzi ir pētījuši tēva radošo darbu, viņa muzikālās kompozīcijas – gan Oļģerts Grāvītis, gan Makmastery (McMaster) U. profesors Paulis Rapoportis, gan vesela rinda maģistrantu un doktorandu savās tēzēs un disertācijās. Norvēģijas dižākā komponista Edvarda Grīga uzskatā bez cilvēka nevar būt nekādas mākslas jeb cilvēks ir svarīgākā mākslas sastāvdaļa. Lai saprastu tēva mākslu, arī viņš ir jāiepazīst kā cilvēks.

Tālivaldis Ķeniņš bija ne tikai komponists, pianists, ērģelnieks, diriģents, profesors, lektors, rakstnieks, starptautisku mūzikas žūriju loceklis, administrators, kritiķis, radio komentators u.c., bet arī kaislīgs tenisists un slēpotājs, dabas un dzīvnieku mīlētājs, humorists, ceļotājs, viņu eksperts un vilcienu entuziasts. Viņš un diriģents Alfrēds Štrombergs kopīgi varēja stundām ilgi iedziļināties Eiropas vilcienu sarakstos, pat 70 vai vairāk gadu vecos. Slēpot tēvs iemācījās, būdams skolnieks *Ecole Champollion*, Grenoblē, Francijas Alpos, kad viņa māte strādāja Latvijas sūtniecībā Parīzē. Sākumgados Kanādā tēvs visbiežāk piedalījās tenisa dubultspēlēs ar Johannu Benjāmiņu, Ingrīdu Vīksnu un Gastonu Koruli. Kā jau kārtīgs Kanādas iemītnieks, viņš kļūst arī par hokeja cienītāju, īpaši pēc spēlēm (1972) ar Padomju Savienības komandu. Jau tūdaļ pēc ierašanās no Parīzes Kanādā (1951) tēvs saņēma darba piedāvājumu no Toronto Universitātes mūzikas fakultātes, kur arī paliek par mācībspēku 32 gadus.

Starp draugiem kā tuvākie jāmin Jānis un Aina Zemdegi. Aina – topošā mūziķe un dzejniece -- kā pirmā papildinās tēva klavieru studijā. Vēlāk, nobeidzot Toronto Karalisko konservatoriju, viņa atver savu klavierstudiju, kur „cīnījos” es ar brāli, kamēr viņas bērni mocījās tēva klavierstudijā. Vēlākos gados pārcēlāmie Zemdegiem kaimiņos akmeņainajā, mežonīgajā Brūsas pussalā, kur, pārbūvējot pieticīgu būdiņu, tikām pie vasarnīcas ar varen plašu skatu uz milzīgo un vētraino līci. Tur pavadījām nākamās 35 vasaras. Tieši šeit tēvam rodas vislielākā radoša iedvesma un šeit arī radusies krietna daļa viņa kompozīciju, sunim Nero sēžot pie tēva kājām un gaudojot garās, plūstošās frāzēs. Tā kā studiju gados, kad šad un tad uzturējos vasarnīcā, man vienmēr līdzī bija čells, kopā ar tēvu spēlējām mūsu iemīļotās Bēthovena piecas čello/klavieru sonātes – tēvs pie „švakām” klavierēm, čells pie līdzīgi „švaka” izpildītāja un solists Nero pa vidu. Vasarnīcā bieži pulcējās draugi, galvenokārt kultūras cilvēki – Arturs Jansons, Alberts Jērums, Ivars

Lindbergs, Arturs Ozoliņš, Aleksandrs Okolo-Kulaks, Arvids Purvs, Alfrēds Štrombergs, Edīte Timermane, Ingrīda Vīksna, Aina Zemdega u.c. Risinājās garas pārrunas par mūziku un citām kultūras jomām. Vasarnīca nebija apkurināma. Rezultātā pastāvīgi mainīgas temperatūras dēļ, īpaši ziemas mēnešos, lēti pirtās lietotās klavieres kļuva arvien „švakākas”. Tēvs iegādājās elektroniskās, pie kurām komponēja ar klausuļiem. Pilsētā tika lietots vecais 1930. gada Nordheimera flīģelis.

Tēvs bija aktīvs arī citās atšķirīgās mūzikas nozarēs. No tām vienīgais amats, ko personīgi nepieredzēju, bija latviešu koru vadīšana – tūlīt pēc kara franču okupācijas zonā, vēlāk diriģējot Sv. Andreja draudzes kori Toronto.

Atskatoties tālāk pagātnē, Rīgā, pēc atgriešanās no Francijas, tēvs neizturēja Latvijas Konservatorijas klavieru klases iestāšanās eksāmenu. Tēva māte Anna Rūmane-Ķeniņa griezās pie konservatorijas dibinātāja un toreiz rektora Jāzepa Vītola, kurš, ieskatījies kādā agrā tēva kompozīcijā, esot teicis: *Daudz nošu, bet putra, putra* (...). *Es viņu savā klasē uzņemt nevaru, bet, ja profesors Ābels apņemas, es nepretos.* Daudz labāk negāja pie profesora Ādolfā Ābeles, kurš sakarā ar tēva vājo harmonijas pārzināšanu sarkastiski izsauca: *Jūs jau esat tāds speciāls gadījums!* Tomēr pieci ar minusu Vītola klasē liecināja, ka akadēmiskā gada beigās kaut kas no mūzikas teorijas, harmonijas, kontrapunkta, etc. bija apgūts.

Pēdējā publiskā uzstāšanās tēvam bija X Latviešu dziesmu svētkos Kanādā, kad viņš lūdza, lai sēžu blakus un pāršķirstu nošu lapas, kamēr tēvs atskaņo savas *Šūmaņa Parafrāzes* pēdējo daļu *Atvadas*. Jutos

Tālivaldis Ķeniņš referē studentiem Latvijas Mūzikas akadēmijā (1989).

Foto: Juris Krieviņš

Ļoti pagodināts. No improvizētajām *Aijā, žūžū* piedevām kļuva skaidrs, ka komponists patiešām atvadās.

Tēvs bija arī izcils lektors, referē gan par latviešu mūziku un tās vietu pasaulē, gan arī par Kanādas mūziku – ne tikai studentiem, bet arī Kanādas radiofonā. Pēc radiofona franču valodas nodaļas *CIBC* nodibināšanas Toronto, viņa rīcībā tiek nodota pašam sava gluži saistoša un veselīga humora piesātināta programma – *Ici Tali Kenins avec le carnet des arts* (mākslas groziņš). Humora izjūta izpaužas arī mūzikā, piemēram, kad Kanādas Nacionālais radiofons (*Canadian Broadcasting Corporation*) pasūta *Luterāņu korāļu partītu*, kā pēdējās trīs notis viņš piekabina *do-si-do*, t.i., *C-B-C*, kā arī Aleksandram Zemdegam dāvinātājās klavieru variācijās par *Aijā, žūžū* pēkšņi uzrodas *O, Canada* pirmās divas taktis.

Daudz laika tēvs pavada, apmācot jauniešus, arī veltījot kompozīcijas topošajiem mūziķiem – 2x2 nometnēs, mūzikas nometnēs Mauntorfordā (Mt. Orford), arī vispasaules latviešu kongresos. Piemēram, klavieru sonāte veltīta Arturam Ozoliņam. Arī dēliem tiek sīki klavieru skaņdarbiņi audzēkņu gados. Man personīgi veltīti lieliski darbi čellam, pēdējo – *Colloquens Patriae* (Sarunas ar dzimteni) mums kopīgi atskaņojot jubilejas koncertā (1989). Arī mazbērniem ir veltījumi, no kuriem vispožākais ir humoristiskās *Dziesmiņas Amandai*. Tēvs apmācīja arī topošos Kanādas komponistus, ieskaitot mūsu pašu Imantu Ramiņu, uzsverot visvairāk stingrus formas un struktūras pamatus.

Vēl jāpiebilst, ka tēvs ļoti godināja savus vecākus, piemēram, izkārtojot publicēšanai mātes Annas Rūmanes-Ķeniņas biogrāfiju un tēva Ata Ķeniņa vairākus dzejoļu krājumus. Dzīves biedre Valda ir mūziķa balsts jau no tiem vakariem, kad viņš bungāja klavieres Montmartrā, Francijā, līdz pat pēdējiem mūža gadiem Kanādā.

Atskatoties uz kopā pavadītajiem gadiem, tēva ietekme gan mūzikā, gan arī dzīvē man palikusi neizdzēšama. Savā pēdējā uzstāšanās reizē tēvs lūdza, lai sēžu viņam līdzās un pāršķirstu nošu lapas. Tagad viņš ir tas, kurš man „šķirsta lapas”, vienalga kur esmu un ko daru. □

ERRATA

Evas Eglājas-Kristsones rakstā “Dzelzs priekš-kars, aukstais karš un latviešu literatūras vēsture (JG254) nosaukuma *British Foreign Office* (18. lpp.) latviskojumam jābūt: Britu Ārlietu ministrija (nevis britu Ārzemju birojs) un Čerčila 1946.5.III Vestminsteres koledža Fultonā, ASV, teiktās runas nosaukums (16. lpp.) ir *The Sinsews of Peace* (nevis *The Sinews Peace*).

Māra Celle

KOPSAUCĒJS – LATVIJA

Žurnālistu pāris Māra un Ojārs Celle nu jau daudzus gadus dzīvo Latvijā, iemantotā īpašumā Rīgas Mežaparkā, bet laiku pa laikam apciemo ASV – savu trimdas zemi, ar ko saites grūti saraut, jo tur pavadīts bezmaz pusgadsimts. Pērn gad latviešu saietā Priedainē, Ņudžersijā (New Jersey), Māra, rakstnieku Rūtas Skujiņas un Jūlija Lāča meita (skat. JG254:11-14), teic ievēribas vērtus 18.novembrim veltītus vārdus – prieku un gandarījumu par pusgadsimtu ilgā sapņa, t.i., Latvijas brīvības un neatkarības piepildīšanos pirms 17 gadiem un pārdomas par garo bēgļu laiku. Publicējam Māras runu mazliet saīsinātu. (Red.)

(..) Vai atceraties, kā mēs atzīmējām 18. novembri pirmajos trimdas gados, bēgļu nometnēs Vācijā? Toreiz šī diena bija skumja, bet tomēr vēl cerību pilna. Katru gadu latvieši turpināja viens otram apliecināt: nākamgad pulcēsimies Latvijā, būsīm atkal mājās. Pagāja pieci, seši gadi. Beidzās nometņu laiki un mēs izklīdām pa mītnes zemēm visā pasaulē, jo atpakaļceļš uz dzimteni palika slēgts. Vienalga, kur nonācām, varbūt pat tādā vietā, kur tuvumā nebija nevienas citas latviešu ģimenes, mēs tās tomēr meklējām. Tas bija liels un priecīgs notikums – satikt latviešus. Lielākos centros vēl kādu laiku pat notika 18. novembra balles. Bet drīz vairs ne. Drīz 18. novembra atzīmēšana kļuva par skumju piemiņas dienu, pat sēru dienu. Tā tas turpinājās turpat 50 gadus. (..) Mana paaudze, kas šodien esam ap 70 gadu veci, Amerikā iebraucām kā bērni. Mēs šeit ieguvām izglītību, atrādām dzīves draugu, izveidojām ģimeni. Mūsu bērni izauga un apprecējās. Piedzima mazbērni. Un viss tas notika šeit – tālu prom no Latvijas. Sekojošās paaudzes Latviju vairs nevar dēvēt par savu dzimteni, bet tā ir viņu tēvu zeme. Ir tie, kas dzimuši jau pirms brīvās Latvijas dibināšanas, kam šogad arī piepildās 90 un vēl vairāk gadu, ir tie, kas paspēja sākt skolas gaitas un pat studijas vēl brīvajā Latvijā, no Latvijas devās bēgļu gaitās kā jauni, spēka pilni cilvēki. Šie t.d. Latvijas brīvības paaudzei piederošie, var sevi uzskatīt par tiešām laimīgu, izredzētu paaudzi, jo tik skaista, kā Latvija bija toreiz, tā nekad vairs nav bijusi, un tāds patriotisms, kādu jaunieši turēja godā toreiz, šodien ir retums. Mūsu vidū ir arī tie, kuri paspēja piedzimt Latvijā, bet viņus kā zīdaiņus aizveda svešumā un viņiem no brīvās Latvijas nav nekādu atmiņu. Manai paaudzei, kaut mīglainas, tomēr ir atmiņas par mūsu dzimto zemi. Visi pārējie, kas ir jaunāki par 64 gadiem, ir dzimuši ārpus Latvijas. Izņemot tos, kuri ārzemēs nonākuši pēdējos apmēram 20 gados, – ne vairs kā bēgļi, bet kā ekonomiskie emigranti, gan bērnība, gan arī jaunība saistīta ar Latviju, bet tā bija cita Latvija – Padomju Latvija. Un tomēr – Latvija. Tātad vienīgais kopsaucējs mums, kas esam šodien sapulcējušies, ir Latvija. Ko mums katram nozīmē Latvija? Vai varētu būt sava tainība senās dziesmas vārdiem: *Tie, kas tālu aizkļīst pasaulē, / Dzimto zemi karstāk iemilē?*

Bēgļu gaitās mēs glabājām latviskumu kā īpašu dārgumu, nebaidījāmies, ka mūs varētu dēvēt par patriotiem vai tautiskiem latviešiem. Šodien Latvijā no tādiem apzīmējumiem mēdz izvairīties. Kur nu vēl vārds „nacionāls” – tas ir ieguvis pavisam greizu pieskaņu. (..) Kā radās mūsu patriotiskā, emociju pārpilnā attieksme pret Latviju? Vai tā sākās tai brīdī, kad mēs 1944. gada rudenī uzkāpām uz kuģa un redzējām miglā pazūdām Kurzemes krastu? Vai bija kāds kuģis ar bēgļiem, kuri šai brīdī spontāni nedziedāja *Dievs, svētī Latviju?* Neziņas pilnie bēgļu nometņu gadi mūsu patriotismu stiprināja. Kaut svešā zemē bez savām mājām, bez mantības, bez pastāvīga darba, ar provizoriskām ikdienas ērtībām, mēs tomēr šos nometņu gadus pavadījām savās mājās Latvijās, kur mums netrūka mūsu kultūras, jo ar mums kopā no Latvijas bija izbrauksi lielā daļa mūsu mākslinieku, rakstnieku, skolotāju, mācītāju. Mums neviens neliedza svinēt savus svētkus, pieminēt savus varoņus, dziedāt savas dziesmas, un gaidīt un pat ticēt, ka mēs drīz tomēr brauksim mājās. Tā bija neizmērojami liela ticība, kas mūs turēja kopā, kas mums nelāva šaubīties, ka mēs jebkad varētu pazust savai tautai un savai Latvijai. Šis spēks, ko ieguvām bēgļu gaitas uzsākot, ir bijis pamatā mūsu nu jau vairāk nekā 60 gadu ilgajai sabiedriskai dzīvei ārpus Latvijas. Lai arī asimilācija neizbēgami ir darījusi savu, tas, ka ievērojams skaits latviešu regulāri vēl arvien pulcējas savos svētkos un sarīkojumos svešumā, šķiet brīnams. Vēl lielāks brīnams ir tas, ka mēs pa šiem gadiem, blakus maizes darbam, esam sarakstījuši un izdevuši tūkstošiem latviešu grāmatu, publicējuši avīzes, žurnālus un vietējos biļetenus, iestudējuši lugas, rīkojuši dziesmu svētkus, noorganizējuši latviešu skoliņas un vasaras nometnes, mācījuši saviem bērniem latviešu valodu. Par to brīnās arī mūsu tautieši Latvijā, kuri tikai pamazām sāk saprast, ka tas mums bija iespējams galvenokārt tikai tāpēc, ka mēs to darījām no sirds un brīvprātīgi, ka mēs nesagaidījām, ka par sabiedrisku darbu kāds maksās. 50 padomju okupācijas gadi šādu personisko ziedošanās principu ir mūsu tautā Latvijā tikpat kā iznīcinājuši. Vēl arvien lielā mērā tie ir Rietumu latvieši, kas ziedo līdzekļus Okupācijas muzejam, Brīvības pieminekļa un Brāļu kapu uzkopšanai, bāreņu namiem, baznīcu atjaunošanai, studentu stipendijām, kas ziedoja naudu, lai Rīgā uzstādītu pieminekli Kārlim Ulmanim un Oskaram Kalpakam, kas sūtīja neskaitāmas kastes ar trimdā izdotām latviešu grāmatām Latvijas skolām un bibliotēkām. Latviešu Fonda piešķirumi tagad visvairāk tiek doti projektiem Latvijā, kaut arī tikpat kā visi ziedotāji dzīvo ārzemēs. Varbūt tieši tā Dievs to bija nolēmis. Ja mēs 1944. gadā nebūtu atstājuši Latviju, trimdinieku lielas daļas kauliņi jau sen būtu izbalējuši Sibīrijas klajumos. Latvijai no mums nebūtu bijis nekāda labuma. Mēs Latvijai esam bijuši vajadzīgi tieši tādā veidā, kā tas ir noticis.

Otrs moments, ko mēs tikpat kā visi esam piedzīvojuši, ir pirmā ciemošanās Latvijā. Dažam tā notika pēc 25 gadu prombūtnes, citi gaidīja ilgāk. Es Latviju atstāju sešu gadu vecumā, bet mana interese, pat ziņkārība par šo tālo, mistiskā skaistuma apvi-

to zemi vienmēr bija un palika liela. Kaut man bija maz atmiņu par savām mājām Mežaparkā un pat vienu gadu bērnu dārzā, man daudzus gadus Latvija tomēr likās kā sapnis. Pa reizēm pat māca šaubas, vai tik to visu nav izdomājis mana mamma un viņas paaudze. Nevarēdama vairs ilgāk sagaidīt, jau 1970. gadā, kad reti kāds trimdinieks devās otrpus dzelzs priekškaram, pieteicos grupas ceļojumam uz Padomju Latviju. Pēc atgriešanās ASV sacerēju rakstu „Dzīvot ar sapni vai īstenību”, ko iespieda žurnāls *Tilts* (1971). Citēšu rindkopu no tā, ko es pārdzīvoju pirmo reizi savu sapņu zemi atkal ieraugot: *Pirmo reizi sēžu padomju lidmašīnā. Iljūšin-18 viegli atraujas no zemes un šņākdama traucas līdz pievakara vasaras saulei. Stuardese piesaka lidojuma informāciju krievu un angļu valodās. Latviski, man par vilšanos, nerunā. Lidojums ilgst pusotras stundas. Es vēroju zemi – vai varētu jau būt Latgale? Meži, ezeri, maz apdzīvots. Sirds un domas ir pārslogotas. Nākam zemāk un cilvēki, pie lidmašīnas loga rūtīm sejas piespieduši, min dažādu Rīgas apkārtnes vietu nosaukumus. Es nekā šeit nepazīstu, un tomēr, nekas neliekas svešs. Pēkšņi lidmašīna paceļ labo spārnu un ar plašu loku laižas pāri Daugavai – ūdens vizuļo, baznīcu torņi spīd saulrietā, Vecrīgas panorāma izkāpusi no pastkartītes. Ar skaudru vēzienu tiek pāršķelta 26 gadu sapņu migla – un manā priekšā izslienās senā Rīga – skaista, varena un īsta. Lidmašīnas riteņi skar zemi – esam nolaidušies Rumbulas lidlaukā. Apkārt šalc priedes, smaržo pļavas. Pie apvāršņa saule – milzu sarkana kvēlojoša bumba. Es speru soli uz zemes – savas dzimtās zemes. Aiz reliņa, pie lidostas ēkas viņņo ļaužu un ziedu jūra. Mēs ejam sagaidītājiem pretī. Viņu puķu klēpji ieslīgst mūsu rokās, sen nedzirdētas balsis mūs sveic. Nekur citur NAV šādu ziedu, nekur tādu balsu un smaržīgā, vieglā vasaras vakara vēsma – nekur citur. Kāpēc 26 gadus bija jādzīvo bez tā? Sarkanā saule vēl rēgojas pie apvāršņa – bez vārda, bez smaida. Es pieglaužu vaigu margrietīņu, rudzupuķu klēpim; viss ausīs dzied un gaviļē un sauc; zem kājām nenoliedzami, stingri un noteikti stāv zeme. Mana dzimtā zeme. Latvija nav sapnis.*

Šodien došanās ciemos uz Latviju vairs nav nekas neparasts. Daudzi brauc bieži, bet pirmās reizes emocijas nav iespējams atkārtot. Šodien viss ir citādāk. Nav vairs jādrebinašs gaidot uz muitas pārbaudi, nav jādzīvo *Intūrista* viesnīcā, nav jābaidās, ka kāds jūs izseko vai noklausās telefona vai pat personīgās sarunas caur kādā mēbelē iebūvētu mikrofonu. Rīgas ielās neviens jūs vairs nesazīmēs kā ārzemnieku, vadoties pēc jūsu apģērba, un nebrīnīsies par to, ka esat atbraukuši no tās otras pasaules. Tajā pat laikā vēl arvien mūs var sazimēt kā mazliet citādākus - pēc mūsu manierēm, runas veida, pēc vispārējās uzvedības. Ir bijušas reizes, kad man kāda pārdevēja vai tirgus sieva saka: *jūs jau esat viena no tām* – un mums abām ir skaidrs, ko viņa ar to domā. Man pat ir teikts, ka es labi runājot latviski. Un ja man kādam krievam nākas atbildēt, ka nesaprotu krieviski, viņš man patiešām arī tic.

Ja esmu pieskārusies Latvijas tēmai no nostalgiskā

Franks Gordons
LASOT KLŪST SKUMJI
RECENZĪJA AR ATKĀPĒM

Vēsturnieks Aivars Stranga, LU profesors, grāmatā *Ebreji Baltijā: No ienākšanas pirmāsākumiem līdz holokaustam – 14.gadsimts – 1945. gads** savācis un izvērtējis patiešām kolosālu avotu gūzmu, paveicis milzu darbu, par ko viņam paldies teiks ne tikai mani tautieši jeb ciltsbrāļi, bet arī jebkurš latviski lasošs zinātnieks cilvēks, kam pietiks pacietības izlasīt šo pabiezo monogrāfiju un būs vēlme pārdomāt šai grāmatā kļāstīto.

Strangas pētījums sastāv no trim nevienlīdzīgām daļām: stāsts par ebrejiem (1) Lietuvā (9-213), (2) Igaunijā (214-291) un (3) par manas dzimtenes Latvijas ebreju likteņgaitām (292-577). Katrai nodaļai pievienoti skaidrojumi reizumis satur patiešām aizraujošu informāciju, kas lasās pat ar lielāku interesi nekā attiecīgās vietas pamattekstā. Vēsturnieka diždarbu caurauž attieksme, kas vislabāk raksturojama ar vārdu *empathy*, un

kas nav ne mazākā pretrunā ar stingri zinātnisko, objektīvo pieeju faktiem, bet piešķir izklāstam zināmu siltumu.

Igaunijas jūdu (*jūdi* – aizguvums no vācu valodas) kopiena nekad nav bijusi liela, attiecīgā grāmatas nodaļa ir īsa un, nākas atzīt, es to izlasīju, meklējot informāciju, bez īpašām emocijām.

Toties **Lietuva!** Te pasteigšos norādīt, ka runa ir nevis par Lietuvas Republiku tās patreizējās robežās, bet par Lietuvas lielkņazisti, kas aptvēra visu tagadējo Lietuvu un Baltkrieviju, kas veidoja kompaktu teritoriālu vienību līdz 1772. gadam, t.i., līdz Polijas un Lietuvas kopvalsts (*Rzeczpospolita Obojga Narodow*) pirmajai dalīšanai. Autors uzsver, ka šai teritorijā apmetušies žīdi (*Zhydzi, zhidai*) veidoja šīs tautas īpatnēju zaru. Tie bija tā dēvētie *litvaki*, kas daudzējādā ziņā atšķīrās no saviem ciltsbrāļiem *galicjaner*.

Profesors Stranga piemin bezgala daudz faktus, kas liecina, ka mani tautieši *Viļņu* pamatoti dēvēja par Lietuvas Jeruzalemi (*Yerushalaim de Lita*), jo tur izveidojās gan reliģiskās (rabīniskās), gan laicīgās žīdu kultūras un

viedokļa, tas nenozīmē, ka neredzu un nesaprotu šodienas Latvijas skarbo īstenību. Ne vienu reizi vien ir bijis jādzird visai drūmas atziņas: *Latvijā ir visaugstākā inflācija un vismazākās pensijas Eiropas Savienības valstu vidū. Latvijai draud ekonomiskā sagrāve. Latvijā ir vissliktākie un visdārgākie ceļi, tilti un pat ceļa zīmes. Latvijā ir viskorumpētākā valdība. Latvijā ir visvairāk bērnu pašnāvību un visaugstākā mirstība no sirds un asinsvadu slimībām. Jaundzimušo vidējais paredzamais mūža ilgums Latvijā ir viens no zemākajiem rādītājiem starp ES dalībvalstīm. Latvijā lielā mērā ir panikusi rūpniecība, lauksaimniecība un zivsaimniecība. Ekonomisku iemeslu dēļ Latviju ir pametuši daudzi tās pilsoņi.* Mūsdienu Latvija ir lielu pretrunu zeme, kur varam atrast visas minētās negācijas. Varam pukoties par Latvijā iepludinātajiem svešinieku bariem. Varam kritizēt mūsu valstsvīrus un sūdzēties, ka Latvijā daudz kas vēl nav savests kārtībā. Bet, protams, tas nav viss, ko šodien atradisim Latvijā. Savā dižumā un latviskumā nekas nevar pārspēt dziesmu un deju svētkus. Kad Rīgas ielas svētku laikā piepildās ar līksmiem, latviešu valodā čalojošiem jauniešiem, atdzimst lepnums un pārliecība, ka mūsu tauta vēl ilgi dzīvos.

Reti kāda Eiropas vecpilsēta ir tik maza un kompakta, bet tomēr tik vēsturiski autentiska, savā mazumā tik mīļa un, jā, arī tik sakopta kā mūsu Vecrīga. Un kur nu vēl Latvijas mazpilsētas, kas saglabājušas vecās koka ēkas un no laukakmeņiem celtos senos kro-

gus – arī tās ir vērtības, kas kļuvušas par retumu citās Eiropas valstīs. Lauku tirgos un arī Rīgas ielās pārdod dzintara rotas, linu galdautus, rakstainus dūraiņus un siltas ziemas zeķes, strīpainas gultas segas, rudeniņos toņos darinātas keramikas vāzes un krūkas. Un vēl daudz ko citu izteikti latvisku, ko neatradīsiet nekur citur pasaulē. Padomājiet par Latvijas laukiem. Kā Vidzemes lielceļi aizvijas starp lēzenajiem pakalniem, gar bērzu birztaļām un liepu gatvēm. Kā Kurzemē šalc tumšie egļu sili. Kā Zemgalē viļņo labību lauki un Latgalē spīguļo zilie ezeri. Un kur nu vēl mākoņi. Patiešām, tik skaisti mākoņi kā Latvijas vasarā nav nekur citur pasaulē. Visu to mums der atcerēties, kad uznāk skumjas par to, ka Latvijā viss vēl nav kārtībā.

Mēs taču esam stipra tauta, kura, par spīti neskaistām, gadu simteņu ilgām grūtībām, vienmēr ir spējusi ieraudzīt zelta maliņu ap katru mākonī. Mūsu karavīri ir varoņīgi cīnījušies, lai aizstāvētu SAVU tēvu zemi, nevis lai iekarotu kādu citu. Visgrūtākajos laikos, kad mūsu mātes un vecmāmiņas izvadīja savus vīrus, dēlus un brāļus kara gaitās, viņas turpināja kopt zemi, cept maizi, gādāt par saviem bērniem. Viņas bija stipras un varenas sievietes. Un, pateicoties viņām, mēs, latvieši, vēl arvien eksistējam. Manuprāt, šodien vairs nav svarīgi, kurā pasaules malā mēs dzīvojam. To Latviju, kuru mēs nesam savās sirdīs, mums neviens neatņems. Rainis ir rakstījis apmēram tā: *Kur mirdz viens saules puteksnīts, tur arī saule pati. Kur mīt viens latvju bārenīts, tur arī Latvija pati.* □

literatūras centrs. 20.gs. starpkaru periodā, kad Viļņa piederēja Polijai, tur darbojās slavenais YIVO - jidiša grāmatniecības, vēstures un kultūras pētniecības institūts.

Mana dzimta cēlusies no Lietuvas, un tas pats sakāms par daudzām Latvijas žīdu ģimenēm. Mātes Rechas vectēvs – Mozus Izraelīts (1838 - 1891) dzīvoja Grodņas guberņas miestā Djatlovā (žīdu tautas toponimikā – *Žetl*), bet mātes agrā bērnība pagāja miestā *Šakai* (Šakiai) pie pašām prūšu robežām. No tēva puses mani senči – Gordoni mīta miestā *Pumpiany* (Pumpenai), pusceļā no Paņevžas uz Bausku. Radu raksti sniedzās līdz jau pieminētajai pirmajai Polijas dalīšanai, kad tur galvenais rabīns bija Chaims Gordons, kura mazmazdēls Hiršs piedzima Pumpjanos 1856. gadā un kopā ar tēvu 19.gs. 80. gados pārcēlās uz Rīgu. Tas bija mans vectēvs. II Pasaulē kara priekšvakarā viņš ar mani dalījās savās bērnības atmiņās: 1863. gadā, kad Krievijas rietumu guberņas pāršalca t.s. Poļu dumpis, ne-miernieki jāšus drāzās cauri Pumpjaniem, vicinot zobenus...

Raibas bija Lielās Lietuvas žīdu likteņgaitas – Lietuvas dižkunigaišu un Polijas karaļu dotās privilēģijas mijās ar gan reliģiski, gan sociāli motivētām vajāšanām un grautiņiem. Saimnieciskā mīļiedarbība mijās ar sīvu konkurenci, kam bija milzu nozīme 1905. gada revolūcijas laikā (arī Latvijā) un starpkaru periodā (īpaši Polijā).

Aivars Stranga, protams, pieskaras arī sāpīgajam jautājumam – Lietuvas kreisāk noskaņoto žīdu rīcībai 1940. gada vasarā, sākoties padomju okupācijai. Te nu atļausos mazu atkāpi: Telavivā manas mājas kaimiņš bija zobu tehniķis Bencions Shlomo-vitšs, dzimis 1914. gadā. Viņš uzauga Plunges miestā un man stāstīja, ka 1940. gada vasarā bija tas, kurš uzvilka sarkano karogu virs Plunges...

Kā zināms, LAF (Lietuvas Aktīvistu frontes) kaujinieki sacēlās pret padomju okupantiem 1941. gada 22. jūnijā, tai pašā brīdī, kad Lielvācijās vērmachts pārgāja "Molotova-Ribentropa" robežu.

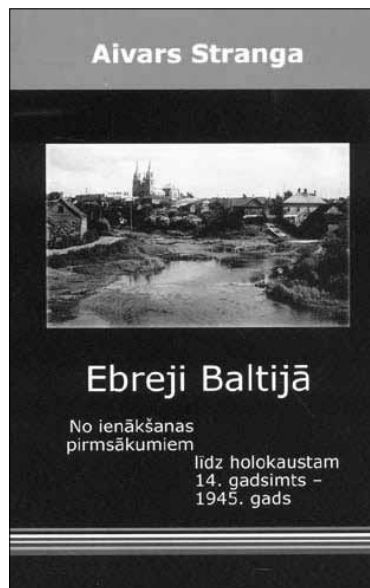
Lietuvā žīdu īpatsvars bija lielāks nekā Latvi-

jā. Sarkanā karoga vicinātāju viņu vidū bija vairāk: pirmskara saimnieciskā konkurence, archaiski aizspriedumi, skaudība, sarūgtinājums lika sevi manīt, un lietuviešu pašpasludināto *atriebēju* rosība, palīdzot nacistiskajiem okupantiem īstenot žīdu jautājuma galīgo atrisinājumu (*Endlösung*), bija krietni vien mežonīgāka nekā tamlīdzīgas izdarības Latvijā. Cik man zināms, Pumpjanos 1939. gadā vēl dzīvoja ap 300 žīdu. Viņus nogādāja uz tuvējo apriņķa pilsētu, lai tur nošautu. Kad es ar dēlu Eli 2008. gada jūlijā no Rīgas devos uz Pumpjaniem, turienes žīdu kapsēta bija galīgi pazudusi zālē un briksņos. Labi vēl, ka pēcpadomju administrācija saskatīja dažus puslīdz saglabājušos pirmskara kapakmeņus lielceļa malā un uzstādīja granīta plāksni ar uzrakstu lietuviešu valodā un ivritā – *Miers viņu pišļiem*. Kad jautājām sakņu dārzā strādājošai pajaunai lietuvietei, kas palicis pāri no sinagogas, viņa atbildēja, ka karā esot sabumbota. Mēs ar dēlu saskatījāmies un rūgti pasmaidījām.

Sakarā ar Edvīna Šnores filmu *The Soviet Story* man gribētos pievērst uzmanību Aivara Strangas grāmatas 129. lappusei, kur teikts: *uz jaunās Vācijas - PSRS robežas, kuru abi agresori bija izveidojuši pēc Polijas iznīcināšanas, ebreju bēgļi piedzīvoja neapraķstāmas pāres-tības. Kāds aculiecinieks tās aprakstīja sekojoši: "1939. - 1940. gada ziemā gar visu Bugas upes tecējumu risinājās neiedomājamas scenas... Vāci neaizturēja bēgļus (eb-*

rejus), bet ar stekiem un šauteņu laidenēm deva viņiem līdzī ceļā pēdējo savu rasu mīta paraugstundu, bet demarkācijas līnijas otrā pusē garos aitādas kažokos, ar smailgalu budjonovkām galvā un atkailinātiem durkļiem kaujas gatavībā stāvēja šķiru mīta sargkarēvji, apsveicot kļīstošos, kas bēga uz apsoltoto zemi, ar no sīksnas vaļā palaistiem aitu suņiem vai ar rokas ložmetēja uguni..."

Grāmatas plašākā nodaļa, kā jau teikts, veltīta žīdiem tagadējās Latvijas teritorijā. Interesanti, ka latviešu ekonomists un publicists Kārlis Balodis (1864-1931) jau 1896. gadā latviešu presē publicēja sešus rakstus par Palestīnu, atbalstot ebreju ieceļošanu Palestīnā. Aivars Stranga citā vietā arī pie-

min šo Kārļa Baloža viedokli, kad viņš atradās Berlīnē 1918. gadā, par ko plašāk klāstīts manā grāmatā *Latvieši un žīdi spilēs starp Vāciju un Krieviju*.**

Profesors Stranga pieskaras Pētera Stučkas lielinieku valdības (etniski pilnīgi latviskās) režīmam 1919. gada pirmajā pusē.

Te nu mans vectēvs, kam toreiz piederēja ādas izstrādājumu veikals Maskavas ielā 79 stāstīja: *Komisārs nostādīja mūs, buržujs, garā rindā un pateica, ka esam norīkoti smagos spaidu darbos. Tūlīt korī atbildējām – „Wir sind krank” [mēs esam slim]. Tad komisārs norēca: Ak tā! Tad nu visus pie sienas [K stenke, t.i. nošaut]. Un mēs korī atraucām – „Wir sind gesund” [mēs esam veseli]. Lūk, tā.*

Grāmatas autors plaši apraksta žīdu reliģiskās un kultūras dzīves, žīdu preses un sabiedrisko aktivitāšu plauksmi starpkaru Latvijā. Cita vidū viņš piemin Ludzu kā ievērojamu žīdu centru. Te nu atkal maza atkāpe – viesodamies puspagraba dzīvoklītī kanālmalā, kur opaps mitinājās vecumdienās, es ieraudzīju nupat kā no bandroles izsaiņotu pabiezu sējumu, kas vēl smaržoja pēc drukas krāsas. Vectēvs paskaidroja: *To man nupat atsūtīja no Ludzas*. Tas bija jūdu reliģisko priekšrakstu kanons – *Shulchan aruch*, kas izdots un iespiests Ludzā.

1939. gada 1. septembrī sākās II Pasaules karš. Latvija pasludināja sevi par neitrālu. Atceros, ka 1940. gada maijā vectēvs sēdēja uz ierastā soliņa Strēlnieku dārzā, tērzējot ar tādām pašām žīdu sirmgalvjēm. Sarunas temats bija (jidišā): *Ojb es veln kumen di bolscheviken un alc aveknemn? Un: vos vet machn Ruzvelt? (Vai atnāks boļševiki un visu atņems? Un ko darīs Ruzvelts?)*.

Nu ko, boļševiki atnāca, 1941. gada 14 jūnijā deportēja citu starpā pāri par tūkstoti žīdu, un tā paša gada nogalē mans vectēvs tika nošauts ceļā uz Rumbulu.

Grāmatā pieminēti tie latviešu inteliģences pārstāvji un sabiedriskie darbinieki, kas starpkaru gados izcēlās ar savu antisemitismu. Par Franci Trasunu es nebrīnos, jo šī ievērojamā Latgales atmodas censonā nostājā acīmredzot izpaudās viduslaicīgais katoliskais antijūdisms, kaut gan, kā atzīmēju savā grāmatīnā, 1905. gada nogalē Latgales katoļu zemnieki neļāva melnsimtniekiem sarīkot grautiņu Ludzā.

Sāpīgāk man bija uzzināt (458-459), ka lieliskais grafiķis Richards Zariņš 1920. gadā atjaunotajā satīriskajā žurnālā *Svari* čakli zi-

mēja antisemitiskas karikatūras, kam līdzās parādījās pantiņi: *Kā spradži un kā zemes blusas pa malu malām žīdi lien*. Bet es taču savā diplomdarbā *Latviešu satīriskie žurnāli 1905. gada revolūcijas periodā* ar patiesu prieku aprakstīju gan tā laika pirmos *Svarus*, gan lieliskos Richarda Zariņa zīmējumus...

Leonīds Breikšs sacerēja lieliskas patriotiskas vārsmas, un viņa "Lūgšana" (*Kungs, kas zāles čukstus dzirdi...*) patiešām aizkustina. Diemžēl, kā mūs informē Aivars Stranga, Leonīds Breikšs bija Ugunskrusta / Pērkonkrusta aktivists un sūrojās, ka *mūsu zemē dienu no dienas nostiprinās Mazāzijas izdzimuma modernie pēcnācēji*. Citur es reiz izlasīju, ka Breikšs pat aicināja rīkoties pret žīdiem ar tērauda zobenu vai tamlīdzīgi.

Tā nu tas bija, un tur neko nevar darīt.

Noslēgumā vēlreiz teikšu: Aivara Strangas grāmata ir vērtīgs informatīvs pētījums, rosina uz pārdomām. Ir salikuma kļūdas, dažas paviršības un 9. lappusē pieminētā pilseta, ko žīdi sauca par *Brisk de Lita*, nav vis Grodņa, bet Brestlitovska. Teksta izkārtojums ir ļoti blīvs, grūti lasīt milzīgās rindkopas. Vai nebija iespējams tās drusciņ saskaldīt?

Lasot šo grāmatu, man kļūst skumji. Un secinu: Izraēlas valsts ar visiem tās grēkiem un vainām ir vienīgais mūžsenā žīdu *jautājuma* atrisinājums. □

* Rīgā: LU žurnāla *Latvijas Vēsture* fonds, 2008. 592 lpp.

** Stokholmā: Memento, 1994. Angļu valodā: *Latvians and Jews between Germany and Russia*. Stockholm-Rīga-Toronto: Memento / Daugavas Vanagi, 2001.

Viļņā 20. gs. sākumā.

Rolfs Ekmanis

STARPTAUTISKIE RAIDĪJUMI LATVIEŠU VALODĀ 20.GS. OTRĀ PUSĒ

Sākums JG235(2003), 237(2004), 238(2004),
248(2007), 250(2007)-255(2008).

LATVIEŠU BALSIS ATKAL MADRIDĒ 1969–1972

1969. gada vasarā Igaunijas sūtnis Spānijā un arī *Radio Nacional de España* igauņu redakcijas vadītājs Dr. Villibalds Rauds informē no Madrides ALAs priekšsēdētāju Dr. Pēteri Leiju par iespējamo baltiešu raidījumu atsākšanu, kas varētu notikt jau 15. septembrī. 30. augustā Lejiņš ALAs vārdā izsaka prieku par šo vēsti Spānijas Informācijas un tūrisma ministrijas¹ starptautisko radiatoraidījumu nodaļas² vadītājam Luisam de Andresam (Luis de Andres), vienlaicīgi nosūtot telegrammu Vilim Skultānam ar lūgumu turpināt latviešu raidījumu vadīšanu Madridē. Skultāns ir ar mieru, bet tikai uz trim mēnešiem *darba apstākļu dēļ*³, un jau 1969.12.IX izlido no Frankfurtes uz Madridi ar sievu Liliju Skultāni, kura, kaut arī lie-la raidījumu atbalstītāja, par darba turpināšanu redakcijā nav sajūsmināta: *Vilis mani liek pie darba, un tas mani ne visai sajūsmīna. Mikrofons mani irītē, tad jau labāk runāt publikai*⁴.

Piecas dienas pēc paredzētā laika, 1969. gada 20. septembrī, dikto-re Ivonna Muktāne piesaka – pēc vairāk nekā četrus gadus pārtraukuma – atjaunotos latviešu raidījumus: *Šie ir raidījumi latviešu tēvzemei un brīvībai no Spānijas Nacionālā radiofona Madridē. Mēs raidām katru dienu no pulksten 21.15 līdz 21.30 pēc Latvijas laika 32,04 metru īsviļņos ar diviem atkārtojumiem no pulksten 10.15 līdz 10.30 priekšpusdienā pēc Latvijas laika 30,7 metru īsviļņos un no pulksten 15.45 līdz 16.00 pēcpusdienā 30,7 metru īsviļņos. Lūdzu informējiet par mūsu raidījumu laikiem un viņu garumu savus draugus un uzticamos pazīstamos, lai arī viņi varētu noklausīties mūsu programmas!* Un programmas atteikums: *Šis bija raidījums latviešu tēvzemei un brīvībai no Spānijas nacionālā radiofona Madridē. Lai dzīvo brīvā Latvija!* Tajā pašā dienā Skultāns raksta Miķelim Lizdikam uz *Brīvo Latviešu Balsi* Frankfurtē par

Ilgvars Spilners

savām pirmajām dienām atkal Spānijas metropolē: *Esmu še laimīgi ieradies un konstatējis, ka dzīves iesākšana Madridē ir aplam grūta. Visa pilsēta ir pilna ar dullajiem amīšiem, vāciešiem un skandināviem (..) Kā tas nu arī nebūtu, esmu tomēr vienu caurumu atradis⁵, kas nekādā gadījumā neatbilst vāciešu dzīves standartam. Viss Jurkājas un šķobas – gan durvis un logi, gan gulta un skapis...*⁶

Sakarā ar paredzamajām pārmaiņām Spānijas valsts aparātā Skultāns dod padomu Amerikas Latviešu apvienības darbiniekam Silvestram Lambergam (dz. 1929),⁷ nelikt visu uz vienas kārts – *tas ir, nesaistīt visas cerības ar Madrides raidījumiem, kas var arī pārtrūkt pēkšņi un negaidīti, tāpat kā pirmo reizi – 1965. gada maijā. Esmu bijis vistiešākais liecinieks raidījumu nožņaugšanai divas reizes: 1958. gadā Minchenē un 1965. gadā Madridē. Abas reizes šī rīcība vissmagāk skāra tieši baltiešus, it sevišķi tāpēc, ka viņu radiatoraidījumu tik maz, un nav nekādas citas alternatīvas. Mēs esam ārkārtīgi pūlējušies šādu alternatīvu atrast – un tā ir „Brīvā Latviešu Bals”.* (..) *Negribu būt ļauns pareģis, bet man liekas, ka „Brīvā Latviešu Bals” [Frankfurtē] skanēs ilgāk par Madridi. Tāpēc nevajadzētu tagad apieties ar „Brīvo Latviešu Balsi” kā ar ārļaulības bērnu vai bārenīti! Ar BLB raidījumu lietu un visu, kas ar to sakarā, katrs ir varējis iepazīties. Un tas, kurš vēl ir pilns aizspriedumiem, tādš paliks arī turpmāk, jo vienkārši nav gribējis patiesību redzēt un saskatīt. Bet tādu cilvēku netrūkst nekad un nekur, ne lielās, ne mazās lietās!*⁸

Tiklīdz no Madrides pienāk ziņa par baltiešu raidījumu atjaunošanu, ALA, pareizāk sakot tās *Informācijas birojs (IB)*, ko tolaik vada ķīmijas zinātnu doktors Ilgvars Spilners, sāk intensīvi plānot latviešu raidījumu pakļaušanu totalai ALAs kontrolei. Par ALAs IB nozares *Radio raidījumi* vadītāju kļūst Lamberg – tirgzinis kādā dzīvības apdrošināšanas un nekustamo īpašumu pārdošanas sabiedrībā, arī aktieris Bostonas latviešu teātrī. Zināšanas radio un televīzijas jomā viņš ir apguvis kādā speciālā amerikāņu mācībiestādē⁹ un no 1956. līdz 1959. gadam vada latviešu radio pusstundu Bostonā, vēlāk turpat *Latviskā Mantojuma fonda (LMF)* raidījumu *Spotlight on Latvia* (*Starmetis uz Latviju*) angļu valodā, bet ar latviešu mūziku.

No ALAs galvenās mītnes Vašingtonā Skul-

tāns saņem direktīvu par radio darbu Madridē atskaitīties Lambergam. Sastrādāšanās ir veiksmīga un drīz viņu starpā nodibinās draudzīgas attiecības. Atskaitē Spilneram¹⁰ Lambergs ziņo par jaundibinātās ALAs nozares Informācija uz Latviju ieteikumu neuzlikt Skultānam *stingras un noteiktas vadlīnijas raidījumu dienas programmas sadalē*.

PALĪGU VERVĒŠANA NEVEDAS

Jau pirms raidījumu uzsākšanas Spilners steidzīgi kompilē un nosūta¹¹ Lambergam sarakstu ar to cilvēku vārdiem un adresēm, kuri varētu palīdzēt ar materiālu sagādi raidījumiem ar piekudinājumu jau pirmajā dienā laist ēterā ALAs priekšsēža Lejiņa lentē ierunātus ievadvārdus, lai tādējādi jau pašā sākumā Madrides raidījumiem uzliktu ALAs zīmogu. Par tekstu rakstītāju un ielasītāju reliģiskiem raidījumiem Spilners iesaka pašu archibīskapu Arnoldu Lūsi (1908-1993); par apstākļiem Latvijā – bijušo sabiedrisko lietu ministru Kārļa Ulmaņa valdībā Alfredu Bērziņu, kā arī Latviešu leģiona majoru, trimdā pazīstamo politisko darbinieku Vili Hāzneru (1905-1989); par *BATUN* darbību un Molotova-Ribentropa Pakta 30 gadu atceres demonstrāciju pie ANO mītnes Ņujorkā (1969) – Dr. Dzintaru Paegli¹²; par jauniešu 2 x 2 nometnēm – ķīmijas zinātnu doktoru Ģirtu Kaugaru (dz. 1938); par Latviešu Studentu centrālās savienības (LSCS) darbību – Rutu Priedkalni; par trimdas latviešu sporta aktivitātēm – Arvīdu Zāgeri; par literatūru un mūziku – ģermānistikas doktoru, dzejnieci Valdu Dreimani-Melngaili (1932-1994). Tad vēl kā

Andris Trapāns

teicamus lenšu ieskaņotājus un debašu speciālistus Spilners min tolaik politoloģijas pasniedzēju Jāni Peniķi un sabiedrisko darbinieku ar zināmu pieredzi radiodarbā Minesotas pavalsts metropolē Mineapolē Ēriku Dunduru (dz. 1922).

Lambers pēc savas iniciatīvas jaunatnes programmu gatavošanai mēģina savervēt toreizējo *Amerikas Latviešu jaunatnes apvienības (ALJA)* valdes priekšsēdētāju Ingridu Karlsoni, skautu priekšnieku Frici Sīpolu (dz. 1921) un gaidu priekšnieci Morellu Vilku, kā arī „latviešu zēniem un meitenēm visā pasaulē” veltītā mēnešraksta *Mazputniņš* redakciju, ko tajā laikā vada ķīmiķis un publicists Laimonis Streips (1931-2003)¹³. Paši palīdzību piedāvā dzejniece Astrīde Ivaska

(dz.1926), vēsturnieks Dr. Nikolajs Vīksniņš (1893-1976) un pretpadomju aktivists Viktors Vīksniņš (1923-1981), kā arī ne pārāk ilgu laiku pirms tam Frankfurtes BLB un tās darbinieku noniecinātāja *Latviešu Nacionālā Apvienība Kanadā (LNAK)*¹⁴. Bet ieteikts, tāpat kā solīts, makā nekrit. Lambergs vēstulē Skultānam¹⁵ sūdzas, ka ļoti daudzi cilvēki ir apsolījuši savu palīdzību tekstu sagatavošanā raidījumiem, *bet līdz šim, ar dažiem izņēmumiem, nav vēl ne justs, ne matīts no šiem patriotiem, arī ne no “ALA zīmoga” uzlicēja profesora Pētera Lejiņa*.

Arī Ilgvars Spilners personīgi kontaktē vairākus, viņprāt, speciālistus. Viens no tiem, ekonomikas zinātnu doktors Andris Trapāns (1936-2002) kategoriski atsakās no līdzdalības raidījumu gatavošanā (*mans laiks ir absolūti izsmelts!*), toties ir gatavs dot veselu rindu padomu, no kuriem gan labākos, cik zināms, *ALAs IB* neņem vērā, piemēram, ieteikumu *griezties pie tiem* (...), *kas apstākļus Latvijā ne tikai vispār pārzin, bet kam ilgāku gadu laikā bijusi regulāra saskars-*

*me ar cilvēkiem no viņas puses, e.g., Bruno Kalniņa, Ādolfā Šildes, Ulda Ģērmaņa u.c.*¹⁶ Daudzi vērtīgi un raidījumu izmantošanai derīgi materiāli iekļauti tādos izdevumos, kā sociāldemokrātu mēnešrakstā *Brīvība* un ne no viena politiska grupējuma neatkarīgajā rakstu krājumā *Jaunā Gaita*, bet ar šo un vēl dažu citu izdevumu redaktoriem un līdzstrādniekiem trimdas centrālo organizāciju konservatīvie vadītāji “ideoloģisku” iemeslu dēļ atsakās sadarboties. Raidmateriālu gatavošanā visumā citīgi sāk līdzdarboties prāvesta Norberta Trepšas vadītā *BATUN* organizācija¹⁷.

1969. gada beigās rūpēties par reliģiskiem raidījumiem apņemas Vilis Vārsbergs (dz.1929), bet gadu vēlāk¹⁸ Lambergs žēlojas Skultānam: *...ar tiem mācītājiem ir trakums! Visas reliģiskās lietas ir mācītāja Vārsberga pārziņā, bet no viņa pēdējā laikā neesmu saņēmis pat atbildi saviem atkārtotiem pieprasījumiem* (...) *Sazvanīt arī nevaru: esot ļoti aizņemts*. Un nepilnus piecus mēnešus vēlāk¹⁹: *Man ar Ilgvaru [Spilneru] nelaimējās mūsu raidījumu lietās. Tad, kad domājām, ka esam sarunājuši lielāku pastāvīgu korespondentu grupu, pēc nedēļas vai divām, kad vajadzētu sākt saņemt kādus rakstus, izrādās, ka raksti ar visiem rakstītājiem atkal kaut kur pazuduši...cilvēku kūtrums un vienaldzība*

ir nepārspējama!!! Varbūt baidās rakstīt tādēļ, ka grib drīzumā apmeklēt Latviju?! (..) Esmu vairākas reizes oficiāli uzaicinājis Madrides raidījumos piedalīties skautus, gaidas un mūsu redzamākos jaunatnes vadītājus. Bieži neesmu sanēmis pat atbildi, kur nu vēl kādu rakstu... Tikai no Divreizdivi noņemtes pag. g. tika atsūtītas pāris skaņu lentes (..) Tā vien liekas, ka latvieši ļoti paguruši, vai arī – pēdējā laika notikumi pasaules politikā viņus stipri satric. Kur tik skaties, visi, liekas, sāk klanīties sarkano priekšā! Tagad trakā Kanāda atzinusi sarkano Ķīnu! Vai nav dulli?! Cik tad vēl ilgi (pāris gadus, varbūt), kad arī ASV pasniegs sarkanai Ķīnai zelta paplāti! Un iespējams, ka tie, kuri vēl gribēja saredzēt kaut vai mazu cerības stariņu Latvijas labā, tagad vīlušies, visam atmet ar roku...

No ALAs kasierim piesūtītā ²⁰rēķina uzzinām, ka ārštata korespondentiem ALAs IB maksā ne vairāk kā \$8 par vienu raidījuma tekstu. 1971. gada maijā un jūnijā samaksāti kopā \$72 – Niklasam Lazdiņam \$32, Austrai Liepiņai \$16 un Ojāram Rozītim, Veltai Rullīnai un Dr. Andrīvam Nāmsomam – katram pa \$8. IB atkārtoti aicina līdzstrādniekus ziedot savus tekstus. Minētajos divos mēnešos pa tekstam DV vārdā ziedo Jānis Bērziņš, Amerikas Latviešu republikāņu apvienības vārdā – vēstures profesors Aleksandrs Berkis un latviešu skautu vārdā kopīgi veidotu tekstu – Ints Rupners un A. Ozols. IB vadītājs Spilners vairākus rakstus nepieņēma kā nepiemērotus. Par paša sacerētiem sešiem rakstiem viņš atsakās no samaksas, bet iekasē no ALAs \$14,33 par rakstāmmateriāliem, pasta izdevumiem un pārrakstīšanu uz mašīnas.

IB PIEVELK GROŽUS

Pirmajos mēnešos Vilis Skultāns izrāda visai lielu centību raidījumu norakstu piesūtīšanā Spilneram un Lambergam, bet drīz vien Madrides darbinieki, ne tikai juzdamies, bet arī būdami krietni kvalificētāki par ALAs norādījumu devējiem, piegriež arvien mazāku vērību IB direktīvām un pieprasītajām atskaitēm. Jau kopš 1970. gada sākuma birokrātiski ievirzītie un pieaugošu aizdomu un neuzticības pārņēmtie IB darbinieki pukojas par IB direktīvu ignorēšanu no Madrides latviešu redakcijas puses²¹. Speciāli sasauktā IB sanāksmē (1971.18.-19.X) Pitsburgā (Pittsburgh) tiek nolemts pievilkt grožus stingrāk, uzdodot Silvestram Lambergam iespējami cieši raudzīties uz to, lai Skultāns nenovirzītos no turpat sagatavotā visai detalizētā desmit punktu latviešu programmu tematiskā plāna²². Katrai tematiskai nozarei jāatrodot pie-

mērots vadītājs, kurš savukārt uzņemtos atbildību par kvalificētu līdzstrādnieku sameklēšanu. Piedevām Lambergam jāizvērtē, vai visi materiāli, pirms to nosūtīšanas uz Madridi.

Tāpat kā pirmajā Madrides un pēcāk BLB Frankfurtes posmā laiku pa laikam labākos raidījumu tekstus iespēj trimdas avīzēs ar autora vārdu. Tagad ALAs vadība stingri pastāv uz to, ka publicēšanai piesūtītos raidījumu tekstus jāapzīmē kā „ALAs radiatoraidījumus no Madrides uz okupēto Latviju,” neidentificējot autorus²³.

KAS AIZSTĀS SKULTĀNU?

Tā kā Skultāns sākotnēji apņemas vadīt Madrides latviešu raidījumus tikai uz trim mēnešiem, sākas drudzaina viņa atvietošana meklēšana, bet bez sekmēm, jo ALA nespēj atrast kvalificētu cilvēku, kam šāda veida darbs būtu sirdslieta. Visbiežāk tiek minēts Lielbritānijā mītošais rakstnieks un literatūrkritiķis Pēteris Aigars (ist. vārdā Herberts Tērmanis, 1904-1971); Ženevā mītošais Imants Alksnis (dz. 1932), kurš būtu ar mieru braukt uz Madridi katru nedēļas nogali, bet ALAi nesot pa spēkam maksāt ceļa izdevumus; laikraksta *Latvija* Londonas redaktore, jurisprudences maģistre Austrā Liepiņa (1913-1998), bet ir šaubas par viņas balsi piemērotību raidījumiem; un pēdīgi – enerģiskais, krietns spēņu valodas zinātājs un flamenko ģitārists Andris Kārklīšs (dz. 1942), bet arī viņš izkrit cauri, jo, būdams pārāk jauns, nemācēšot lietas *nostādīt pareizā gaismā*...²⁴ Skultānam neatliek nekas cits, kā arī pēc paredzētās aiziešanas no redakcijas vadītāja posteņa (1969.20.XII) turpināt Madrides raidījumu redaktora darbu neklātienē un piedevām sagatavot trīs programmas nedēļā.

ALA UN LATGAĻU PROGRAMMAS

Madrides raidījumu pirmajā posmā (1955-1965)²⁵ ēterā neregulāri laiž programmas arī latgaliski. Vladislavs Lōcis (1912-1984), kurš Minchenē vada visai plašu latgaļu grāmatu un periodisko izdevumu apgādu, īsi pēc raidījumu atsākšanas atgādina Skultānam nosūtītā vēstulē²⁶, ka nesenā ALAs sapulcē Pitsburgā²⁷ dota piekrišana vienu dienu nedēļā veltīt latgaliešu raidījumiem; arī to, ka, pateicoties *Andryva Jurdža Fonda* ASV vadītāja Jōna Trūpa (1924-1989) izkārtojumam, Jūlijs Dzenis, būdams atvaļinājumā Rietumvācijā no Tanzānijas, jau esot pasteidzies sagatavot programmu sākuma un beigu signālus,

kam pamatā tautasdziesmas *Lobs ar lobu sasatyka* melodija, iespēlēta uz Minsteršvarcahas (Münsterschwarzach) klostera kriptas kapellas ērģelēm. Nekāda finansiāla palīdzība no ALAs latgaļiem neesot vajadzīga, jo viņu trimdas kopiena pati segšot visus izdevumus, kas saistīti ar latgaliešu programmām. Pret pēdējo punktu ALAs vadītāju viedoklis ir totāli negatīvs, jo tas novedīšot pie kontroles zaudēšanas: ... *ja tiek maksāta nauda par pārraides laiku, vai tad ALAi būs tiesības kontrolēt saturu un kvalitāti?* – raksta Lambergs²⁸. Pēc pāris nedēļām²⁹, atsaucoties uz ALAs sēdē Ņujorkā pieņemtu lēmumu, Lambergs nosūta Skultānam norādījumu: *kungus Trōpu un Lōci pie vārda katru nedēļu nelaist. Ja viņi vēlas, tad var Jums vai man atsūtīt kādu rakstu par latgaliešu kultūras jautājumiem un problēmām vidus dialektā (visiem latviešiem saprotamā valodā), bet tas arī ir viss.*

RADIO NACIONAL DE ESPAÑA KAPRĪZES

Nezināmu iemeslu dēļ *Radio Nacional de España* vairākas reizes izziņo sava veida ierobežojumus attiecībā uz baltiešu raidījumiem, kurus gan ātri vien atceļ. Piemēram, 1970. gada februāra pēdējās trīs nedēļās tiek norādīts iekļaut informāciju baltiešu programmās tikai no spāņu oficiāliem avotiem, izņemot reliģisku programmu segmentos svētdienās. ALAs IB vadītājs Ilgvars Spilners dodas uz Madridi, kur sarunās (1970.7.IV) ar starptautisko raidījumu vadītāju de Luisu un arī Spānijas radio un televīzijas direktoru Gonzalesu noskaidro, ka spāņu rīkojumam bijis tikai gadījuma raksturs un latvieši bez bažām varot atkal pilnā mērā noteikt paši savu programmu saturu. *Ierobežojumi, kuru iemesls paliek nezināms, nav bijuši vērsti speciāli pret baltiešiem un tie nav arī radušies baltiešu vainas dēļ. (...) Pašreizējā radio vadība ir ļoti pozitīvi noskaņota iepretim baltiešiem* – tā ziņo Spilners pēc atgriešanās ASV³⁰. Jaunieceltais Radio Nacional starptautisko raidījumu nodaļas vadītājs, atsaukdamies uz Spānijas ārlietu ministra Lopesa (Lopez) Bravo memorandu (1970.13.V) par Baltijas valstu inkorporācijas Padomju Savienībā neatzīšanu *de iure*, norāda, ka tas vien ir vislabākais iemesls, kādēļ bez ierunas baltiešiem dodama pilnīga brīvība raidījumu tematikas izvēlē. Bet 1971. gada augustā spāņi atkal izziņo uz mata tādus pat ierobežojumus kā iepriekšējā gada februārī. Šoreiz gan tas izrādās par nelaimīgu misēkli – atvaļinājumu mēnesī Madrides radio vadītāja aizstājējs vienkārši nav bijis lietas kursā. Pēc Dr. Villibalda Rauda sarunām

ar vadību, jau 1971.6.IX var atkal sākt laist gaisā iepriekš ieskaņotas lentes bez atsaukšanās uz "oficiāliem spāņu avotiem," un mēnesi vēlāk Spānijas ārlietu ministra iepriekšējā gadā sacīto par Baltijas valstu okupācijas neatzīšanu apstiprina jaunieceltais radio vadītājs Huans de Rohas (Juan de Rojas)³¹. Neraugoties uz to, 1972. gada janvāra otrā pusē, atkal, protams, bez jebkāda paskaidrojuma, baltiešu redakcijas saņem direktīvu lietot raidījumos vienīgi spāņu avotus, ko pēc 11 dienām (3. februārī) atceļ.

KO DZIRD MADRIDES RADIO KLAUSĪTĀJI

Īslaicīgās un, šķiet, ar augstākām instancēm nekoordinētās spāņu birokrātu prasības mūdina Madrides radio latviešu redakcijas darbinieci Elzu Grigāni ieskaņot lentēs priekšdienām lielu daudzumu materiālu, kas ņemti galvenokārt no trimdas latviešu preses – par Antona Rupaiņa darbiem, *Fraternitas Latiensis* jubileju, Kanādas labvēlīgo politiku pret etniskiem grupējumiem valstī, *Latviešu Nacionālo padomi Lielbritānijā* un tās sadarbību ar citu Austrum- un Viduseiropas apspiesto tautu organizācijām, par DV darbu Ziemeļamerikā un Rietumeiropā un vēl par daudziem citiem tematiem.

Sakarā ar krievu rakstnieka un literārā mēnešraksta *Novyj mir* redaktora Aleksandra Tvardovska nāvi (1971.XII) citēts tiek Aleksandrs Solženicins: *Ir dažādi veidi kā nokaut dzejnieku. Tvardovskim nolemtais veids bija nolaupt viņa lolojumu, viņa kaislību, viņa žurnālu. 16 apvainojumiem pilni gadi, kurus šis drosmīgais cilvēks padevīgi izturēja. Pats svarīgākais viņa dzīvē bija žurnāla un rakstniecības izdzīvošana, iespējas došana cilvēkiem publicēties un lasīt. Bet tad viņi [padomju režīms] sāka mest karstas ogles uz viņa galvas, raidīja pret viņu iznīcību un zaimus, un sešos mēnešos šīs ogles aprija Tvardovski.* Protams, ēterā secen nepaieit vēsts par 1970. gadā kļuvušo Nobela Prēmijas literatūrā laureātu Solženicinu, par oficiālo padomju kritiķu nepārtrauktajiem uzbrukumiem rakstniekam un viņa darbiem. 1972. gada martā no Vīnes neatkarīgās avīzes *Die Presse* Skultāns atferē interviju ar dienvidslāvu politisko domātāju, *Jaunās šķiras* (1957) un *Neveiksmīgās sabiedrības* (1969) autoru Milovanu Džilas (Djilas), kurš pareģo PSRS un arī Dienvidslāvijas sairšanu, kas īstenojas pēc aptuveni divām dekādēm.

Ļoti sīki raidījumos aprakstītas atbalsis Rietumu presē sakarā ar "Septiņpadsmit latviešu komunistu vēstuli", piemēram, ietekmīgajā

Parīzes avīzē *Le Monde* (1972.8.III), kur raksta autors Bernars Ferons (Bernard Féron) pēc vēstules galveno punktu uzskaitīšanas, pievēršas opozicionārām tieksmēm arī citās nekrievu republikās, piemēram, Ukrainā, kur *ļēniniskā tautību politika īstenībā tiek izmantota kā aizsegs lielkrievu šovinismam*. Šī paša iemesla dēļ, kā uzsver Ferons, arī latviešu komunisti protestējot pret Kremļa mērķtiecīgi īstenoto pārkrievšanas politiku Baltijas republikās un citos Padomju Savienībā iekļautajos nekrievu reģionos.

ALA UZGRIEŽ MUGURU MADRIDEI

Skultānam pašam, bez saņemto materiālu rediģēšanas un piemērošanas laišanai ēterā, ļoti daudz laika un enerģijas aizņem nemitīgā kaulēšanās un cīkstēšanās ar ALAs vadību. Par laimi Madridē viņam ir divas krietnas palīdzes – Ivonna Muktāne, kurai ļoti piemērota balss tekstu ielasīšanai ēterā, un ļoti čaklā un pašai dziedīgā Elza Grigāne De Miguel. Skultāns izmīsiģi cinās par līdzdarbinieku skaita palielināšanu, arī par līdzstrādnieku honorāru paaugstināšanu, kas varētu pamudināt uz aktīvāku līdzdalību³². Bet veltīgi. Kaut arī ALAs piešķirtā alga Grigānei un Muktānei ir smieklīgi maza (\$100 mēnesī), ALAs vadība taupības nolūkā drīz vien uzdod Skultānam atlaist vienu no darbiniecēm. Negaidot Skultāna atbildi, ALA izbeidz algu izmaksas – vispirms Muktānei, pēcāk arī Grigānei, kuras tomēr, patriotiskas pienākuma sajūtas mudinātas, turpina ielasīt tekstus un veikt administratīvus darbu bez jebkāda atalgojuma.

Jaunajam ALAs priekšsēdim Uldim Gravam nosūtītā memorandā Skultāns pauž pārliedību, ka *Madrides latviešu raidījumi būtu uz turami spēkā par katru cenu (...) tik ilgi, cik vien tie mums pieejami. (...) Lai veicinātu šo sakaru līdzekli ar tautu Latvijā, kas ir visiedarbigākais un ietver vismazāko risku, varētu pēc manām domām pat sašaurināt izdevumus citās vietās. (...) Līdz šim mēs esam varējuši ar Madrides raidījumu palīdzību sniegt latviešiem Latvijā visus savus nacionālpolitiskos apcerējumus, vēstījumus, informāciju, sekojot mūsu galvenajam principam – palīdzēt mūsu tautas kodolam grūtajā cīņā par tālākpastāvēšanu un neatkarību. To darijusi arī "Brīvā Latviešu Balss" pati ar savu iniciatīvu un visiem jauniem kavēkļiem spītēdama. (...) Ja vispār kādreiz vietā bijis latviešu sakāmvārds "labāk zīle rokā, nekā mednis kokā", tad tas ir šim gadījumam³³.*

Neraugoties uz *Radio Nacional de España* atkārtoti uzsvērto labvēlību iepretim baltiešu

raidījumiem, ko atzīst arī Ilgvars Spilners pēc brauciena uz Madridi 1970. gada pavasarī, neraugoties uz Viļa Skultāna memorandiem par latviešu raidījumiem kā svarīgu cīņas līdzekli pret okupācijas varu Latvijā, ALAs runasvīri nospriež, ka *šajos apstākļos (...) raidījums ieliktos līdzekļus un pūles var izlietot citos nacionālistiskos pasākumos, nepasakot gan -- kādos. Tiek izziņots lēmums sākot ar 1971.1.XI izbeigt jebkuru atbalstu Madrides radio latviešu valodas raidījumiem spāņu cenzūras dēļ (kam ar patiesību maz sakara); arī tādēļ, ka spāņu radio vadība neesot reaģējusi uz Spilneram it kā solīto raidītāja jaudas paaugstināšanu, kam seko parastais un vāji nopamatotais apgalvojums, ka padomju traucētāju dēļ raidījumus Baltijas republikās nevarot dzirdēt tik un tā³⁴. Nepieciešamo materiālu sūtīšanu uz Madridi ALA pārtrauc jau mēnesi pirms paziņotā datuma. *Žēl gan, ka tie mūsu amerikāņi tā nolēmuši. (...) Viņi gan aizbildinās ar šķēršļiem no spāņu puses, bet paši ir tie, kas visu izbeidz – tā Elza Grigāne vēstulē Skultānam³⁵, un nedēļas trīs vēlāk: Nesaprotu, kāpēc Dr. Spilners vēl arvien balstās uz tā, kas notika augustā³⁶. Mēs viņam abas pavēstījām, ka viss ir kārtībā (...) jau septembra sākumā. (...) Tiešām jāpabrinās!*³⁷ Vēstulju izmaiņā minētie "amerikāņi," citkārt arī "amerikāņu misterī," konkrētajā gadījumā attiecas uz ALAs vadību.*

Savu grūti izprotamo soli ALAs vadība nepacenšas koordinēt ar trimdā esošiem igauņiem un lietuviešiem, kuru organizācijas turpina finansēt Madrides raidījumus. Igaunų redakcijas vadītājs Villibalds Rauds ir bezgala sašutis par latviešu rīcību: *ALA vadītāji, protams, nezina, ko viņi dara! – īpaši, ņemot vērā, ka atjaunotie raidījumi iekrita viņiem klēpī bez pirksta pakustināšanas³⁸. Jāpiebilst, ka par baltiešu raidījumu atjaunošanu 1969. gada septembrī visvairāk jāpateicas Raudam, kura ieskatā ALAs vadībā ieperinājušies baltiešu ienaidnieki, pie kam Dr. S. [t.i., Spilners] esot pilnīgi pārpratis Spānijas radio vadītāja Luisa de Andresa sacīto. Arī jautājums par it kā dotiem spāņu "solījumiem" palielināt jaudu uz 100 kilovatiem nekad neticis pārrunāts³⁹. Un, ja raidījumus nevar sadzirdēt, kādēļ tad krievi pieprasa to izbeigšanu? – jautā Rauds vēstulē Pēterim Lejiņam⁴⁰.*

SKULTĀNS TURPINA ČIŅIŅU

Par patieso stāvokli raidījumu jomā Skultāns cenšas apgaismot un sacelt kājās citu latviešu trimdas organizāciju vadītājus un arī sūtniecību pārstāvjus, vienlaikus dedzīgi vērsties pie visas latviešu trimdas sabiedrības ar

aicinājumu nākt talkā, lai netraucēti varētu turpināties šis nacionālais pasākums – uz turēt nekontrolētus sakarus ar mūsu tautu dzimtenē. *Palīdzēsīm visi!* Un par ALAs atsāko kampaņu pret latviešu balsīm ēterā – šoreiz Madridē: *Ļaunie vārdi un uzbrukumi pret šo pasākumu pēdējā laikā ir tipisks mūsu ienaidnieka dezinformācijas, dezorientācijas un demoralizēšanas darbs, kas aizvien nes labus augļus trimdnieku vidū. Tanī pašā laikā man ir liecības no Latvijas apmeklētājiem šinī vasarā, kas pilnīgi apgāž pret Madrides raidījumiem vērsto propagandu. Manā rīcībā arī ir lielāks skaits uz lentas uztvertu Madrides raidījumu, kas liecina tiklab par to saturu, kā arī dzirdamību* ⁴¹.

1971.24.X Skultāns griežas pie Latvijas *chargé d'affaires*, politisko zinātņu doktora⁴² Anatoļa Dinberga: *Kā tāds, kas pie Madrides raidījumiem strādājis vairākus gadus un upurējies tiem daudz laika un pūļu, laipni lūdzu Jūs rūpēties un likt lietā Jūsu autoritāti un iespējas, lai šie raidījumi tiktu arī turpmāk atbalstīti, kā tas ir lietuviešu un igauņu gadījumā* (...) nepieciešamības gadījumā piešķirot tiem mūsu valsts naudu. Nesaskatu par šo svarīgāku un nozīmīgāku uzdevumu, kam pārpalikušie valsts līdzekļi varētu kalpot, proti – nekontrolētiem sakariem ar mūsu tautu okupētajā Latvijā. Tā lūdzu Jūs netikvien kā Madrides raidījumu līdzšinējais redaktors, bet arī kā nodokļu maksātājs neatkarīgajā Latvijā. Apmēram nedēļu vēlāk Dinbergs savā atbildes vēstulē⁴³ piekrist, ka raidījumi no Madrides principā ir vēlami un būtu pēc iespējas uzturami, bet saskaņā ar ASV Kongresā pieņemtiem noteikumiem, sūtniecībai neesot iespējams atbloķēt līdzekļus šādiem pasākumiem, turklāt sūtniecība no savas puses arvien ir centusies atbalstīt ALA pasākumus un viņam neesot nekādas dokumentācijas, ka raidījumi Latvijā *kļuvuši populāri*.

Arī pašas ALAs vadības aprindās atsevišķiem individiem nav isti pa prātam lēmums pārtraukt atbalstu Madrides latviešu raidījumiem. Silvestra Lamberga uzskatā *viss jāatgriežas ir kārtots diezgan nepatīkamā garā*. 1971.16.XI Uldis Grava, Anatols Dinbergs un Lambergs veselas piecas stundas spriež par domstarpību izlīdzināšanu raidījumu lietā. Kā kuriozu varētu minēt faktu, ka ne Grava, nedz arī Lambergs nespējuši pārliecināt sūtni Dinbergu iecelt diplomātiskā kapacitātē mirušā Latvijas pārstāvja Spānijā Roberta Kampusa vietā kādu citu, kas tad darbotos līdzīgi izdarīgajam igauņim Villibaldam Raudam. Dinberga deklarētais iemesls: latviešiem, lūk, neesot kvalificētu aizvietotāju – Latvijas lai-

ka diplomāts Voldemārs Kreicbergs (1912-1987) atsacījies braukt uz Madridi, bet otram iespējamam kandidātam, kurš arī kādreiz bijis Latvijas ārlietu ministrijas dienestā, Paulam Reinhardam (1903-1990), esot Lielbritānijas, nevis Latvijas pavalstniecība.

FINIS

1971. gada decembrī ALAs valde Ņujorkā vienojas par Ilgvara Spilnera rezolūciju, kuras kopiju ar ALAs priekšsēža Ulža Gravas un ģenerālsekretāra Bruno Albata parakstiem Ziemsvētku trešajā dienā nosūta⁴⁴ no Vašingtonas (kur Ziemsvētki ilgst tikai vienu dienu) Skultānam: *ALA ir pārtraukusi savas finansiālās, redakcijas un darba atbildības saistības ar latviešu valodas raidījumiem no Spānijas Nacionālā radiofona Madridē, sākot ar š.g. 1. novembri. Ja nākotnē Spānijas Nacionālais radiofons dotu iespēju raidīt latviešu programmu ar lielāku jaudu kā līdz šim, ALAs valde noteikti apsvērs iespēju atjaunot savu finansiālo un vadības atbalstu. Līdz tam laikam ALA simpatizē dažādiem personīgiem un organizāciju pasākumiem, kas palīdz pārņemt latviešu valodas raidījumu laiku Madrides radiofonā. ALA turpinās piesūtīt Madrides latviešu radio darbiniecēm laikrakstus un literatūru.*

Līdzšinējās adreses vietā radio klausītājiem Latvijā šajā laikā norāda kontaktēt latviešu Madrides redakciju, ja ir vēlēšanās, rakstot uz *Postbox 11026, 75011 Uppsala, Sverige*, kas ir *Latvijas Nacionālā fonda* adrese Zviedrijā.

Vēstulē⁴⁵ ALAs vicepriekšsēdim Gunaram Meierovicam Skultāns ziņo, ka *Radio Nacional de España* tuvākos mēnešos solās ievērojami palielināt raidījumu jaudu (no 50 uz 100 kilovatiem). To pašu Villibalds Rauds pavēsta Pēterim Lejiņam, vienlaikus lūdzot, ja neko citu, tad vismaz atalgot Grigāni un Muktāni, kā arī izkārtot drukas darbu piesūtīšanu latviešu redakcijai⁴⁶. Lejiņš uz igauņu diplomāta un redakcijas vadītāja vēstuli vienkārši neatbild. Abas pašaieliedzīgās darbinieces bez jebkādas atbildības turpina likt kopā un laist ēterā latviešu programmas: ... *kamēr spāņi mūs ar rungu ārā nedzīs, prom neiešu, nekādā ziņā nedrīkstam vietu zaudēt un uzdot – raksta Grigāne*⁴⁷ Skultānam, kurš savukārt pēc dažiem mēnešiem kontaktē⁴⁸ Gunaru Meierovicu: ... *par spīti jaunām vēstīm no Rietumu puslodes [Grigāne], kuŗas materiālie apstākļi ir visai nespoži, (...) izturēja un vairākus mēnešus no vietas, tā sakot, peldēja pret straumi un nepadevās pānikai. Viņai*

mēs esam parādā to, ka latviešu valodas raidījumi joprojām var turpināties.

Daudzo vēstulu izmaiņā vienā no pēdējām Skultāns griežas⁴⁹ pie ALAs priekšsēža Ulža Gravas: *Ja Elza Grigāne nāks pie pārliecības, ka latviešu sabiedrībā par viņas upuriem pastāv pilnīga dezinterese, tad, dabīgi, viņa savu darbu pārtrauks. Tas nozīmētu, ka latviešu valodas raidījumi no Madrides uz visiem laikiem būs izbeigušies. Atpakaļ mums tos dabūt vairs nebūs iespējams. Igaunī un lietuvieši turpretim šos raidījumus turpina (..) materiāli atbalstīt. Latviešu redakcija nevar atļauties abonēt raidījumiem nepieciešamo trimdas periodiku. Lūgumi izdevējiem un organizācijām piesūtīt savus publicējumus ar gaisa pastu parasti krīt uz nedzirdīgām ausīm. ALA uz īsu laiku atsāk sūtīt uz Madridi atsevišķus izdevumus, lielākoties gan tikai izgriezumus no avīzēm *Laiks*, *Latvija Amerikā* un *Londonas Avīze*. Ņujorkas pavalsts Ročestras pilsētas DV nodāļa 1971. gada Vecgada vakarā saziēdo raidījumu atbalstīšanai veseļus \$25. Skultāns tos nosūta Grigānei...*

1972. gada 14. jūnijā Grigāne lūdz Skultānu pamēģināt atrast kādu cilvēku, kas gribētu atbraukt uz Madridi lasīt pie mikrofona programmu tekstus, jo Ivonna Muktāne dodas uz Venecuēlu, kur palikšot līdz vēlam rudenim – gaida bērnu un vēlas, lai tas tur piedzimtu un tādējādi iegūtu Venecuēlas pilsonību. *Redziet, kā lietuvieši labi sastrādājas, mācītājs [lietuvju redakcijas darbinieks] ir prom, un viņa vietā atkal ir atbraukusi viena no meičām* – tā vēstules nobeigumā Elza Grigāne. Cik zināms, viņas cerības uz latviešu palīgu paliek nepiepildītas. Kamēr lietuvieši un igauņi turpina raidījumus pilnā sparā, latviešu radiobalsīm no Madrides drīz vien tiek pielikts punkts. Uz visiem laikiem.

VĒRES

1. *Ministerio de Información y Turismo.*
2. *El Jefe de Programas para el Exterior.*
3. Vēstulē Lejiņam 1969.31.VIII.
4. Vēstulē Lizdikam 1969.17.X.
5. *Hostal Marlasca*, Calla de la Cruze 14, Madrid 12, España.
6. Vēstulē 1969.20.IX.
7. Vēstulē 1969.7.XI.
8. Par raidījumu „nožņaugšanu” Minchenē (1958) skat. JG237(2004):44, 55 un Madridē – JG253(2008):24-30.
9. *Norm Prescott School of Radio and TV.*
10. 1969.23.X.

11. 1969.30.VIII.
12. Savā laikā Dzintars Paegle ziedo daudz enerģijas radiokuģa idejai – skat. JG(2007):250-251.
13. Lambergs vēstulē Skultānam 1969.28.IX.
14. Skat. JG254:34-36.
15. 1969.9.XI.
16. Andris Trapāns vēstulē Ilgvaram Spilneram 1969.22.IX.
17. Skat. JG250:42-49; 251:29-35.
18. Vēstulē 1970.19.X.
19. 1971.21.II.
20. 1971.25.VI.
21. Lambergs 1970.8.III.
22. 1. *Politiski komentāri.* 2. *Trimdas jaunatne un tās nacionālie centieni.* 3. *Kultūra – a) latviešu, b) internacionālā (pasaules), c) citi temati par kultūru un tās tagadējo attīstību.* 4. *Sieviešu organizāciju vai apvienību darbība.* 5. *Latviešu valodas izlokšņu raidījumi.* 6. *Filatēlija.* 7. *Filozofija un ideoloģija.* 8. *Sabiedriskā dzīve brīvajā pasaulē – a) latviešu vide plašākā skatījumā, b) šo notikumu izcelsme un sekas.* 9. *Reliģija – a) dievkalpojumi vai svētkes, b) reliģiski sacerējumi, c) visu konfesiju piedalīšanās.* 10. *Kultūras un nacionālie notikumi Latvijā – a) reaģēt un atspēkot nepatiesības, b) iztulkot un mēģināt saprast izcelsmi, kādēļ kaut kas notiek*
23. Skat. piemēram, “Padomju Savienība Solženiciņa apgaismojumā” (*Latvija Amerikā* 1971.17.I), kas, spriežot pēc stila, nāk no Skultāna spalvas.
24. Lambergs vēstulē Skultānam 1969.23.XI.
25. Skat. JG248:31-38, 42-43.
26. 1969.28.X.
27. 1969.19.X.
28. 1969.23.XI.
29. 1969.9.XII.
30. *Laiks* 1970.29.IV.
31. Rauds Skultānam 1971.20.X.
32. 1971.7.VI vēstulē jaunieceltajam ALAs priekšsēdim Uldim Gravam (dz. 1938).
33. Turpat.
34. *Laiks* 1971.3.XI.
35. 1971.21.X.
36. Runa ir par 1970. gada augustu, kad spāņu vadītāja aizstājēja ierēdņa nekompetences dēļ izziņo prasību vairākas nedēļas lietot raidījumus tikai spāņu avotus.
37. 1971.9.XI.
38. Vēstulē Skultānam 1971.20.X.
39. Vēstulē 1971.8.XI.
40. Vēstulē 1972.17.II.
41. *Laiks* 1971.3.XI.
42. Georgetown University, Washington, D.C.
43. 1971.1.XI.
44. 1971.27.XII.
45. 1972.10.II.
46. Rauds vēstulē Lejiņam 1972.17.II.
47. 1971.21.X.
48. 1972.10.II.
49. 1972.10.V.

Kārlis Rekevics. *Bastions-Afektācija-Diferences? (Bastion, Affectation, Differences?)*. 2008. Ģipša java. 3,3 x 12 x 12 m

Par mākslinieku skat. nākošo lpp.

Voldemārs Avens
SKULPTORS KĀRLIS REKEVICIS

2008. gada gadskārtējā Amerikas Latviešu Mākslinieku Apvienības (ALMA) saieta programmā (Ņujorkas pavalsts Katskiļu kalnos) bija izdevība iepazīties ar latviešu sabiedrībā maz manītu, bet ASV mākslas panorāmā jau ievērotu uzlecošu zvaigzni – skulptoru un instalāciju mākslinieku Kārli Rekevicu. Viņš dzimis 1963. gadā, Harogetā (Harrogate), Anglijā, dzīvojis divus gadus Itālijā un tikpat ilgi Irākā. Viņa pašreizējā dzīves vieta ir Ņujorkas daļa, saukta par Bruklinu (Brooklyn). Savus darbus viņš izstādījis dažādās amerikāņu pilsētās un universitātēs. Ieguvis divus bakalaura grādus (Bachelor of Art) Sietlas Universitātē (Seattle University) – humanitārās zinātnēs (1984) un tēlojošā mākslā (1986). Mākslas studijas turpina piecus gadus (1992-1997) Ņujorkā (New York Studio School of Drawing, Painting and Sculpture). Rekevics ar saviem darbiem piedalās izstādēs, sākot ar 1998. gadu. 2006. gadā viņa dabīgā lielumā atveidotās dzelzs siju un baltu ģipša konstrukcijas izstādītas slavenajā Vitnija (Whitney) muzejā – *Altria* telpā. Tā kā darbu formāti ir pārāk lieli, lai tos nogādātu izstāžu telpās pa durvīm, mākslinieks tos konstruē izstādāmā telpā uz vietas. Rekevics skulptūrām jeb konstrukcijām mūžs nav ilgs. Izlietotos materiālus (ģipša nolējumi, plāksnes, koka ribas u.c.) pēc instalācijas pabeigšanas un nofotografēšanas mākslinieks pats demontē – vai nu iznīcina, vai pārvērš būvgružos. Svarīgākais viņam ir pats darba process, kura laikā daudz kas var mainīties neparedzētā virzienā. Bieži vien viņš pats nav drošs par nolemtā projekta gala rezultātu. Idejas saviem darbiem mākslinieks aizņemas no ļoti parastām, kaut kur redzētām vai atstātām arhitektoniskām būvformām.

Par gadskārtējā starptautiskā multimediju iz-

stādē *Sculpture Key West 2008* (Floridā) eksponēto Kārļa Rekevica darbu *Bastion, Affection, Differences?* mākslas kritiķe Karina Vilkina (Karen Wilkin) pazīstamajā mākslas žurnālā *Art in America* (2008. gada septembra laidienā) raksta: *Rekevics pamazām kļūst pazīstams ar savām divdabīgajām arhitektūras fragmentu improvizācijām. Ietīlīgās ģipša nolējuma dažādu elementu konstrukcijas reprezentē atsevišķas, visai nievērojamas arhitektūras detaļas, iznīcinot attiecību starp telpu un apjomu. Viņa enigmātiski nosauktais darbs „Bastions. Afektācija. Differences?” (2008) pavirši citē kādu pazīstamu Kīvest [Key West, Florida] celtni, bet šī reference jau ir pakārtota jaunai struktūrai, ko reizē var lasīt kā paspārni, paviljonu, arhitektūras fantāziju vai vērtus uz pasauli. Raugoties no dažām pusēm, tā it kā aicina iekšā, no citām – šķiet kā no zemes izaugusi.*

Jau tādēļ vien, ka Ņujorkā Rekevics koncentrējas uz pilsētas auduma raupjāko elementu izvērtēšanu, ir fascinējoši vērot viņa reakciju uz Kīvest – šo idillisko semitropisko salu Floridas dienvidos. Mākslas kritiķu ieskatā asociācijām bagātā instalācija „Bastions - Afektācija - Difference?” ar savām bālajām, pavadinošajām virsmām un disorientējošām formām kļūst par visievērojamāko, visiedarbīgāko eksponātu izstādē *Sculpture Key West 2008*.

Rekevics ir ne tikai vērā ņemams skulptors. Viņa mākslinieciskās darbības ļoti svarīga sastāvdaļa ir arī zīmēšana. Kār-

ļa darbnīcas sienas no vienas vietas ir noklātas ar patiešām iespaidīgiem pabeigtiem vai puspabeigtiem prāvu izmēru ogles vai tušas tehnikā darinātiem zīmējumiem, kas bieži attēlo kādu pilsētas apbūvi, ielu krustojumu detaļu u.tml. (skat. 1. un 47. lpp.). Atsevišķi darbi dabā ir 3 x 13 metru lieli!

Rekevics is someone to watch with attention. Grūti nepievienoties šim mākslas kritiķes un redaktore Karinas Vilkinas spriedumam, proti, Kārļa Rekevica daudzsolosajai mākslinieciskai darbībai ir vērts sekot ar vislielāko uzmanību. □

Foto: Ingrīda Bulmane

Kārlis Rekevics gadskārtējā latviešu mākslinieku saieta Katskiļos, Ņujorkas štatā (2008)

Lelde Alīda Kalmīte

PASAULES LATVIEŠU MĀKSLAS IZSTĀDE

Pēc II Pasaules kara un tā traģiskajām sekām liels skaits latviešu, starp tiem daudzi mākslinieki, bija spiesti atstāt Latviju kā politiski bēgļi. Apmetoties citās zemēs un kontinentos, šie mākslinieki centās pielāgoties svešam kultūrām un valodām, tajā pašā laikā saglabājot savu etnisko identitāti. Ar trimdas latviešu sabiedrības atbalstu viņi turpināja savu māksliniecisko darbību, dibināja mākslinieku organizācijas; tajā skaitā Kanādas latviešu mākslinieku apvienību LAT-VIS, Amerikas latviešu mākslinieku apvienību ALMA un Austrālijas latviešu mākslinieku apvienību ALMA.

2004. gadā Ilinoisas pavalstī (ASV), nodibināja Pasaules latviešu mākslas savienību kā ASV bezpeļņas organizāciju ar mērķi saglabāt latviešu mākslu no visas pasaules un izveidot pasaules latviešu mākslas centru Latvijā. Par tā izveidi pie Valmieras novadpētniecības muzeja 2007. gada nogalē nobalsoja Valmieras pilsētas Dome. Centrs pētīs latviešu mākslinieku darbību visā pasaulē, veidos unikālu mākslas darbu oriģinālkolekciju, kā arī elektronisko katalogu. Centrā tiks izveidota atklātā krātuve oriģināldarbiem, iespēja digitālā formā iepazīties ar latviešu mākslas darbiem un mākslas aktivitātēm ārpus Latvijas. Par pasaules latviešu mākslas centra kolekcijas pirmo pamatkrājumu kļūs 94 ārzemēs dzīvojošo mākslinieku darbi. Izstādē (2008-2010) eksponēti 60 ASV, 15 Kanādā, 15 Austrālijā un 4 Eiropā dzīvojošo mākslinieku darbi. Izstādē nav pārstāvēti tie trimdas latviešu mākslinieki, kas aizgājuši mūžībā kopš II Pasaules kara: Augusts Annus, Jānis Čirulis, Evalds Dajevskis, Anna Dārziņa, Eduards Dzenis, Egils Hermanovskis, Jānis Kalmīte, Skaidrīte Kocēna, Leonīds Linauts, Fridrihs Milts, Kārlis Neilis, Arnolds Nulītis, Juris Soikāns, Edvīns Strautmanis, Niklāvs Strunke, Arnolds Treibergs, Ardis Vinklers, Jānis Zuntaks, Reinis Zusters un daudzi citi. Dāvinātā kolekcija nav visaptverošs latviešu diasporas mākslas vēstures pārskats, bet ieskats mūsdienu latviešu izcelsmes mākslinieku radošajā darbā ārpus Latvijas. Izstādē ie-

Foto: Ingrida Bulmane

Lelde Kalmīte Katskiļos (2008)

klauti dažu mākslinieku darbi, kuri aizgājuši mūžībā pēdējos piecos gados.

Saskaņā ar mūsdienu moderno, kā arī post-moderno mākslu, izstādē eksponētā darbu kolekcija ir stilistiski internacionāla un daudzveidīga. Arī Latvijā mūsdienu mākslinieki ir pieņēmuši provokatīvāku avangarda mākslas pieeju. Nav brīnums, ka izstādē būs grūti atrast vietējas vai nacionālas stilistiskas iezīmes, kas atšķirtu mākslinieku darbus no dažādām zemēm vai kontinentiem. Ojārs Šteiners Čikāgā glezno abstraktā ekspresionisma stilā, tā glezno arī Juris Ceriņš Austrālijā un Ila Kellermane Kanādā. Austrālieša Ulda Āboliņa liriskais akvarelis ir radniecisks Viestarta Aistara darbam, kamēr Ilgas Leimanes portrets atrod atbalsi kanādietes Gitas Kārklīņas darbā. Ir arī skaidrs, ka darbi nav specifiski identificējami kā latviešu mākslinieku darbi.

Tikai Vilnis Ātrens un Maira Reinberga tieši izmanto latviešu rakstu zīmju motīvus. Daži mākslinieki – Ilze Arāja, Ilga Reke Andersone un Arvīds Sodums nereti izmantojuši folkloras elementus, bet gandrīz vienmēr tie tiek pētīti no kāda mūsdienu internacionāla mākslas viedokļa. Interesanti, kā divas jaunās mākslinieces – Māra Pelēce un Sibila Savage strādā ar fotogrāfiju. Viņu darbi ir vieni no latviskākajiem izstādē. Pelēce darbojas arī video nozarē, lai pētītu savu senču dzīves un latviešu diasporas pārdzīvojumus.

Arī vecākās paaudzes mākslinieki nepiedalās izstādē ar nostalgiskām dzimtenes atmiņu ainavām, bet tāpat kā jaunā paaudze rada darbus, kuros redzama mūsdienu vide. Valda Zobena glezno tālo ziemeļu Arktikas leduskalnus, Arvīds Sodums zīmējumos rāda Āfrikas pirmiedzīvotājus, kurus viņš novērojis, dzīvojot 20 gadus Dienvidāfrikā. Gunārs Stumbris glezno Ziemeļviskonsinas ainavas, no Raimonda Gunāra Slaidiņa un Raimonda Staprāna gleznām staro Kalifornijas košās krāsas un spilgtā saules gaisma. Ģirts Puriņš mīlēja attēlot Amerikas Dienvidrietumu tuksnesi. Arī pēckara Vācijā latviešu bēgļu mākslinieki savos darbos attēloja nometnes dzīvi, Vācijas dabas un pilsētu ainavas. Gandrīz puse darbu ir abstrakti, kamēr 20 rāda samērā tradicionālu reālismu un 30 varētu raksturot kā jauktu žanru darbus. Vairums ir darināti tradicionāli – gleznniecībā, skulptūrā

un grafikā, bet ir arī fotogrāfijas, kas šodien ir viena no populārākajām mākslas izpausmēm. Ceļojošajā izstādē salīdzinoši maz trīsdimensiju darbu, ko noteikušas transportēšanas un tehnisko iespēju robežas.

Lai labāk saprastu izstādē eksponētos darbus, jāatceras modernās mākslas attīstība ārpus Latvijas kopš II Pasaules kara beigām. Mākslas kustību, ko šodien dēvējam par modernismu un kas radās Eiropā 19. gadsimta beigās, sākumā pilnīgi noraidīja ASV. Pateicoties Eiropas mākslinieku (*De Kooning, Hoffman, Gorky, Rothko* u.c.) ieplūšanai Amerikā, kā arī eksplozīvajam pēckara ekonomiskajam pieaugumam, tur sāka attīstīties modernā māksla ar abstrakto ekspresionismu priekšgalā. Iegūstot dominējošu lomu mākslas pasaulē un pasaules mākslas tirgū, modernās mākslas kustības ātri pārņēma visas Rietumu zemes, ieskaitot Austrāliju, un ar laiku modernisms parādījās arī Āzijā un Āfrikā. ASV valdība reklamēja abstrakto ekspresionismu, to lietojot kā ieroci Aukstajā karā pret Padomju Savienību, pasniedzot to kā Rietumos atļautas brīvības un individualitātes vizuālu manifestāciju (Vitauts Šimanis – „Māksla ir brīvības izpausme”), kā kontrastu sociālistiskā reālisma tradīcijai, ko prasīja padomju režīms. Modernisma, postmodernisma pamatfilozofijā valda avangardisms, kurā mākslas robežas un definīcija nepārtraukti paplašinājās. Modernisms necentās mākslas un kultūras vērtības apliecināt un proklamēt, bet drīzāk tās iztaujāt. 1980. gados amerikāņu konceptuālists *Joseph Kosuth* apgalvoja, ka mākslas esences apšaubīšana ir kļuvusi par galveno tematiku. 1969. gadā viņš proklamēja konceptuālās mākslas priekšnoteikumu, ka katra mākslinieka vērtību, kas strādā pēc franču mākslinieka *Marcel Duchamp*, var noteikt pēc tā, cik daudz viņš iztaujā mākslas darba raksturu.

Šajā gadsimtā mākslinieki nodarbojas ar filozofisku jautājumu pētīšanu, lielāku uzmanību pievēršot mākslas procesiem nekā gala produktiem, ar nejausībām un individuālo mākslinieku psiholoģiju un zemapziņas iespaidu. Kā saka Lelde Vintere Ore: *Nejausība kādreiz ir labākais elements gleznā. Esmu atvērta spontanitātei, ļaujot pārsteigumam.* Mūsdienu māksla var arī tuvoties literatūrai, nevis tekstuālā saturā, bet tās struktūrā un vizuālajā izskatā, ko var redzēt Jāņa Rūdolfa Nedēļas darbā. Slaidiņa un Hermanovska darbus stipri ietekmē arhitektūras jēdzieni. Arī sociālā kritika ir svarīgs elements – Imants Krūmiņš un Ilga Leimane pēta jautājumus, kas saistīti ar internetu. Krūmiņa digi-

tālās fotogrāfijas izraisa jautājumus par autortiesībām, kamēr Leimanes interneta draugu portāla inspirētie portreti analizē šī fenomena īsto sabiedrisko nozīmi. Daumants Šnore glezno Rīgas torņus, bet ar unikālu pieeju, jo gleznā Rīgas torņu priekšplānā redzama mākslinieka roka ar otu. Daži mākslinieki nodarbību uzskata galvenokārt par psiholoģisku jautājumu. Indra Avena cenšas veidot mainīgo ainavu, kas ir cilvēka iekšējā dzīve.

Mūsdienu māksla no skatītāja prasa vairāk nekā tradicionālais reālisms, ko varējām vērtēt relatīvi vienkārši – temats un izpildījums. Nebūtu pareizi izslēgt iespējamību cienīt mākslas darbu tādēļ, ka tas izraisa interesantus jautājumus, piedāvā kaut ko pārsteidzošu vai pat nepatīkamu. Mūsdienu mākslas galvenais uzdevums ir izraisīt pārdomas par mākslas un dzīves dziļāko nozīmi. □

Māris Brancis

JĀNIS LIEPIŅŠ GALERIJĀ „MŪRNIKS”

(2008.26.XI – 30.XII)

Gleznotājs Jānis Liepiņš (1894-1964) ir viens no pašiem nozīmīgākajiem un ievērojamākajiem māksliniekiem latviešu 20. gs. mākslā. Viņš ne vienmēr ir guvis tādu atzinību kā citi viņa laikabiedri, taču bez viņa mūsu glezniecības kopaina vairs nav iedomājama. Viņš ir atstājis neizdzēšamas pēdas kā vienaudžu, tā – jo vairāk – savu audzēkņu daiļradē. 1931. gadā viņš kļūst par Kultūras fonda laureātu, bet 1935. gadā KF atzīmē viņa gleznu *Zvejnieku osta*.

Dzimis Pārdaugavā ne visai turīgā dzelzceļnieka ģimenē un uzsūcis sevī vienkāršo cilvēku materiālā ziņā visai ierobežoto ikdienu un sadzīvi, arī mākslā Jānis Liepiņš pirmais latviešu glezniecībā pievērsies zvejnieku ostas un strādnieku dzīves tēlojumam. Zvejnieku došanās jūrā vai acumirkliģa piestāšanās pie laivām pirms un pēc tam, sūcot pīpi un pārmiļojot pāris vārdus ar kaimiņiem, loma šķirošana, kartupeļu rakšana, arī siena un labības novākšana un vakarā visa atpūta pēc smaga

Mākslas zinātņu maģistrs Māris Brancis, kura kontā ir vesels klāsts publikāciju mūsu mākslas mantojuma jomā, ir Latvijas Valsts arhīva Personu fondu un trimdas dokumentu daļas vadītājs,

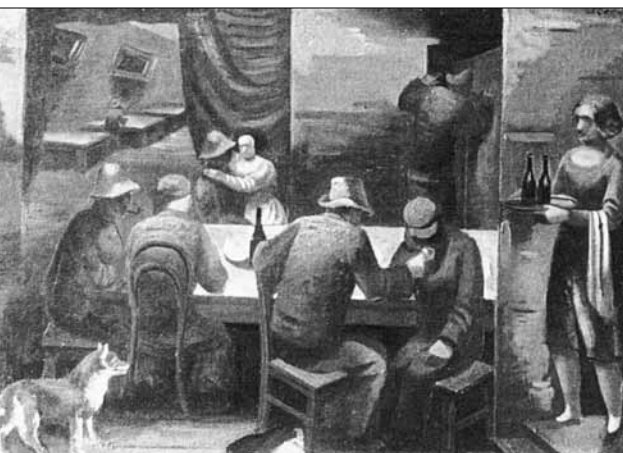
darba pie alus kausa krogū draugu pulkā, pakoķetējot ar apteksnēm – šādi ir galvenie sižeti mākslinieka gleznās. Tomēr gleznas satūra stāstījums parasti nav izvērsts. Sižets ir tikai iemesls, lai gleznotu. Māksliniekaprāt, forma ir galvenā mākslas darbā, sižets ir tai pakārtots – gleznā jāvalda krāsai.

Ļoti ekspresīvais krāsu uzlikums, brīvais, šķietami paviršais krāsu kārtojums rada iespaidu, ka glezna tapusi vienā acumirkli tajā brīdī, kad iedvesma autoru ir pārņēmusi savā varā un cits nekas vairs uz pasaules neeksistē.

Taču šāds pieņēmums ir maldīgs. Daudzie uzmetumi, skices, figūru zīmējumi liecina par pretējo. Jānis Liepiņš ar ārkārtīgu rūpību un pamatīgumu pēta katru detaļu – ēku izvietojumu jūras tuvumā, ikvienu cilvēka kustību un žestu, pat to, kur atrasties kartupeļu maisam vai spainim. Mākslinieks izmēģina neskaitāmus gleznas kompozīcijas variantus, līdz nonāk pie pēdējās versijas, kas visprecīzāk izteic viņa domu, viņa ideju, viņa emocionālo iespaidu. Viņš neko neizdomā, bet stingri vadās no dabas, no redzētā. Jānis Liepiņš kārtīgi pieraksta krāsas, kādās ir zvejnieču vai zemnieču brunči un priekšauti, kādi ir kāpu smilšu notoņi vakara saulrietā. Gleznotājs nepieļauj jebkādu nejausību. Viss ir sīki un labi pārdomāts. Kad materiāls ir savākts un simtām reižu galvā pārlikts, top glezna.

Mākslinieka kaislība ir jūra. Ar draugu gleznotāju Albertu Filku (1891-1938) viņš mēģina uzbūvēt laivu, ar kuru apceļot piekrastes zvejniekus. 20.gs. 30.gados viņš kopā ar kolēģiem Niklāvu Strunki (1894-1966) un Eduardu Kalniņu (1904-1988) lielāko daļu vasaru pavadā Kaugurciemā, skicējot un gleznojot. Tādēļ arī viena no izstādes tēmām ir jūra. Otra – kartupeļu lasītāji. Kā liecina skices un zīmējumi, šī zemniekiem raksturīgā nodarbošanās „izaugusi” no zvejnieku tēmas. Mākslinieka archīva materiālos ir daudz

Jānis Liepiņš. *Krogus skats* (1929). LVMM.

zīmējumu, kas rāda kartupeļu lasītājus pie zvejnieku mājām jūras krastā. Vēlāk kartupeļu novākšana ieguvusi pastāvīgu risinājumu eļļas darbos. Un trešā izraudzītā tēma – krogus. Tā Jāņa Liepiņa daiļradē ienāk jau 1920.gadā, kad tapušas vairākas gleznas ar vientuļiem dzērājiem. Vēlākajos gados tēma paplašinās ar izvērstākiem krogus skatiem un uzdzīvotājiem. Arī krogus ainas ir tikpat rūpīgi pētītas un skicētas kā zvejnieku un zemnieku dzīves tēlojumi.

Diemžēl neviena no skicēm nav datēta. To aptuveno rašanos var konstatēt no zināmām gleznām, bet arī tās var būt visai maldinošas, jo no uzmetumiem var rasties vairākas gleznas dažādos laikos. Nereti, šķiet, tēma ir pētīta tālāk jau pēc kādas gleznas rašanās. Tādēļ izstādē zīmējumiem un skicēm uzrādīti tikai iespējamie gadu desmiti.

Tas, ka Jāņa Liepiņa gleznām ir doti ļoti lakoniski nosaukumi – *Vakars*, *Zvejniekciemā*, *Laivā*, norāda uz to, ka māksliniekam, varbūt pašam to vārdos nenoformulējot, ir bijusi vēlēšanās parādīt zvejnieku vai zemnieku dzīvi tās pamatīgumā, pirmatnīgajā spēkā. Zveja, lauku kopšana ir neatņemama dzīves, pasaules mūžīgā rituma sastāvdaļa, kam pakārtojas arī parupjās, vienkāršās izklaides. Jāņa Liepiņa daiļrade un ieskatīšanās viņa darbnīcā, viņa gleznu tapšanas procesā liecina, ka iedvesma rodas pēc rūpīga, mērķtiecīga, pamatīga darba. Pēc tam top šedevri, kādus mūsu mākslā atstājis gleznotājs Jānis Liepiņš. Darbs ir panākumu pirmsākums. Šī atziņa lai ir jaunāko mākslinieka paaudžu ceļa spieķis. □

LINDA TREIJA PAR SEVI

Mana saskare ar mākslu sākās jau agrā bērnībā. Dzīvojot starp vectētiņu (gleznotāji – Fricis Zandbergs un Arvids Galeviuss) gleznām, redzot māsas uzsāktās mācības Jaņa Rozentāla mākslas vidusskolā, man nebija citu domu kā iet pa mākslas ceļu. Studēju Monumentālās glezniecības darbnīcā pie prof. Induļa Zariņa. Latvijas Mākslas akadēmiju beidzu 1997. gadā. Tajā pašā gadā ieguvu maģistra grādu mākslā. Jau 11 gadus dzīvoju ASV. Šajā laikā daudz iznācis strādāt latviešu sabiedrībā – veidojot scenogrāfiju izrādēm un pasākumiem, plakātus, zīmolu, ilustrācijas un arī darbojoties izglītības jomā – tas man ir ļāvis paplašināt redzesloku un izmēģināt savas spējas dažādās ar mākslu saistītās jomās. Glezniecībā tomēr dodu priekšroku eļļas krāsām. Reizēm pielietoju kolāžu, audumus, pastas, lai bagātinātu audekla

DEBESU RIJĀ ieiet teātra leģenda **Nina Melbārde** (1912-2008) – aktrise Nacionālajā teātrī, pēc došanās bēgļu gaitās (1944) slavenajā Mērbekas trupā Vācijā (1945-1950), vēlāk Osvalda Uršteina Amerikas latviešu teātra Ņujorkas ansambļi. Darbojas arī par režisori. Izcilākās lomas: Mirdza Aspazijas *Vaidelotē*, Auce Blaumaņa *Saldenā pudelē*, Paija Brigaderes *Maijā un Paijā*, Viola Šekspīra *Divpadsmitajā naktī*, Luīze Šillera *Donā Karlosā*, Helga Fredgrēna *Zurvenieka meitā*, arī Anita latviešu pirmajā lielfilmā *Purvenieka dēls*. ●●● Viens no visietekmīgākajiem savas paaudzes dramaturgiem, „baismu un biedu komēdiju” (*comedies of menace*) autors, Londonas ziemeļaustrumu daļā žīdu strādnieku ģimenē dzimušais Nobela Prēmijas laureāts (2005) **Harolds Pinters**. Savos pilsoniski ievērtajos rakstos viņš izceļas kā cīnītājs par cilvēktiesībām, ieņem drosmīgu un izaicinošu viedokli pret ASV un Anglijas valdības ārpolitiku, īpaši pēc iebrukuma Irākā (skat. JG244:18-21). (re)

BALVAS, BALVAS, BALVAS.

Eiroparlamentāriete **Inese Vaidere** saņem no Ukrainas prezidenta Viktora Juščenko apbalvojumu par personīgo ieguldījumu, informējot pasauli par Maskavas izraisīto mākslīgo badu jeb *golodomor* Ukrainā (1932-1933), noziegumu, kas atbilst genocīda definīcijai. ●●● Tēlotājas mākslas jomā kā pati pirmā jāmin **Vija Celmiņa**, var droši teikt, pasaules mērogā vispazīstamākā latviešu māksliniece, kuras mākslinieciskajai gaitai JG ir sekojusi jau kopš pagājušā gs. 80. gadiem – 132(1981): 2-6; 242(2005): 30-31; 250(2007): 36; 255(2008): 57. Pērn gadā augustā Rozvitas Haftmanes Fonds (*Roswitha-Haftmann-Stiftung*) Šveicē paziņo, ka tāda paša nosaukuma

Vija Celmiņa

virsmu. Ainavas un klusās dabas ar cilvēka klātbūtni ir tēmas ar kurām parasti strādāju. Gleznu kompozīcijās lielu lomu spēlē līnija un forma. Esmu vairāk tonālajās attiecībās domājoša māksliniece, kaut gan pēdējā laikā manās gleznās parādās ļoti spilgtas krāsas. Mani aizrauj aizvadītā gs. 20. un 30. gadu māksla Latvijā. Ir interesanti vērot kā latviešu mākslinieki, pat veidojot savus darbus kubistiskā manierē, paliek uzticīgi savai „latviešu” reālistiskajai formas izjūtai, tāpēc arī daudzās manās gleznās var pamanīt atsaucis uz tādiem māksliniekiem kā Romans Suta, Aleksandra Beļcova, Kārlis Padeģis u.c. No vēlāka laika māksliniekiem sevišķi tuvi ir Boriss Bērziņš un Biruta Baumanē. Manas attiecības ar glezniecību ir vienkāršas – man patīk to darīt, es jūtos droša un laimīga gleznojot. □

balva (*R-H-Preis 2009*), kas ir visaugstāk dotētais mākslas apbalvojums Eiropā (150 000 Šveices franku = ap 92 000 eiro), piešķirta Vījai Celmiņai. Žūrijas komisijā – Bernes un Bāzeles (Basel) mākslas muzeju, Cīriches (Zürich) Mākslas centra un Ķelnes Ludviga muzeja (*Ludwig Museum Köln*) vadītāji. Pēc Cīriches galeristes Rozvitas Haftmanes (1927-1998) norādījuma, ar *iespaidīgu naudas summu (namhafter Betrag)* pagodināms (ik gadu vai arī ik pa diviem vai trim gadiem) mākslinieks, kura darbiem ir *izcila nozīme*. Celmiņa ir trešā laureāte – pirms viņas balvu saņem mākslinieces Lasniga (Maria Lassnig) un Mona Hatuma (Hatoum). Un līdzšinējie laureāti: kanādiešu fotogrāfs Vōls (Jeff Wall), skotu videomākslinieks Dagless Gordons un šveiciešu mākslinieki Fišli (Peter Fischli) un Veiss (David Weiss). Fonda paziņojumā teikts, ka Rigā dzimusi latviešu māksliniece kopš 1981. gada strādā Ņujorkā, galvenokārt ar eļļas krāsām uz audkļa un ogli uz papīra. Nereti paejot vairāki mēneši līdz gleznas nobeigšanai. Aizvadītā gs. 60. gadu darbos atspoguļojas kara un iekš-

politisku agresiju rezultātā destabilizēta pasaule (piem., pistole izstieptā rokā, liesmās iekauts vīrs, kas lec no degošas automašīnas). Toties pēdējos gadu desmitos radītie darbi – zvaigžņotas debesis, zirnekļu tīkli tuvskatā u.c. – *izrauj vērotāju no ikdienas trauksmainības, atdod tam uz ielām un zem masu mediju spiediena zaudēto laiku un mieru.*

●●● **Baltijas Asamblejas balvu literatūrā** (5 000 eiro apjomā) 2008.4.XII svinīgā ceremonijā Vīlandē, Igaunijā, saņem LZA goda loceklis, dzejnieks, atdzejotājs,

kritiķis **Knuts Skujenieks** par savu *Rakstu* pamatīgajiem 8 sējumiem (2002-2008). ●●● **PBLA Kultūras fonds** rakstniecības/humanitāro zinātņu jomā visaugstākās godalgas (2008) piešķir trim jaungaitniekiem – **Goda balvu** Gunaram Saliņam (2 000 ASV \$) par viņa *Rakstu* 1. sēj., kur, bez agrāk izdotām grāmatām, iekļauts neregulārs (apm.100 lpp.) dzejkrājums *No zila gaisa* (2006), **Krišjāņa Barona prēmiju** (\$1 000) **Martai Landmanei** par dzejkrājumu *Vēl vilni vel* (2006; skat. JG248:63-64) un **Jurim Rozi-tim** par sērijā *Acta Universitatis Stockholmiensis* publicēto literatūrkritisko darbu *Displaced Literature: Images of Time and Space in Latvian Novels Depicting the First Years of the Latvian Postwar Exile* (2005; skat. JG250:64-65). JG veidošanā piedalījušies arī vairāki PBLA KF Goda diplomu vai Atzinības rakstu saņēmēji tēlotājas mākslas jomā – **Lelde Kalmīte**, **Guna Mundheima** un **Daumants Pēteris Šnore**. Par **PBLA balvas 2008** laureātu izraudzīts bij. PBLA valdes priekšsēdis, inženierzinātņu maģistrs **Jānis Kukainis**. ●●● **Anšlava Egliša un Veronikas Janel-siņas Fonda balva** (2008) 20 000 ASV dolāru apmērā piešķirta Sanfrancisko mītošajam gleznotājam un dramaturgam, jaungaitniekam **Raimondam Staprānam**. Fonda paskaidrojumā teikts: *būdam izcils kolorists, Staprāns savos darbos panāk harmonisku un*

intensīvu krāsu saliedējumu. No [viņa] gleznām izstaro apbuošs klusums un gaisma, kas ar savu dzidrumu un krāsu intensitāti pārsteidz. Ainas un klusās dabas mirdz tīras it kā nupat nomazgātas! Tā ir meistarība, kādu mēs atrodam, piemēram, holandiešu vecmeistara Vermēra darbos. (...) Staprāns ir atkārtoti izraisījis polemiku latviešu trimdas presē ar saviem uzskatiem par moderno un īpaši, t.s., „latvisko” glezniecību. Viņš sarakstījis arī virkni kontrversālu lugu, kurās risināti Latvijas vēstures traģiskie notikumi. Savos mākslas izstāžu prospektos un intervijās Staprāns nekad neizmirst pieminēt, ka viņa dzimtene ir Latvija. Tie, kas viņu pazīst, droši apgalvos, ka viņš ir latviešu gleznotājs Amerikā, nevis latviešu izcelsmes amerikāņu gleznotājs. ●●● Eglīša/Janelsiņas Fonda otrā balvu 10 000 dolāru apmērā iegūst mākslas vēsturnieks un Latvijas Valsts arhīva Personu fonda un trimdas dokumentu daļas vadītājs, mākslas maģistrs Māris Brancis, mākslai veltītu vairāk nekā 400 rakstu un reportāžu autors, arī autors vai līdzautors vismaz 10 mākslas grāmatām – par Jāni Bīni, Jāni Robertu Tillbergu, „Cimdu Jetiņu”, Jāni Miesnieku, Jāni Zuntaku u.c. ●●● Starptautisko balvu *Swedbank Art Award* (10 000 eiro) izcīna Miks Mitrēvics, kurš savā mākslā cenšas noskaidrot, kas mēs esam un kā mēs uztveram pasauli. ●●● Teātra zinātniece Līvija Akurātere un baleta mākslinieks Haralds Ritenbergs saņem gadskārtējo Spēlmaņu nakts teātra balvu par mūža ieguldījumu. ●●● Par 2008. gada „ridzinieku” izraudzīts kora Kamēr... diriģents un vadītājs, Latvijas Mūzikas akadēmijas profesors Māris Sirmāis, par projektu *Pasaules Saules dziesmas* (skat. JG 253:51 un 254:50-51). ●●● Rīgas Stradiņa U. koris Rīga pērn novembra beigās izcīna *Grand Prix* Petra Ebena starptautiskajā koru konkursā Prāgā. ●●● Bostonas Latviskā Mantojuma fonda gadskārtējā Oskara balva (\$1 000) piešķirta pianistam, pašlaik Jeilas (Yale) U. maģistrantam Reinim Zariņam. ●●● Valsts valodas centra (VVC) balvu *Valsts valodai draudzīga vide* iegūst Latvijas Avīze un tās žurnālistes Dace Kokareviča un Ināra Mūrniece, kā arī bijusī „Narvesen” darbiniece Dace Kalniņa, kuras nepāriešana uz krievu valodu, apkalpojot pērngad kādu vietējo krievvalodīgo, izraisa veseluci trāci Rīgas plašsaziņas avotos. Par balvu esmu priecīga, taču ir nožēlojami, ka par tik pašsaprotamu lietu kā latviešu valodas lietošanu ikdienā ir jāpiešķir īpaša atzinība – tā Dace (LA 2008.11.XI). ●●● Raimonds Pauls Sanktpēterburgas Ermitāžas teātrī saņem (21.X) prēmiju *Baltijas Zvaigzne* (dib. 2004) par *Baltijas reģiona valstu humanitāro sakaru attīstību un veicināšanu*. To saņem arī lietuviešu dzejnieks un literatūrzinātnieks Tomass Venclova un krievu rakstnieks Daņiils Graņins. Iepriekšējo gadu laureāti – komponists Kšištofs (Krzysztof) Pendereckis, kinorežisori Andžejs Vajda, Aki Kaurasmāki, Aleksandrs Sokurovs, choreogrāfs Džons Noimeiers u.c. ●●● Bukera Prēmiju (*Booker Prize 2008*) literatūrā (50 000 ster-

Emīlija Jasira (Emily Jacir)

liņu mārciņas) iegūst indiešu izcelsmes rakstnieks Aravinds Adiga par savu pirmo romānu *The White Tiger* (Baltais tīģeris). ●●● Francijas augstākā literārā balva – Gonkūra Prēmija (*Prix Goncourt*) piešķirta trimdniekam Rahīminam (Afiq Rahimin) par viņa pirmo romānu franciski – *Synque Sabour / Pierre de patience* (Pacietības akmens). Pēc izbēgšanas no krievu okupētās Afganistānas 80. gados, Rahimins nonāk Pakistānā, tad Parīzē, kur Sorbonnas U. iegūst doktora grādu. Gonkūra prēmijas iesācēju balvu *Prix Renaudot* saņem Gvinejā dzimušais Tierno Moné-nembo par *Le roi de Kahel* (Kahelas karalis). Ar nevienu no šīm prēmijām iedzīvoties naudā nav iespējams – tās nepārsniedz piecus latus, toties slava un līdz ar to grāmatu noiets garantēts. ●●● Solomona R. Gugenheima administrēto *Hugo Boss* balvu (\$100 000) par sasniegumiem laikmetīgajā mākslā saņem ASV izglītību ieguvušā palestīniešu māksliniece, Bētleme dzimušā Emīlija Jasira, kura savos darbos bieži ataino palestīniešu un izraēliešu konfliktus – atklāti un brutāli. 52. Venēcijas biennālē (2007) viņai piešķir Zelta lauvas balvu jauno mākslinieku kategorijā. ●●● Pazīstamais Polijas žīdu cilmes vācu literatūrkritiķis Marsels Reičs-Raņickis (Marcel Reich-Ranicki; skat. Aijas Priedītes-Janelsiņas apceri JG232:30-33, 60) atteicies no vācu TV balvas par mūža ieguldījumu literatūrā. Iemesls – Vācijas TV programmu zemā kvalitāte. Šo rindīņu rakstītājs savos „Vācijas gados” (astodesmitajos un deviņdesmitajos), arī pēcāk, toties ir vienmēr nopriecājies par vācu TV izglītojošo un kultūrai veltīto pārraižu krietno skaitu, īpaši salīdzinājumā ar nožēlojamo raidījumu līmeni ASV, kur televizoriem ne par velti dota iesauka „idiotu kastes”. (re) (bs)

VĒSTURE. Latvijas Okupācijas muzeja paspārnē klajā laists vēsturnieka Heinriha Stroda sastādītais un apkomentētais dokumentu krājums *PSRS atklātajos iespieddarbos, radio un televīzijas raidījumos publicēšanai aizliegto datu saraksts* (2008) – par to kā *homo soveticus* no kaitīgām ietekmēm sargājušas trīs dzelzs slotas – Valsts drošības komiteja (VDK jeb KGB), leklīetu ministrija un Ministru padomes Galvenā literatūras pārvalde jeb *Glavlit* (no krievu *Glavnoje literaturnoje upravlenije*). ●●● Grāmatā *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš (1945-1991)* savukārt ievietots prof. Stroda pamatīgs pētījums par kultūras darbinieku un baznīcas pretošanos padomju varai vai arī politisku nesadarbošanos ar šo varu. Pārējie vērtīgajā rakstu krājumā ievietoto pētījumu autori: Tālavs Jundze, Valdis Blūzma, Jānis Riekstiņš un amerikāņu prof. Šarps (Gene Sharp), daudzu grāmatu autors nevardarbīgās pretestības jomā. Zīmīga ir Tālava Jundzes izteiktā pārliecība, ka tieši Baltijas republikas *radījušas tādus apstākļus un vidi*, kas būtiski ietekmē padomju totalitārā režīma sabrukšanu – *bez Baltijas valstu palīdzības diez vai Padomju Savienība būtu sagruvusi*. (re)

LATVIEŠU LITERATŪRA CITVALODĀS.

ANĢĻU VALODĀ – Vairāk nekā 400 dzejoļu antoloģijā *New European Poets* („Graywolf Press“, 2008) Latviju pārstāv Liāna Langa (skat. Lalitas Muižnieces apceri *JG255*), Inga Ābele, Inga Gaile un Ronalds Briedis. Atdzejojājas: Margita Gailītis, Ināra Cedriņa, Dž. K. Toda. ●●● Dzejas antoloģijā *The Baltic Quintet* (Wolsak & Wynn Publishers Ltd., Canada) iekļauti 20 mūsdienu zviedru, somu un baltiešu autoru dzejoļi – no Latvijas Inga Ābele, Amanda Aizpuriete, Andris Akmentiņš, Pēters Brūveris (atdzej. Ināra Cedriņa). ●●● Pieci **Pētera Brūvera** darbi, Ināras Cedriņas atdzejoti, antoloģijā *Beacons: Anthology of Literary Translation* (2007,10). ●●● *World Literature Today* (2008.XI/XII) sadaļā „Jaunā Baltijas dzeja” **Ingas Ābeles** un **Eduarda Aivara** dzejoļi, Ināras Cedriņas atdzejoti. *WLT* marta nr. publicēti Bruvera dzejojumi. ●●● **Noras Ikstenas** stāsts „Svēto izpriecās” antoloģijā *The Third Shore* (2007 – Trešais krasts). ●●● Ģermāņu un salīdzināmās literatūras profesorei Kornelai (Cornell) U. un *JG* redakcijas locekļi **Intai Miškei Ezergailei** (1932-2005), grāmatas *Nostalgia and Beyond* (par 11 latviešu dzejniecēm) autorei, ar viņas dzīvesbiedra, vēsturnieka Andrieva Ezergaila gādību klajā laisti trīs dzejkrājumi angļu valodā – *Inta's Poems I-III*. ●●● Pēdējos gados publicēta vesela virkne **Bitītes Vinkleres** tulkojumu angļu valodā – **Vizmas Belševicas** stāsti no *Bille dzīvo tālāk* (*The Dirty Goat*, 17, 2007.IX), **Knuta Skujenieka** dzejoļi no *Sēkla sniegā* (*International Poetry Review*, 33/2, 2007 Fall), **Imanta Ziedoņa Epifānijas** (1971-1994) (*Seneca Review*, 34/2, 2004 Fall; *The Paris Review*, 172, 2004 Winter; *Circumference Poetry in Translation*, 3/2, 2007 Autumn; *Denver Quarterly* 42/2, 2008), **Imanta Ziedoņa Epifānijas** un **Krāsainās pasakas** (*Fairy Tale Review*, 2008 Fall), **Dainas** (*Words Without Borders: The Online Magazine for International Literature*, 2005.VI; *Two Lines XIV World Writing in Translation*, 2007). ●●● **VĀCU** – Astrīdas Beināres *Kaupo und der Heilige Gral* (Kaupo un Svētais grāls, 2007). ●●● Kritiķe Toiča (Katharina Teutsch) recenzijā „Nicht alle sind giftig” par Laimas Muktupāvelas *Das Champignonvermächtnis* (2008 – *Šampinjonu Derību*) laikrakstā *Frankfurter Allgemeine Zeitung* cita vidū raksta: *Valsti, kura simttūkstoš cilvēku reiz zaudējusi Sibīrijas darba noimetnēs, kura piedzīvojuši etnisko vācu tautības iedzīvotāju repatriāciju un sbragi vājāšanu, saimnieciskā migrācija skar īpaši smagi. Tā noteikti ir sāpīga nācijai, kuras saimniecība aug tik strauji, ka daudzi latvieši vairs nevar atļauties palikt dzīvot Latvijā. Pārsvārā mazkvalificēts darbaspēks straujām vien plūst uz Rietumeiropu uz „darba algas Eldorado”* (www.faz.net). ●●● **LIETUVIEŠU** – **Zentas Mauriņas** *Tremties tragizimas* (Trimdas traģika). ●●● **FRANČU** – Antoloģijā *Bienvenue à Z. et autres nouvelles de l'Est* Erika Ādamsona novele „Lielās spodribas gaismā”. ●●● **Ingas Ābeles** luga *Les Cerfs noirs* (Tumšie brieži – Éditions Theatrales). ●●● Latviešu, franču (tulk. Rose-Marie François) un vācu (tulk. Rüdiger Fischer) valodā **Dagnijas Dreikas** dzejas *Atainojumi / Miroitements / Spiegelungen* („Verlag im

Wald”), bet *Foundation for Bulgarian Literature* bulgāru val. publicē dzejnieces *Zaklinanija* (Vārdojumi). Un vēl viena spalva pie Dreikas cepures – Starptautiskajā dzejas festivālā Pineto, Itālijā, iegūta **Mario Dell'Agata** balva. ●●● **DĀŅU** – **Daces Rukšānes** *En lille affære* (*Romāniņš* – Aarhus: Husets Forlag, 2007) un **Ingas Ābeles** romāns *Ilden vækker ingess* (Uguns nemodina, 2007). ●●● **SLOVĒŅU** valodā sērijā *Euroman* (www.euroman.si) – **Ingas Ābeles** stāsti *Tihožitje z granatnim jabolkom* (Klusā daba ar granātābolu – Ljubljana: Modrijan). ●●● **KRIEVU** – mūsdienu prozas antoloģijā *Zenščina v jantare* (Sieviete dzintarā – Moskva: Vagrius). ●●● **SOMU** – **Sandras Kalnietes** *Tanssikengissä Siperiaan* (Ar balles korpēm Sibīrijas sniegos, kas līdz šim tulkota 9 valodās). ●●● **TURKU** – latviešu dzejas antoloģija *Uğursuz 13'ler* (Velna ducis). ●●● **UKRAIŅU** – **Māras Zālītes** traģikomēdija *Zemes nodoklis* izrādīta Kijevas Ivana Franko Nacionālajā teātrī (tulk. ukraiņu dramaturgs Aleksandrs Irvaņecs). Pēdējos divos gados luga uzvesta arī Igaunijā, Lietuvā, Vācijā, Slovēnijā, bet latviski – Zviedrijā, Austrālijā un *mazajā teātrī sanfrancisko*. Tā tulkota arī angļu un krievu valodā. ●●● **ARMĒŅU** – Knuta Skujenieka *tagad es esmu aleksandrs* (skat. *JG255:69*). ●●● Jura Kronberga dzejoļu izlase *Tagadnes*. ●●● **CURIOSA** – Angļu publicista Palmera (**Allan Palmer**) *Northern Shores: A History of the Baltic Sea and Its Peoples* (2007), kas šogad iznāk kā *Baltijas jūras valstu un tautu vēsture* (tulk. Pauls Prauliņš), cita vidū vēstīts, ka Rīga esot *divains Sanktpēterburgas, Hamburgas un Vīnes sajaukums*, un, lai gan pag.gs.30. gados baltiešu **diktatūras** bijušas *nebargas*, tomēr drīz vien tās pārvērtušās par *pusfašistiskiem un izteiktāk nacionālistiskiem* režīmiem, par ko liecinot fakts, ka dziesmu svētkos *dziedātāji uzstājās tautastērpos* (skat. Ed. Silkalna apskatu – *Brīvā Latvija* 2008,30). (re)

CITTAUTU LITERATŪRA LATVISKI.

SENGREĶU – Augusta Ģiezena **Aristoteļa** (384-322 pr.Kr.) *Poētika*, ko mazliet modernizējuši speciālisti Ināra Ķemere un Ojārs Lāms. ●●● **FRANČU** – filozofa Renē Dekarta (**Descartes**, 1596-1650) *Meditācijas par pirmo filozofiju*, kurās tiek pierādīta Dieva pastāvēšana un cilvēka dvēseles izšķirība no ķermeņa (1642-1647) – ar paralēltekstu franču un latīņu valodā – latviskojis un izdevis Arnis Rītups. ●●● **Mīts par Sisīfu** (*Le Mythe de Sisyphé*, 1942; tulk. Skaidrīte Jaunarāja) – nobelista Albera Kamī (**Albert Camus**, 1913-1960) saruna par absurdu domāšanu (piem., *absurds ir reliģiski izprastā mūžība un tās laicīgie aizstājēji*). ●●● **Aleksis jeb traktāts par veltīgu cīņu** (*Alexis ou le traité du vain combat*, 1929; tulk. Gita Grinberga) nāk no Beļģijā dzimušās Jursenāras (**Marguerite Yourcenar**, 1903-1987) spalvas, pirmās *Académie française* ievēlētās (1980) sievietes. ●●● **SPĀŅU** – Romānā *Pilsēta un suņi* (La ciudad y los perros, 1963; tulk. Zane Karpenko) Peru rakstnieks Ljosa (**Mario Vargas Llosa**, 1936) apraksta armijas „brāļu”, kas balstās uz spēku un varu. ●●● **ANGLO-AMERIKĀŅU** – Nobela Prēmijas laureāta Rasela (**Bertrand Russell**, 1872-1970) agrīnais darbs *Filosofijas problēmas* (*The Problems of Philosophy*, 1912;

tulk. Ivars Ijabs). ●●● Nobela Prēmijas laureāta (1962) Steinbeka (**John Steinbeck**) romāns *Par pelēm un cilvēkiem* (*Mice and Men*, 1937) ●●● Vulfas (**Virginia Woolf**, 1882-1941) atmiņu grāmata *Esības mirkli* (tulk. Ingūna Beķere). ●●● Mērdokas (**Dame Jean Iris Murdoch**) romāns *Labais mācekļis* (*The Good Apprentice*, 1985). ●●● Atkinsones (**Kate Atkinson**) romāns *Kur ir, tur rodas* (tulkotāja Silvija Brice: *tur asprātība mijas ar smeldzi, bailes ar smieklēm, nolemība uzdod jautājumu*). ●●● Darela (**Lawrence Durrell**, 1912-1990) tolaik eksperimentālās romānu tetraloģijas *Aleksandrijas kvartets* (*The Alexandria Quartet*, 1957-1960) 1. grāmata *Justīne* (tulk. Māra Rūmniece). ●●● Angļa Votsona (**Ian Watson**) fantastikas romāns *Bābeles maukas* (*Whores of Babylon*, 1988), kā darbība noris „jaunajā Bābelē”, t.i., ASV. ●●● Apdaika (**John Updike**) romāns *Istvikas raganas* (*The Witches of Eastwick*, 1984). ●●● Tad vēl divi izcili levas Kolmanes tulkojumi – Beketa (**Samuel Beckett**, 1906-1989) romāns *Mērfijs* (*Murphy*, 1938) un Sontāgas (**Susan Sontag**, 1933-2004; skat. JG241:55) literāri filozofiskais intelektuāļu kulta teksts *Par fotogrāfiju* (*On Photography*, 1977). ●●● VĀCU – Grasa (**Günter Grass**) kontrversālās bērnības un jaunības atmiņas *Lobot sīpolu* (*Beim Häuten der Zwiebel*, 2006; tulk. Silvija Brice). ●●● ZVIEDRU – Klāsa Estergrēna (**Klas Östergren**) romāns *Džentlmeņi* (*Gentlemen*; tulk. Rute Lediņa) – par dažādām dramatiskām norisēm Stokholmas bohēmiešu vidē – zviedri to uzskata par savu veiksmīgāko romānu, kopš 20.gs. 80. gadiem. ●●● KRIEVU – 19.gs. klasiķa Ivana Turgeņeva romāns *Priekšvakarā* (*Nakanuše*, 1860). ●●● POĻU – par sensāciju kļuvušais Loziņska (**Mikołaj Łoziński**) debijas romāns *Reisefieber* (tulk. dzejniece un polofīle Ingmāra Balode, skat. JG250-251). ●●● TURKU – Serdara Ozkana debijas romāns *Rizes balss*, tulkots turpat 30 valodās – domāts lasītājiem, kuri esot *kontaktā ar savu dvēseli*, nevis intelektuāli/literāri ievirzītiem ļautiņiem – tā pats autors. (re)

Artūrs Punte un Reinis Tukišs

PAR KRITIKU UN DZEJOĻIEM. Latviešu literatūrkritikā, kā izsakās Reinis Tukišs $\frac{1}{4}$ satori literatūras un filosofijas portālā, esot lērums tekstu, kas pauž viedokļus un atzinumus kā ir sarakstīts konkrētais literārais darbs, nevis – kas tas ir, kā to varētu saņemt un ko no tā varētu secināt. Šās tendences lielākā problēma ir pārliekā aizraušāns ar valodniecību un līdz ar to lasītājiem, kam filoloģiskais aspekts nav noteicošais, ir neinteresanta, neko neizsakoša un nebaudāma. Tukiša ieskatā kritikas žanrs jāatdzīvina, kritika jāpadara lasāma, pievilcīga un kritikas tekstiem jāpiešķirot autorība, t.i., kritiķiem jāizmanto kritikas objektu kā priekšmetu savām refleksijām, jākonstruē un jāveido savi lasījumi, jāspēlējas ar nozīmēm, jāspe-

kulē ar interpretācijām, vārdu sakot, kritiķiem jāklūst par Autoriem (ar lielo A), kurus ir interesanti un vērtīgi lasīt neatkarīgi no tā, par ko viņi raksta. Savas pārdomas Tukišs beidz ar Mihaila Gasparova vārdiem: *Kritika nav zinātne par literatūru, bet literatūra par literatūru.* ●●● Beļģu dzejniece, arī aktrise un režisore, Lorānsa Vjela (**Laurence Vielle**) Dzejas dienu laikā Rīgā Latvijas krievu dzejniekam Sergejam Timofejevam atklājusi, ka Beļģijā politiķi sauc palīgā dzejniekus ar mudinājumiem savās dzejīrindās atbildēt uz jautājumu, vai Beļģijai kā valstij ir jēga? Tas liek Sergejam secināt *Dienā* (2008.18.XI), ka *dzejoļi tomēr ir maģiska padarišana*, un pierādījumam nocītēt Vjelas vārsmu „Vecās kundzes”, kas gan nez vai apmierinās beļģu politiķus: *Vecajām kundzēm pensijā Žans-Klods teica: / „Kamēr vien jūs neesat mirušas, vecās kundzes, / jums pieder nākotne! Jums pieder nākotne!” // Un kāda ļoti veca kundze viņam saka: „Ej kur tu iedams, mirsti kur mirdams, es nebaidos.” / Un viņa klausās jūru pa radio.* ●●● Latviešu valodu apguvušā zviedriete Kampbela (**Annette Reinsch-Campbel**) savā 2008.6.XI Stokholmas U. aizstāvētajā doktora disertācijā par židu tēliem no 1934. līdz 1944. gadam sacerētajos latviešu romānos secina, ka no 79 autoriem tikai dažiem (piem., Jānim Sārtam, Teodoram Zeltiņam) varot piedēvēt antižidiskas jeb antibrejkiskas tendences. Burtkopas antisemitisks lietojums nebūtu gluži pareizs, jo arī arābi etniski pieder pie semītu grupas (semīthamītu saimes). (re)

LITERATŪRAS MANTOJU-

MA jomā apsveicamu aktīvatāti izrāda pirms 16 gadiem nodibinātā, Atmodas laikā radītā biedrība „Aspazijas mantojums”, ko vairāk nekā 10 gadus vada jūrmalnieks, mākslas vēsturnieks Rihards Pētersons. Biedru sarakstos atrodami tādi vārdi kā Saulcerīte Viese, Līga Liberte, Inta Baumanē, Antra Medne, Ausma Pētersone, kā arī JG lasītājiem labi pazīstamā literāte, Aspazijas darbu angļiskotāja Astrida Stahnke, un angļu literatūras profesore Agata Nesaule, godalgotā autobiogrāfiskā darba *A Woman in Amber / Sieviete dzintarā* un nupat kā klajā laistā romāna *In Love with Jerzy Kosinski* autore. Aspazijas mājas remontam daudz līdzekļu devis ASV mītošais Uldis Raiškums un liela bibliotēkas daļa ir nelaiķa žurnālista Oļģerta Akmentiņa dāvināta. Pateicoties „Aspazijas mājas fonda Jūrmalā” neatlaidībai un uzņēmībai, saglabāta vēsturiskā, 1903. gadā Dubultos celtā koka māja, kurā 10 savas dzīves gadus pavadījusi dzejniece. Vēlāk valsts nozīmes kultūras pieminekļu sarakstā iekļautā māja nu jau daudzus gadus ir muzejs un radošās kultūras sabiedrības izpaušanās un tikšanās vieta. Visai populārā pasākumu cikla „Izcilas sievietes viesojas Aspazijas mājā” ietvaros ar interesentiem tikušās Džemma Skulme, Sandra Kalniete, Lelde Stumbre, Anna Žigure, Nora Ikstena, Laima Muktupāvela,

Sarmīte Ēlerte, Baņuta Rubesa u.c. Biedrības darbā aktīva ir tēlniece **Arta Dumpe**, kas redzama pievienotajā attēlā pie savas dzejniecei veltītās, Aspazijas mājas dārzā novietotās skulptūras. Latvijas valsts 90. gadskārtā pašreizējā priekšsēdētāja **Rūta Dzenīte** liek pie sirds nepiemirst vārdu *garīgums* – vienu no 32 Aspazijas darinātajiem jaunvārdiem. ●●● Literatūras mantojuma pārpublicējumu jomā jāmin divi trimdā Zviedrijā mirušu gara milžu darbi – **Kārļa Skalbes** 1879-1945) publicistikas krājums *Runas un raksti* un **Veronikas Strēlertes** (1912-1995) *Rakstu* 1. sēj., kur iekļauti dzejnieces dzejkrājumi *Vienkārši vārdi* (1937) un *Lietus lāse* (1940), kā arī vēstules un raksti par literatūru (sastād. literatūrzinātniece Ieva E. Kalniņa). 2007. gada pašās beigās tiek publicēts Strēlertes II Pasaules kara laikā no itāļu valodas pārtulkotais pazīstamais Makjavelli (Niccolò Machiavelli) traktāts *Valdnieks (Il principe)*; skat. JG253:48). (re)

PERIODIKA. Latvju dievturu sadraudzes laikraksta latvietībai *Labietis* (red. Māra un Marģers Grīni; apgādu vada Ritvars Asbergs) 116. burtnīcā (2008) lasām Ernesta Braščiņa no *Tautas mācības* (1936) pārņemtās pārdomas par tautu un kultūru un Laimona Rudziša rakstu par senleišu ticības cīņām. Paražas apcer Grīns, turpinot arī savu ar dainu paraugiem kuplināto prātojumu par lūgšanu. Vairāki jaunieši raksta par tematu „Kā ievadīt bērnu latviešu tautiskā mantojumā.” Archeologs Juris Urtāns atstāsta teikas un nostāstus par Sēlpils Viķu ezeru. Viņa nozīmīgo pētījumu *Daugavas kultūrvēsturiskie akmeņi* savukārt aplūko Grīns. *Kā zemdega, dziļa un rūgta, dzimtenes bēda manī ēdas* – tā Sniedze Grante dzejolī „Vēl nekritis”. (bs)

TĪMEKLĪ 2008.20.XI ES atver Eiropas digitālās bibliotēkas *Europeana* mājaslapu, kas turpmāk dos miljoniem digitalizētu grāmatu, attēlu u.c. materiālu. ●●● Pērngada **Frankfurtes starptautiskā grāmatu gadatirgus** statistika liecina, ka gandrīz 1/3 no visiem izstādītajiem materiāliem ir digitalizēti, t.i., pieejami elektroniskā formā. ●●● Filmas *The Singing Revolution* fragmenti atrodami <http://www.singingrevolution.com/blog>. ●●● Jaundibi-

Tēlniece **Arta Dumpe** savā darbnīcā pie tikko pabeigtās Aspazijai veltītās skulptūras.

nātās biedrības *Latvieši pasaulē – muzejs un pētniecības centrs* (La Pa-MPC) mājas lapa (latviski, angļiski vāciski): www.lapamuzejs.lv. ●●● Par noziegumiem pret cilvēci skat. gulags.lv (re)

KINO / FOTOGRAFĪJA. Pražské jaro – Prāgas pavasaris iesākas 1968. gada aprīlī – sākums ideālisma piesātinātam eksperimentam ar mērķi atbrīvoties no padomju totalitārisma, tā vietā iedibinot „sociālismu ar cilvēcisku seju”, ko nepilnus piecus mēnešus vēlāk, sākot ar 21. augustu, samaj krievu (oficiāli Varšavas Pakta bruņoto spēku) tanku kāpurķēdes. Šos nedaudzos čehu un slovāku Atmodas mēnešus caur savu foto prizmu meistarīgi nodokumentē tolaik 30 gadu vecais čehu fotogrāfs (līdz tam galvenokārt čigānu un teātrinieku iemūžinātājs) Kudelka (**Josef Koudelka**). Ātri vien pa slepeniem ceļiem tūkstošiem Maskavas imperiālismu atmaskojošu un vienlaikus mākslinieciski augstvērtīgu uzņēmumu nonāk Rietumos. Drukā dažī no tiem vispirms parādās britu *Sunday Times* ar inciāliem „P.P.” (*Prague Photographer*). Pēc laika arī pašam fotogrāfam izdodas nokļūt Dzelzs priekšskara rietumpusē, kur drošības labad viņš dzīvo, turpina savu darbu un pat saņem balvas (piem.: *Robert Capa Award*) anonīmi. Šimbrīžam fotomeistars dzīvo Parīzē un pārmaiņus arī Prāgā. Sarunās viņš nereti lieto vārdu *turpmāk* – ar nozīmi *nekad neapstāties, būt vienmēr kustībā, turpināt*. Tās ir burtkopas, kas raksturo ne vienu vien viņa gadagājuma trimdnieku. ●●● Pērnogad 17. jūnijā Prāgā atklāj Latvijas Valsts arhīva izveidoto izstādi *Prāgas pavasara un Hartas-77 atskaņas Latvijā / Baltijā*, kur bez fotogrāfiju klāsta iekļauti arī citi materiāli. Pirms atgriešanās Latvijā novembrī, izstāde aizceļo arī uz Chomutovas apgabala muzeju un divām universitātēm – Česke Budejovicē un Ostravā. ●●● *Foto Kvartāla* 6. laidienā (2008.XII / 2009.I) fotogrāfs un pedagogs **Raimo Lielbriedis** zinīgi padara skaidru un saprotamu **Anda Riņķa** (1965) *originalitātes atslēgu* – lieliska izpratne par fotogrāfijas pamatiem visplašākajā nozīmē. Un pareģo: Riņķa fotogrāfijas, neatkarīgi no satura, arī nākotnē izcelsies ar patiesu piederību *gaismas zīmējuma medijam*. Turklāt viņu droši varot nosaukt par Kennas (Michael Kenna), Sekstona (John Sexton) un Ansela Adamsa *ceļa biedru*. Citu saistošu materiālu vidū uzzinām par nozīmīgo izstādi *Lietuvas māksla '08: Fotogrāfija*, foto biennāli *Backlight*

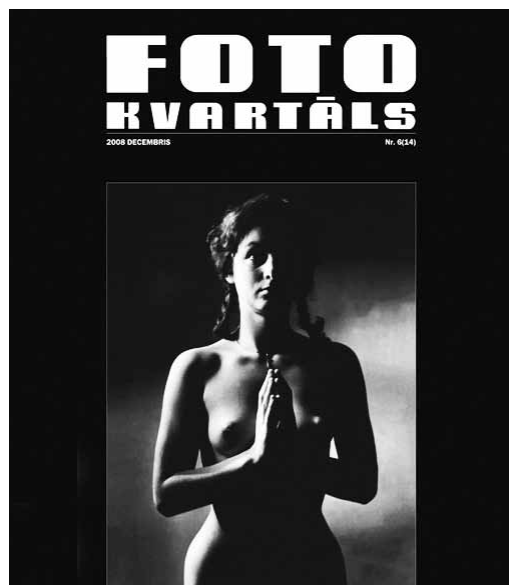

foto: Kristaps Kalns, Diena

Gundega Šmite

Temperē, Somijā, vadošo foto gadatirgu *Paris Photo* un Venēcijā apbalvoto foto / datorgrafikas projektu *Viesnīca Polonia: Ēku otrā dzīve*. ●●● Ievēribas vērtas ir trīs dokumentālfilmas: *Trejādas saules* (rež. Vilnis Kalnaellis) – par mūsu eksprezidenti **Vairu Viķi-Freibergu**; *Piektais Hamlets* (Krista Būmane un Mārtiņš Eihe) – par režisoru **Olģertu Kroderu** un viņa Šekspira *Hamleta* iestudējumiem; *Mūžīgais mēģinājums* (Hercs Franks) – par režisoru **Jevgeņiju Arjē** un viņa teātri *Gešer*. Festivālā *Dei populi*, Florencē, filma izpelnās balvu par labāko režiju. (re)

Arī rudens un ziemas mēnešos **MŪZIKAS** joma ir bijusi ne tikai krāšņa, bet pat grandioza. Latvijas 90. dzimšanas dienas priekšvakarā Arēnā Rīga Imanta Rešņa vadītie 627 mūziķi atskaņo Gustava Mālera (**Mahler**) monumentālo, oratorijai līdzīgo **8. jeb Tūkstošu simfoniju**, kam pamatā katoļu baznīcas himna *Veni Creator Spiritus* (Nāc, Radītājs Gars) un Gētes *Fausta* 2. daļas noslēgums. ●●● Rīgas Domā Andra Pogas vadībā pūtēju orķestris **Rīga** atskaņo **Ērika Ešenalda** no 11 daļām sastāvošu jaundarbu – kantāti „Latvija. Gadalaiku impresijas”, kam centrā Jāņa Jaunsudrabiņa *Piemīni Latviju*, un papildus – Imanta Ziedoņa, Andas Līces, Ilgas Bērzas, Māras Zālītes un Ineses Zanderes dzeja. ●●● Diriģējot orķestri un kori ar solistiem RLB Zelta zālē (2008.X) savu 70 gadu jubileju atzīmē cilvēks, kurš valkā daudz un dažādas cepures – diriģents, komponists, obojists, koklētājs, mūzikas mācību grāmatu autors, muzikāli sabiedrisks darbinieks, izglītības doktors, vairāku ASV universitāšu mācībspēks **Andrejs Jansons**, ar kura daudzo veikumu un iegūto atzinības apbalvojumu uzskaiti varētu papildīt vairākas lappuses. Koncertā atskan Jāņa Kalniņa un jubilāra paša mūzika. ●●● Komponiste (arī aktrise, mūzikas teorētiķe, dzejniece,

Jozef Koudelka. Prāga 1968. Čelsī Galerijā (Chelsea Gallery), Ņujorkā (2008.IX)

pianiste) **Gundega Šmite**, kuras jaundarbs *Herbst* pieredz pirmatskaņojumu oktobra beigās: *Man patīk netieši satikties ar dzejniekiem, ievēdot tos savā skaņu telpā. „Herbst” (Rudens) ir ļoti skaists Rainera Marijas Rilkes dzejolis, kurā ar krītošas lapas metaforu tiek atspoguļota visaptveroša, globāla krišana un pausta Dieva būtība. „Mēs visi krītam. Slīd, lūk, kāja tur / tam cilvēkam, viņš krīt kā es un tu. / Un tomēr ir kāds, kas šo krišanu / bezgala maigi savās rokās tur” [Valda Bisenieka atdz.]. Un par komponistes diviem ASV nodzīvotajiem gadiem (2000-2002): No sākuma man ļoti patika dzīve Filadelfijas piepilsētā, bet pēc tam es kaut kā to visu nevarēju panest. Biju ļoti priedīga atgriezties. ●●● Gadskārtējā koncertā **Ziemsvētki Vinē**, kas sasniedz trīs miljonus skatītāju/klausītāju, LNSO vadītājs Karels Marks Šišons diriģē **Emila Dārziņa Melancholisko valsī**. ●●● Vācu rokgrupa **Audiosmog** kā dāvanu saviem daudzajiem cienītājiem Latvijā ierakstījusi latviešu valodā **Artūra Duboka Tuvumā, tālumā** roka versiju. ●●● Sakarā ar starptautisko tautas mūzikas festivālu *Bardu rudens 2008* Rīgā, dzejnieks, dziedātājs, kamīnmūziķis, gleznotājs un vēderunātājs **Valdis Atāls: Bardam** [t.i., dziedošam dzejniekam] *ir jābūt ētiskajam avangardam. Taču šobrīd bardi ir nonākuši tajā pašā mērķaķu situācijā, kādā ir visa latviešu estrāde. Pārguli ar zvaigzni, Padziedi ar zvaigzni, Zvejo ar zvaigzni, Pasēdi uz poda ar zvaigzni ... (NRA 2008.16.X). ●●● Kārlis Streips **Laikā** (2008,47) citē Dainas Dzenes teikto par **Piecišu** uzstāšanos pirms nepilniem 20 gadiem dramatiskajā Atmodas laikā un pērngad LR 90. gadskārtā. **1989: latviešu kopienas ballīšu spēlmaņi mums bija atveduši tādu kā lecīga gailēna atļaušanos un brīnumainā kārtā – lielu daļu brīvas elpas. 2008: cilvēki draņķīgā laikā bija braukuši no vis-tālākajiem Latvijas nostūriem, lai iekāptu otrreiz tajā pašā upē. Bet zināt, kas ir vispārsteidzošākais? Bija sajūta, ka viņiem tas izdevās.** (bs) (re)**

TEĀTRIS. Pērngad oktobrī mazais teātris *sanfrancisko* (dib. 1964) ar Laimoņa Siliņa režisēto **Raimonda Staprāna** lugu **Meli un to piedošana** viesojas diasporas centros Bostonā, Ņujorkā, Priedainē, Vašingtonā, Klīvlendē un Toronto, visur izpelnoties jūsmīgas atsauksmes – skat. *JG251*(2007):51-52. (bs)

TĒLOTĀJAS MĀKSLAS jomā vispirms jāmin Latvijas Laikmetīgās mākslas centra sarīkotā **Katrīnas Neiburgas** izstāde ar nesen un arī agrāk tapušiem darbiem. Bez daudz cildinātiem mākslas projektiem Francijā, Austrijā, Vācijā, Krievijā un Ķīnā, Latvijā māksliniece izveido video noformējumu dziesmu svētkiem, scenogrāfiju un kostīmus **Sarkano lukturu ziemai** Jaunajā Rīgas teātri un *Leļļu operai* LNO (skat. *JG253*:52). Neiburga *atbrīvojot konceptuālo mākslu no šauri intelektuālas izpratnes un paplašinot tās emocionālo dimensiju – tā izstādes kuratori par mākslinieces poētisko konceptuālismu* (*Diena* 2008.8.XI). ●●● **Ieva Iltnerē** par saviem darbiem personalizstādē **Skaistā trauslā daba** (*Rīgas Galerijā* 2008.4.XII-2009.17.I): *vientulība, mirkļa traušlums, mūžīgā tiekšanās pēc ideāla, skaistā un neglītā robeža, cilvēka esības traģikomisms.* ●●● Kaut

arī Čikāgas pazīstamajā Tomasa Makkormika galerijā (*Thomas McCormick*) bijis turpat pusducis Latvijā dzimušā (1976) **Vidvuda Zviedra** personālizstāžu (pēdējā 2008.17.X-15.XI), Latvijā viņa lielākoties abstraktā ekspresionisma darbus, kas bieži piesātināti ar paša izjusto Tuvo Austrumu, īpaši Jemenas un Irānas noskaņām, eksponē pirmoreiz – Rīgas galerijā *Alma*. Uz *NRA* (17.X) jautājumu, ko viņš ieguvis vai zaudējis studiju laikā 90. gadu vidū Detroitas Mākslas un Dizaina koledžā (*College of Art and Design*), Vidvuds atbild: ... *zaudēts netika nekas, un iegūts tika ļoti daudz. Pat ja ASV nav mana vide. Man tas bija šoks, bija ātrāk jāpieaug; ielēcu lielākā diķī, kurā ir citādāki spēles noteikumi – plašāki, anonīmāki, un principā kļuvu patstāvīgāks.* ●●● Kritiķe Stella Pelše par Lietuvā un Igaunijā māksliniecisko izglītību ieguvušā **Sigita Kreivaiša** sirreālistiski ievirzītajiem darbiem personālizstādē LMS galerijā: *vizuālās detalizācijas naivisma līmenī, bērnišķīgi karnevālisku košumu kombinācijā ar gludu, hiperreālistiski izlīdzinātu gleznojumu* (*Diena* 6.XII). ●●● Decembrī **Miķeļa Fišera** personālizstādē *Pie jauniem vārtiem* galerijā *Alma* saista gan ar pārdabisku spēku gleznojumiem, gan arī ar to modīgajiem nosaukumiem, piem.: *Pirmās nehumanoidu kristības NATO karabāzes baznīcā Ādažu poligonā – akurāt kā notikums iz pašmāju slepenajām lietām*. Kā atceras Stella Pelše, 90. gados Fišera gleznu provokatīvais cikls *Sekss un kosmosa kuģi* nav ticis pieņemts 6. Jauno Baltijas mākslinieku izstādē Viļņā. ●●● Supremātisma pamatlicēja **Kazimira Maļeviča** *Supremātiskā kompozīcija* (1916) izsolē (*Sotheby's* Ņujorkā) pārdota par 60 milj. ASV\$. (re)

LATVIEŠU VALODA. Jau kopš pērnā gada pirmās puses atskan rūpes par valsts valodas slīdēšanu atpakaļ divvalodībā. Valsts **prezidents Zatlers** pauž (2008.1.XII) bažas Valsts valodas komisijas pārstāvjiem par nesamērīgo krievu valodas lietošanu Latvijas TV kanālos, īpaši reklāmās, un arī komisijas vadītājam Andrejam Veisbergam jāatzīst, ka *tik bēdīga situācija kā Latvijā nav vērojama nevienā citā ES valstī (...) pat Latvijas sabiedriskā TV nevairās demonstrēt reklāmas krievu valodā.* ●●● Sakarā ar Latvijā apdraudēto valsts valodu jāpiebilst, ka no bij. PSRS 15 republikām **oficiālās valodas statuss krievu valodai** ir tikai Baltkrievijā, Kazahstānā, Kirgīzijā un, protams, Krievijā. Divos Moldovas reģionos un Ukrainas Krimas apgabālā krievu valoda ir atzīta par reģionālo valodu, arī Turkmēnistānā – līdz ar uzbeku valodu. ●●● Kremlim tuvā, impēriski ievirzītā politologa **Sergeja Karaganova** „*tuvās aizrobežas doktrīna*” paredz, ka Krievijas interešu zonās, ieskaitot Baltijas valstis, krievvalodīgo vidū par katru cenu jāsauglabā ietekmes sviras *ilgstošai perspektīvai*. Rezultātā pēdējos gados notiek pastiprināta KF informatīvās telpas iespīšanās Latvijas informācijas vidē, piem., iekļaujot krievu kanālus kabeļa TV vietējās paketēs. Pret faktu, ka arvien noteiktāk tiek zaudēti Latvijas valstiskās identitātes orientieri un vērtības elektronisko mediju vidē, Latvijas politiķi un drošības speciālisti, ar nedaudziem izņēmumiem, turpina izturēties maigi izsakoties, vieglprātīgi. Un ne jau tikai mediju

Katrīna Neiburga

jomā, piem., LR Izglītības un zinātnes ministri **Tatjanu Koķi** nebūt neuztraucot Rīgas Transporta un sakaru institūta lēmums par krievu valodas paturēšanu kā mācību valodu, kas attiecībā uz augstskolām ir arī pretrunā ar ES nolikumiem (*Latvijas Avīze* 2008.1.XII). ●●● **Rūdis Hofmanis** vēsta, ka *JG* lasītājiem pazīstamais tēlnieks un rakstnieks **Ainārs Zelčs** 2007. gadā timeklī ar ALAs KF un RLB Valodas attīstības kopas atbalstu ierakstījis un no jauna izdevis Latviešu valodas krātuves **Latviešu pareizrakstības vārdnīcas 2.** izdevumu (1944) (<http://eraksti.delfi.lv/forma.php?gid=95&b=1>), kam vārdus tolaik izmeklējusi Valodas krātuves darbiniece mag. phil. **Velta Rūķe** (vēlāk lingvistikas doktore Stokholmas U. Velta Rūķe-Draviņa). ●●● Līdz ar dziesminieku un savā laikā baltu valodu lektoru (Vācijā) **Austri Grasi**, *JG* veidotāji izkļiedz sašutumu par Latvijā dažādos uzrakstos bieži redzamajām krievu teikumu konstrukcijām ar latviešu vārdiem, piem.: *Siers Krievijas, Mērce tomātu asā, Jogurts zemeņu, Rieksti sveramie*. Arī par nevajadzīgi biežo svešvārdu lietošanu – siers *jādegus-*

Miķelis Fišers. Pie jauniem vārtiem, 2008

tē (nogaršošanas vietā) vai cilvēkam jārelaksējas (atpūšanās vietā). (re)

IZGLĪTĪBA / ZINĀTNE. Latviešu valodu kā svešvalodu iespējams mācīties 20 Eiropas augstskolās: Čehijā – Brno Masarika U. un Prāgas Kārļa U.; Igaunijā – Tartu U. un Tallinas U.; Krievijā – Sanktpēterburgas Valsts U.; Lietuvā – Kauņas Vītauta Dižā U., Klaipēdas U., Šauļu U. un Viļņas U.; Polijā – Poznaņas Adama Mickeviča U. un Varšavas U.; Somijā – Helsinku U.; Ungārijā – Budapeštas Etvaša Lorānda U. un Rietumungārijas U.; Vācijā – Berlīnes Vilhelma Humbolta U., Greifsvaldes Ernsta Morica Arnta U., Ķelnes U., Johannesa Gūtenberga Maincas U. un Vestfāles Vilhelma U. Minsterē; Zviedrijā – Stokholmas U. ●●●

Latvijā, rēķinot uz 10 000 iedzīvotājiem, ir 552 studentošie, kas ir viens no augstākajiem rādītājiem pasaulē, taču nākotnes prognozes neesot iepriecinošas – kopš 2005. gada studējošo skaits krities caurmērā par diviem tūkstošiem. 2025. gadā vidusskolēnu un studentu skaits Latvijā varētu sarukt pat par 40%, jo iedzīvotāji noveco un viņu skaits samazinās. 2008.1.IX skolu solos sēžas 248 942 skolēnu, kas ir par apm. 15 000 mazāk nekā pērnā. ●●● Sakarā ar valsts līdzekļu samazināšanu LR zinātniekiem šogad draud stingra jostas savilkšana, īpaši humanitārajās zinātnēs. Apdraudēta ir zinātnisku grāmatu un periodikas izdošana, arheoloģiskas ekspedīcijas u.c. Krietni samazināsies arī sociālais atbalsts studentiem un atalgojums mācībspēkiem. ●●● LU Filoloģijas fakultāte 28.VIII pārdēvēta par Filoloģijas un mākslas zinātņu fakultāti – cerībā, ka tā kļūs *eiropiskāka un starptautiski pazīstamāka* – tā LU rektors Mārcis Auziņš. Fakultātes dekāne – filoloģijas doktore **Ausma Cimdiņa**, kuras kontā daudzu publicējumu vidū ir grāmatas *Teksts un klātbūtne* (2000), *Brīvības vārdā: Biogrāfiska apcere par Vairu Viķi-Freibergu* (2001; 2002 - krieviski, 2003 - angliiski, 2006 - spāniski), *Dzīve tekstā* (2006) u.c. ●●● Jau dienu vēlāk ekspedizente **Dr. Vaira Viķe-Freiberga** ievēlēta profesores amatā šīs fakultātes folkloristikas un etnogrāfijas katedrā. ●●● **Dainai Mazutei** kā vienai no 15 Kanādas izcilākajiem doktora kandidātiem piešķirta bijušā Kanādas premjera vārdā nosauktā Trudo Fonda (Trudeau Foundation) stipendija 150 000 Kanādas dolāru apmērā. (bs) (re)

BALTIJAS VALSTIS – LATVIJA. ALAs sagatavoto, ASV senatoru **Smita (Gordon Smith)** un **Durbina (Richard Durbin)** Kongresam pērnruuden iesniegto rezolūciju, kur Latvija sveikta tās 90. dzimšanas dienā, bet Krievija aicināta atzīt Baltijas valstu okupāciju (1940) par nelegālu, citu vidū parakstījis tolaik senators, tagad prezidents **Baraks Obama**. ●●● Atzīmējot LTF 20. gadskārtu, 2008.8.X pie bij. LTF mītnes Vecpilsētas ielā 13/15, Vecrīgā, uzstādīta piemiņas plāksne un izdota LTF veltīta 22 santīmu pastmarka. ●●● **Eiropas Padomes Vietējo un reģionālo pašvaldību kongresā** 2.XII pēc karamstā debatēm pieņem ne visai pārdomāto ieteikumu aicināt Latviju piešķirt gados vecākiem un Latvijā dzimušiem nepilsoņiem pašvaldību vēlēšanu tiesības. ●●● Sākot ar 2008.17.XI, LV pilsoņi, kas saņēmuši biometris-

Ekspedīcija *Ceļš uz mājām*.

ko pasi un Elektroniskās ceļošanas atļaujas sistēmas (ESTA) apstiprinājumu, uz 90 dienām var doties bez vīzas uz ASV, bet tas nenozīmē, ka ķibeles beigušās – ierodoties lidostā, vēlreiz tiek pārbaudīta ESTA, noņemti pirkstu nospiedumi, kam seko Muitas un robežapsardzes biroja darbinieku spriedums – ielaist vai sūtīt ar nākošo lidmašīnu atpakaļ, no kurienes nācis. ●●● Vācu Brīvvaldes Valtrautas fon Tizenhauzenas (**Waltraut von Tiesenhausen**) ideja īstenota – Liepājas Jeņineklis pārkausēts zvaniņos, kas pārdoti Vācijā un Latvijā. Iegūtie 10 000 eiro ieguldīti lifta izbūvē veco ļaužu mītnē Ganību ielā, Rīgā. ●●● Latvijas armija savam Aizsardzības ministram **Vinetaim Veldrem** uzdāvinājusi Ziemsvētkos ne jau kaut kādus nieka zvaniņus piekāršanai pie eglītes, bet gan *demilitarizētu* SPG 43 tipa ložmetēju, kas droši vien izskatīsies visai iespaidīgi ministra viesistabā uz kafijas galdiņa, katrā ziņā iespaidīgāk nekā, teiksim, Zigurda Konstanta monogrāfija / albūms **Jānis Pauļuks** vai pirms Ziemsvētkiem *Jumavas* izdots, mūsu pašu mākslinieku izcili ilustrētais Bokačo *Dekameron*s. ●●● Tā saukto Tēvijas (II Pasaulē) kara **Uzvaras pieminekli** zvaniņos ne tikai nepārkausēs, bet pat restaurēs, ieskaitot uzrakstu *Padomju Latvijas un Rīgas atbrīvotājiem*, ar Maskavas Starptautisko sakaru departamenta palīdzību, pret ko Rīgas Pieminekļu padomei un tās priekšsēdētājam, mākslas zinātniekam Ojāram Spārītīm iebildumu neesot – pieminekli taču esot *sava laikmeta objektivās patiesības atspoguļojums*. ●●● 2008.18.XII pie Saeimas nama durvīm ļaudis sakrauj lielas grāmatu kaudzes, tādejādi protestējot pret pievienotās vērtības **nodokļa** (PVN) **četrkāršošanu grāmatām**, kas varētu nopietni apdraudēt Latvijas grāmatniecību. Demonstranti izdala deputātiem sērkokčiņu kastītes uguns pielaišanai grāmatu krājumam. ●●● **Kalpot tautai** ir nopietna, varētu pat teikt, gruntīga būšana, kas arī attiecīgi jānovērtē, kā sacīt jāsaka – kāds pelnījums, tāds algojums. **Ingūna Gulbe** – padomniece Finanšu ministram Atim Slakteram, kurš LR Ministru kabineta sēdē (23.XII) izraudzīts par fiskālās disciplīnas uzraudzības komisijas vadītāju, saņēmuši par katru no septiņām trīs līdz četrus stundu ilgstošām sēdēm 2 475 Ls (kopā vairāk nekā 17 000 Ls, kas būtu apmēram 34 000 amerikāņu dālderu). Tas nekas, ka četras no tām viņa nemaz neesot pagodinājusi ar savu klātbūtni. *Die-*

na savukārt izpētījusi, ka Latvijas centrālās bankas vadītāju atalgojums 2007. gadā (120 008 Ls) pārsniedzis gandrīz divreiz Lietuvas bankas vadītāju ienākumus un par trešdaļu – Igaunijas. Bez kārtējā algojuma par sūru kalpošanu tautas brāļiem un māsām, protams, pienākas vēl kāds mazumiņš pa virsu, piemēram, 2 077 rajonu un pilsētu tiesu, apgabaltiesu un zemesgrāmatu nodaļu tiesneši un darbinieki LR 90. gadskārtai pa godu saņēmuši prēmijas 499 000 Ls apmērā (LETA 19.XI). Pavisam draņķīgi izgājis Jūrmalas domes priekšsēdētājam Ģirtam Trencim ar sev piešķirto 23 000 latu prēmiju – pēc izsaukšanas uz Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroju (KNAB) bijis jāpanāk „mierizlīgums” ar Jūrmalas domi par summu, kas uz pusi mazāka – 11 000 latu. Visnotaļ tikama ir pavizināšanās pa svešām zemēm, salām, īpaši pēc grūša darba un par valsts līdzekļiem. No Satiksmes ministrijai pakļautām iestādēm iegūtie nepilni 90 000 Ls izdoti ekspedīcijai *Ceļš uz mājām* divos visjaunākā gadagājuma *Land Rover Discovery* džīpos – ar mērķi aicināt Eiropā izkaisītos tautiešus atgriezties Latvijā. Galvenie aicinātāji – uzņēmēji Juris Vīdenieks, Jānis Blaus un Guntars Kukuls ar sievu Sandru – Valsts prezidenta padomnieci. Saprotsams, arī radagabaliem jāatlicina savs labumiņš. Tā ārpus konkursa salīgta Interjera dizainere Agnese Mangule, LR Pirmās lēdijas Lilitas Zatlere meita, par 9 937 Ls daiļojusi prezidenta Jūrmalas rezidences iekštelpas. Paša prezidenta ieskatā tas nevarot radīt absolūti nekādas ētiskas dabas problēmas, jo jaunā sieviete neesot viņa radiniece, bet sievas meita no pirmās laulības... Ja padomā, tierie sūkumi pasaules mērogā, piem., salīdzinot ar amerikāņu finansistu Bernardu Madoffu, kurš izkrāpis gan saviem, gan arī cittautiešiem veselus 50 miljardus (ASV biljonus) dolāru. ●●● Protams, ļodzīgajai LR ekonomikai mīnētās un vēl citas mahinācijas par labu nenāk un tās stabilizācijai jālūdz **aizdevumi**, kas arī piešķirti, kopā 7,5 miljardi eiro – no Eiropas Komisijas (3,1 mljrd.), Starptautiskā valūtas fonda (IMF – 1,7 mljrd.), Ziemeļvalstīm (Somijas, Zviedrijas, Norvēģijas, Dānijas – 1,8 mljrd.), Pasaules bankas (0,4 mljrd.), no ERAB (*Europe-*

an Research Area Board), Čehijas, Polijas un, jā, arī Igaunijas (0,5 mljrd.). Kā ziņo Pauls Raudseps, Igaunija ar 100 miljoniem eiro steidz glābt Latvijas ekonomiku, ko sačakarējuši Kalviša tautpartijiskie „treknie gadi”, Šlesera „gāzi grīdā” domāšana, „zaļo zemiņu” galerts un viņu premjerministra kandidāts Lembergs, tēvzemešu mugurkaulnieki (*Diena* 2008.22.XII). Britu reputāblais *The Economist* (2008.18.XII) Latvijas politikus nosauc par **kašķīgām viduvējībām** (*squabbling mediocrities*), bet LR glābšanas plānu par vienu no dramatiskākajiem un strīdīgākajiem Eiropas modernajā vēsturē. ●●● Bet ne jau viss ir pārklājams ar melno krāsu. Kā vēsta Nacionālais diagnostikas centrs, Latvijas medus, ābolu sula, jogurts un saldējums esot daudz kvalitatīvāki par līdzīgiem ārzemju produktiem. ●●● IGAUNIJAS prezidenta Tomasa Hendriksa Ilvesa aiz auss liekams padoms: ... *tās valstis, kas savu nacionālo interešu vārdā izvēlējušās mērķtiecīgu, uz rezultāta sasniegšanu virzītu rīcību un stratēģiju, ir bijušas šī laika nogriežņa ārpolitiskie uzvarētāji. Tie, kuri īstenojuši „ar paceltu galvu prasām taisnību” ārpolitiku, ir atklājuši skumju patiesību, ka valstu starpā nedarbojas vai darbojas ļoti vājā līmenī tāda lieta kā „taisnība”. Tiesības un taisnību vari meklēt un dažkārt arī atrast labi veidotā un darbotiespējīgā valsts iekšējā tiesu sistēmā, bet ne jau valstu starpā. Pareizāk gan būtu bijis pēdējā teikumā sacīt: „Starp valstīm ļoti reti.” Taču parasti tomēr darbojas stiprākās puses tiesības* (*Diena* 2008.1.XI). (re)

AUSTRUMU KAIMIŅVALSTS prezidents Medvedevs 17.XI Maskavā, tiekoties ar ASV Starptautisko attiecību padomes (*US Council of Foreign Relations*) pārstāvjiem, kategoriski deklarē, ka *bijušās PSRS sastāvdaļas, kur runā krievu valodā un ar kurām KF esot ļoti tuvs kultūras slānis, bez jebkādam ierunām ietilpst KF privilīģēto interešu zonā.* ●●● KF TV komentētāja Mihaila Leontjeva ieskatā Baltijas valstis jāiekaro, jo *lielais vairākums etniski vietējā elektorāta esot nacisti (..) cilvēki, uz kuriem jāšauj. Lode ir vienīgais arguments pret nacistiem. Un viņi sagaidīs, ka mūsu tanki stāvēs Rīgā.* (re)

Gaza. Gadu mijā *Izraēlas pilnīgi nepieņemamajos uzbrukumos* (t.i., uzlidojumos un artilērijas apšaudēs) Gazas joslas palestīniešu bēgļu geto, kas, *iespējams, atzīstami par kara noziegumiem* (ANO cilvēktiesību komisāre Navi Pileja), nogalināti vai ievainoti neskaitāmi civiliedzīvotāji, to vidū simtiem bērnu. Attēlos redzama Rafahas bēgļu nometne Izraēlas raķešu uzbrukuma laikā un Samera Baaluša ar ievainoto dēlenu rokās savu piecu nogalināto meitu bērēs.

Foto: The Guardian.

Ja kāds no Jums to vēl nav pamanījis, tad Ziemsvētki ir jau pie durvīm un ir pēdējais laiks skriet pirkt šādas tādas grabažas, ko iesmērēt radiem un draugiem, jo, kā angļi saka: „silly season” ir klāt. Viens draugs man pa e-pasta atsūtīja 7 eņģelus. Ar vienu vai diviem būtu pilnīgi pieticis, bet tā bija jauka pārmaiņa. Es parasti saņemu kartiņas ar stulba izskata lopiņu ar ragiem vai Ziemsvētkveci ar sarkanu degunu. Pa manu ķecerīgo prātu vienmēr ir lidinājusies doma, ka Santa, kā mēs viņu te saucam, pa kluso uzņem degvielu. Manās nepublicētajās divu suņu vēstulēs TILQUIN STREET TAILS (jā, „tails”, ne „tales”), ko viņi raksta manai meitai uz Ameriku, ir Gertrudes Bichon-Siliņas pantiņš: *Santa’s nose was red and shining, / He was stopped for drunken driving, / „Hark” the angels sing in heaven. / He was over 2.7!*

Es neesmu vainīgs, ja man tā fantāzija tā nestrādā kā normāliem cilvēkiem. Ņemsim pantiņu *Balts sniezdziņš snieg uz skujiņām, / Un maigi dziedot pulksteņskan...* Caur apsnigušu mežu brauc pajūgs un kamanu zvaniņš skan – kling-ling-ling... Skaisti. vai ne? Kas par vārdu gleznu! Zinat, kādas asociācijas tas izsauca mazajā Uldiņā? Zem apsnigušas egles stāv modinātāja pulkstenis un iet – pljrrrrr!

Bet vēl par tiem eņģeļiem. Visi bija sieviešu kārtas – viena „eņģele” bija galīgi plika, bet otrai bija mugurā kaut kas līdzīgs peldkostīmam. Tā plikā reprezentēja mīlestību, un tā ar peldkostīmu – laimi. Kur tās eņģeles agrāk bija, kad es vēl biju sešdesmitos? Manam draugam Jurim Zemītim ir tāds pantiņš: *Agrāk būtu milējis, / Baidījos no grēka. / Tagad būtu grēkojis, / Nu vairs nava spēka.* Un tas pasaka visu (gandrīz).

Visā visumā šogad supermarketos neskan apdullinošā skaļumā Ziemsvētku dziesmas, un dekorācijas liekas mazāk uzbāzīgas. Varbūt, ka tas man tikai tā liekas, jo pa gadiem abas aparatūras (redze un dzirde) ir stipri nolietojušās.

Kas šajā gadā Siliņa dzīvē ir noticis? Nekas sevišķis. Tā pati sieva. Tie paši bērni. Tie paši suņi. Tā pati mašīna ar par jaunu iebuktētiem galiem (Nē, nē, nekas no-

pietns!). Es esmu pabeidzis savas atmiņas līdz pat iebraukšanai Austrālijā, kas saucas *Atskatīties, pasmaidīt*, un divu nometņu vēsturi *Reiz UNRRAs laikos, reiz IRO dienās* (kad baraka pils bij un bikses tik vienas). Tās apgulsies uz CD kādā archīvā, drošvien, pie mana čoma Māra Branča. Bez tām 3x3 kustība Latvijā izdeva manu grāmatu *Ko nu, Andriev, dzērājam dzērāja valoda*, kur sakopoti jocīgi stāsti par 3x3 nometņu dzīvi Latvijā. Kur to var dabūt? Esmu priecīgs, ka jūs man to jautājāt! Okupācijas muzejā. Cena : Ls 3,00. Visa peļņa paliek 3x3 kustībai Latvijā.

Pirms divām nedēļām mana priekšpilsēta piedzivoja viesuļvētru, kas bija 3. klases ciklona stiprumā. Izgāza, nolauza kokus, norāva jumtus, pat sagrāva mājas. Krusa, lietus, pārķona negaiss un vējš. Bija ļoti neomulīgi.

Bet nu par iemeslu, kāpēc rakstu.

Lai Tev un Tavējiem gaiši svētki, garšīgas piparkūkas, lai Tavi noguldījumi nebūtu iebāzti PAREX bankā un netiktu no Slaktera noslaktēti, labāks Jaunais gads nekā šis draņķis un veselība, veselība, veselība un mazliet naudas arī nebūs par jaunu! (Varbūt, ka man vajadzēs aizņemties).

Tavs Uldis Siliņš, Brisbanē, Austrālijā

* * *

Veiksmīgu 2009.! -- / Rolfam Ekmanim un visiem jaungaitiešiem / visās zemēs, kontinentos, Rīgā -- / jauna gaita allaž vajadzīga. / Novēlam, lai rindu ta bez skaita, / kurās taujā: *Kur ir „Jaunā Gaita”?*!

Irina, Imants, Rīgā

* * *

Es un Valda lasām JG visu, vārdu pa vārdam, no vāka līdz vākam. Mums patīk būt zinīgiem par kultūras strāvotajiem latviešu sabiedrībā. Esam Latvijā reizi gadā, un tā šai informācijai ir gluži praktiska vērtība mūsu saziņā ar radiem, draugiem un kolēģiem. JG ir samērā tīra, nepiedrazota valoda –bez tādiem ziediem kā *adekvāta, četrpusīga komunikācija*.

Gundars, Takomā, ASV

STATISTIKA. Bēdīgi slavenajā *Operation Iraqi Freedom* (OIF) kopš Buša-Čenija kara sākuma (2003.III) pavisam kopā piedalījušies vairāk nekā 1 150 Latvijas NBS karavīru, no kuriem krituši trīs (Olafs Baumanis, Gints Bleija, Vitalijs Vasiljevs). Valstij „operācija” izmaksājusi vismaz 21,1 milj. latu. ●●● No Eiropas Veselības aprūpes patērētāju indeksa (2008) uzzinām, ka Latvijas veselības aprūpes sistēma ieņem pēdējo vietu Eiropā (ar 449 no iespējamajiem 1000 punktiem). 1. vietā (ar 839 punktiem) Nīderlandē, kam seko Dānija (820), Austrija (784), tad Vācija, Luksemburga, Šveice un Zviedrija. ●●● Tiem latviešiem, kam tek siekalas, skatoties uz Savienoto Valstu ģeogrāfisko karti, būtu jāliek aiz auss, ka ASV nav ne Dānija, ne Luksemburga, pat ne Kostarika, piem., nesenas *World Health Organization* ziņojums par vairākiem iepriekšējiem gadiem vēsta, ka no 19 t.s. industriālajām valstīm ASV ir vislielākais skaits nāves gadījumu, kas ar pienācīgu veselības aprūpi būtu viegli novēršami – desmitiem tūkstošiem

cilvēku vienkārši izlaiž dzīvību, jo viņu spēkos nav samaksāt par dažādu vēža paveidu, cukurslimības, trieku, sirds slimību, infekciju etc. ārstēšanu. Vislabākais stāvoklis ir Francijā, kam seko Japāna, Austrālija, Spānija, Itālija, Kanāda, Norvēģija, Nīderlandē, Zviedrija, Grieķija, Austrija, Vācija, Somija, Jaunzēlande, Dānija, Lielbritānija, Īrija un 18. vietā pirms ASV – Portugāle. Oficiālie dati liecina, ka to ASV iedzīvotāju skaits, kas finansiāli nav spējīgi apdrošināt savu veselību, ir 46 miljoni (faktiskais skaits esot krietni lielāks), kam jāpieskaita vēl 25 miljoni katastrofālu veselības kļūmju gadījumā nepietiekami apdrošināto. ●●● SIA „AC Konsultācijas” vēsta, ka 56% LV iedzīvotāju būtu gatavi aizstāvēt valsti, kaut arī par LV patriotiem sevi uzskata 60%. ●●● Tā dēvētās Uzvaras jeb II Pasaules kara beigu dienu (8.V) Latvijā svin 54% krievu, 41% citu tautību pārstāvju, arī 5% latviešu. (re)

Materiālus sagatavoja Biruta Sūrmāne (bs) un Rolfs Ekmanis (re).

SIEVIETES, SIEVIETES, SIEVIETES

Andra Manfelde. *Betona svētnīcas*.
Rīgā: Neputns, 2008. 72 lpp.

Varbūt nebija prāta darbs piekrist uzrakstīt šo recenziju – kad tik sen nekas tāds nav darīts, kad grāmata tik izteikti nav man (jo tā nepārprotami, vismaz par 95%, ir sievietes grāmata sievietēm un par sievietēm) un kad ierobežo labais tonis, jo jau iepriekš zināms, ka pārāk kritizēt neklātos (jo manas gaidāmās grāmatas izdevējs ir tas pats, kas šai). Labi vismaz, ka izlasot atklājās – zemē meta-ma šī grāmata nav, tāpēc liekuļot nenāksies.

Nemēģināšu runāt par galējībām – ne par tiem dzejoļiem, kuros dzejas maģija tik lieliski transcendēja savu tematismu, ka sniedza to pārlaicīgo baudījumu, gara esamības pilnestības sajūtu, pēc kuras mēdz ilgoties dzejas lasītāji (ar mani tas notika, piemēram, 25., 40., 44.-45., 50.-51. lpp.); nedz arī par tiem, kuros profesionāli trūkumi saskumdināja, ka pačakarēts kopumā labs dzejolis – viena otra valodas neveiklība, daži, kuros sasniegto aizsedz pavirši izsmērētas beigas (10.-11., 17. lpp. un pat tāds reflukss kā *kritošas zvaigznes* 30. lpp.), arī pāris vienkārši aptuvenas skices, kas iegadījušās starp griezīgi konkrētiem un pabeigtiem tekstiem.

Tradicionāli laikam pienākas kaut ko teikt par autores vietu latvju literārās tradīcijas ainavā. Līdzībai izmantošu Annas Auziņas krājuma *Atšķirtie dārzi* nosaukumu – šajā gadījumā tie būs atšķirti tā kā grāmata.

Rupji ar lielu pindzeli ieskicējot, var teikt, ka tradīcija nāk ķekaros vai atvērumos. Ir pamata grāmatiņa, kura atšķirta guļ uz muguras apakšā, un telpa starp tās augšupvērstajām lapām pieaug pilna ne tikai ar šīs grāmatiņas autora, bet arī viņa stilistisko un garīgo biedru un pēcteču dzeju.

Viens tāds atšķirts dārzs ir Čaka *Mana paradīze* (1932) – un tajā izaugusi Tauna, Salīna, Stumbra, Vācieša, Rokpeļņa un vēl daža laba un daudzu ne tik labu autoru dzeja (turklāt nebūt nav obligāti, lai šajā dārzā augušais būtu lasijis pirmavotu, tas var notikt pastarpināti, un, protams, vēlreiz atruna – šim ļoti vispārīgajam modelim ir bezgala daudz dažādu blakus faktoru, katram autoram citi, turklāt pilnīgi iespējams atrasties šādā dārzā tikai, teiksim, par 50 vai 30%).

Nu, tā tad vēl viens būtisks atšķirtais dārzs ir Jāņa Rokpeļņa debijas krājums *Zvaigzne, putna ēna un citi* (1975) – tajā izauguši Klāvs Elsbergs, Zirnīšs, Žebers, savā ziņā arī Melgalvs, Jansone u.c., kā arī tie daudzie, kas stipri ie-

tekmējušies no Klāva.

Un visbeidzot – nu jau laika distance puslīdz droši atļauj par šādu dārzu nosaukt minēto: Annas Auziņas grāmatu *Atšķirtie dārzi* (1995) (līdz ar dzejnieces Jo tā laika publikācijām) – un, neņemiet ļaunā prasto vispārinājumu, šajā dārzā es redzu i Ingu Gaili, i Balodi, i Krivadi, i, zināmā mērā, Manfeldi.

Kas Manfeldi dara piederīgu Auziņas atšķirtajam, leknajam latviešu jaunākās feminās dzejas dārzam? Emocionāla atraisītība un tiešums blīvā gleznainu, konkrētu tēlu plūdmā, asi reālistisku, raupju ikdienas detaļu sadzīvošana ar jaudīgu jutekliskumu un vis-smalkākajiem, trauslākajiem tēliem un noskaņām, visa šīs dzejas pamatintonācija, kas ir – ja ne kliegšus, tad saukšus, aizgūtnēm, uz elpas spēju robežas.

Kas Manfeldi atšķir no iepriekšminētā? Tā ļoti būtiskā un viņai ļoti raksturīgā daiļrades daļa, kurā viņa pārkāpj liriskās „es” personisko pārdzīvojumu robežas un stāsta par citiem, pareizāk – citām. Lielāko daļu *Betona svētnīcās* iekļauto dzejoļu apdzīvo citas, dzīvē satiktas vai noskatītas sievietes – pārdevējas, konduktores, dzērājas, kaimiņienes, dažne dažādas. Manfelde runā par viņām ar tik intensīvu iejušanos viņu dzīves sāpēs, stāsta tik precīzi un žilbinoši spilgti, ka iesāpas acis, to visu uzlūkojot. Gribētos cerēt, ka dzejnieka atkāpšanās no savas subjektivitātes, iejūtoties citu cilvēku ādā, tiešām kļūš par redzamu latviešu dzejas tendenci. Programmatiski to ir izēimējis Kārlis Vērdiņš intervijās par viņa krājumu *Es*, gods un slava viņam par to, tomēr – kamēr viņa minētās grāmatas dzejoļus brīžiem nākas uzlūkot kā izdevušos priekšus un/vai literāras programmas ilustrācijas (talanta svaigums pagaidām atļauj visu!), Manfeldei tas viss ir pa īstam un līdz kaulam.

Atkal rupji vispārinot un ignorējot pāris neobligātus izņēmumus, kam nāktos meklēt citus plauktiņus, *Betona svētnīcu* dzejoļus var iedalīt divās grupās – viena ir liriskās „es” mīlas lirika, otra – par citām sievietēm rakstītie dzejoļi. (Protams, neviens nav tik dumjš, lai nesaprastu, ka šos dzejoļus tik kodīgus padara autores identificēšanās, viņas pašas pārdzīvojumu klātbūtne, tas, cik lielā mērā viņa saredz sevi šo sieviešu ādā.)

Par „tīro” mīlas liriku nav daudz ko teikt – nu, skaista tā Manfeldeji, bet vispār – mīlas lirika kā jau mīlas lirika. Šīs mantas, ja autors māc rakstīt, pasaulē nekad nevar būt par daudz.

Par otru daļu būtu kas jāpasaka. Un te recenzijas autors sadurus ar šī uzdevuma grūtumu.

Gribētos uzskaitīt un citēt, un citēt. Mazliet laikam nāksies izmantot šo steidzīgo recenzentu triku – *re kādiem smagiem un tveicīgiem gurniem / viņas izgājušas ielās* (5), *sievietes uz šīs ielas / tās kuras nes somās augļus un dārzeņus / tās kuras striķi velk ragaviņas / pa pliku asfaltu* (7), *viņa klusē (...) salikusi (...) pār savām tumšajām dzeldinātajām rokām / ar nolupušām zvaigznītēm pirkstu galos* (10) ... Sāk jau veidoties zināms priekšstats, vai ne?

Manfeldei ļoti raksturīgs ir izteikti kreiss patoss – viņas iejušanās, līdzjūtība adresēta visupirms dzīves pabērniem, trūcīgajiem, bomžiem, ielas muzikantiem (*es maksāju un viņa dzied*, 11), sievietēm, kam ļoti grūti vilkt ikdienas nastu, kas noveco, uzblīst miesās, netiek iekārotas, kamēr *gadiem ilgi aizturētās elsas kļūst par neiedomājamu spēku / ar kuru izvilkt līdz ritam* (53). Katrā ziņā cilvēkiem, kas izvēlas par tādām lietām nedomāt, es šo grāmatu neiesaku. Bet Manfeldei ir ļoti svarīgi – gan pašai izturēt, gan lai visi viņas pieminētie cilvēki iztur. Vārds *izturēt* krājuma rindās parādās ne uzkrītoši, tomēr pamanāmi bieži. Tik dzīvu izpratni un dziļu iejušanos, ja nemaldos, šīs sabiedrības slānis jaunajā latviešu literatūrā pieredz pirmoreiz.

Nobeigumā – laikam jāmēģina minēt, no kurienes tas viss nāk. Kas tad Manfeldei ļauj ne tikai izturēt, bet arī plaukt un zelt? Laikam jau šis ir tas laimīgais gadījums, kad reliģiskā pieredze, uz kuru mājienu dod arī grāmatas nosaukums un vairākas atsauces dzejoļos, tiešām ir devusi cilvēkam spēku nenoslīkt savās problēmās, svētīgi iziet no sava es, atvērti, asi patiesīgi un piedodoši pretī citiem cilvēkiem, un – kas gadās pavisam reti – atraisījusi autori arī radoši.

Recenzijas iesākumā ar zināmu kritisku pieskaņu minēju vārdu „tematisms”... Jā, bet Manfelde nav vainīga, ka viņas tēmas nav gluži tās, kas visvairāk interesētu mani. Un tā, ko varētu dēvēt par „absolūto dzeju”, kas pilnīgi transcendē jebkādas tematiskās un citas robežas, – tā šajā pasaulē ir absolūta mazākumā (un vajadzīga absolūtam lasītāju mazākumam). Dzeja taču drīkst būt vienkārši par dzīvi, vai ne? Tas, ko Manfelde literatūrā dara, manuprāt, ir ļoti vērtīgi un vajadzīgi, un viņai tas izdodas visnotaļ augstā profesionālā līmenī. Ar iespējām augt. Protams. Paldies Dievam.

Jānis Elsbergs

Recenzija pārņemta no portāla *1/4 satori*. Par Jāni Elsbergu skat. 4. un 26. lpp.

ZVAIGŽŅU ARCHEOLOGS

Ojārs Ozoliņš. *Krīvu lāsts*. Liepājā: Liepa, 2007 (Autora pēcvārds datēts 1999). 222 lpp. un 127 ilustrācijas pievienotā kompaktdiskā

Archeoastronomija¹ savos valgos aizvaldzinājusi ne vienu vien upuri. Profesionālie senvēsturnieki gan mēģina būt piesardzīgi, bet kaislīgi amatieri slīgst savās teorijās kā mušas mušpapīra līmē. Tādi šķiet fizīķis Tomass Brofijns Amerikā un mūsu tautietis jurists Andis Kauliņš Vācijā.² Pāršķirstot viņu grāmatas, mati ceļas stāvus!³ Jau labu laiku drosmīgus soļus šajā laukā sper novadpētnieks Ojārs Ozoliņš.

1988. gada *Dabas un vēstures kalendārā* Ozoliņš raksta par saviem un drauga atklājumiem Valkas rajona Bitarīna kalnā (1954) un pie Valmieras rajona Vaidavas pilskalna (1985).⁴ Sakārtotas akmeņu rindas nozīmīgos saulgriežu saullēktu un saulrietu virzienos, aprakts upurzerģa skelets – senas kultas vietas! Turpat nākošajā rakstā galvu groza archeologs Andris Caune: kad atsedz *visus akmeņus*, „rindas” vairs nav nojaušamas! – „nevaram tik pārliecināti teikt, ka šeit būtu bijušas īpašas saules stāvokļa novērošanas vietas ... nākas kvalificēt kā O. Ozoliņa kvēlu pieņēmumu...”⁵ Ozoliņš mazāk kvēls nekļūst.

1992. gadā iznāk grāmatiņa *Atnācēji no saullēktu pusēs*⁶ par Ziemeļvidzemes latgaļiem no to ienākšanas ap 7.gs. līdz krustnešu uzkundzēšanās 13.gs., un tagad – jau prāvāks darbs, *Krīvu lāsts*. Starp abām publikācijām autora apvāršņi – gan telpā un laikā, gan iztēlē un izmantoto materiālu apjomā – manāmi paplašinājušies.

Reibinošs lidojums! No Miegupītes krasu svētkalniem līdz pirms-indoeiropiešu un seno šumeru kopējiem senčiem tālā pagātnē

1 Zinības par senatnes astronomiju.

2 Thomas G. Brophy. *The Origin Map/ Discovery of a Prehistoric, Megalithic, Astrophysical Map and Sculpture of the Universe*. New York: Writers Club Press, 2002; Andis Kaulins. *Stars, Stones and Scholars! The Deciphering of the Megaliths as an Ancient Survey of the Earth by Astronomy*. Victoria, Canada: Trafford Publishing, 2003.

3 Archeoastronomijā arī esmu tikai viegli aizraujams amatieris – ārsts.

4 „Vai te nav sudraboto gaiļu atminējums?” *Dabas un vēstures kalendārs 1988. gadam*. Rīgā: Zinātne, 1987:208-213.

5 „Sudraboto gaiļu” noslēpums paliek.” Turpat, 213-215.

6 Valmierā: izd. Pagāniskā Eiropa.

ap Araratu, uz Lasko (Lascaux) alu sienu apgleznotājiem vēl tālākā pagātnē, uz grandiozo 3. gadu tūkstoti pirms Kristus ar senbaltu pirmo ienākšanu Vidzemē, uz viņu pēcteču atgriešanos 3 000 gadus vēlāk un cauri sekojošajam kūlenainajam laiksprīdim līdz mūsdienām. Archeoastronomija tur vijas ar mitoloģiju, folkloristiku, lingvistiku, archeoloģiju, iztēli un kvēlu patriotismu. Caurstrāvo dziņa atklāt senatnes noslēpumus un pārliecība, ka senie cilvēki spēja un zināja vairāk nekā šodienas pārgudrie zinātnieki grib pieļaut. Pār senču dzīves ziņas noliedzējiem guļ *krīvu lāsts* – pasaules bojāejas draudi, ekoloģiskā un kultūru krīze.

Uzzinām interesantus faktus – šumeri (tagadējā Irākā pirms 6 000 gadiem) izgudroja uz 60 bāzēto skaitīšanas sistēmu, ko lietojam loku un leņķu, arī laika mērīšanai vēl šodien. Viņi bija novērojuši, ka gadskārtu saullēkti relatīvi pret zvaigznēm gadu no gada pavirzās – 72 gados par vienu loka grādu. Pareizinot to ar 360, izrēķināja kosmiskās atkārtšanās periodu – 25 920 gadu! Šodienas astronomi to sauc par *precesiju*⁷ un zina, ka tā nāk no zemeslodes ass svārstīšanās, ko izsauc saules un mēness gravitācijas iespaidi. Reizē ar precesiju mainās arī „piena ceļa” leņķis debesīs. Pēc dažu astronomu atzinuma, Lasko alas gleznojums ar lielo tauru bulli (tagadējā Francijā, gleznots pirms apmēram 17 000 gadiem) patiesībā neesot vis medību aina, bet gan simbols zīmēta zvaigžņāju karte, un tajā piena ceļš rādīts vertikāls, kāds tas tajā laikā arī bijis.

Trešo gadu tūkstoti pirms Kristus nosaucu par „grandiozo” tāpēc, ka tas bija *lielo akmeņu* krāvumu un salikumam – *megalītu* – un arī lielu notikumu laikmets. Tad sāka celt Stounhendžu un ar šo laikmetu Ozoliņš saista arī Ziemeļvidzemes astronomiskās akmeņu svētvietas un senām rakstu zīmēm izkaltos „robežakmeņus”. Pēc archeoloģes Marijas Gimbutienes (1921-1994) pētījuma, uz kuru atsaucas arī Ozoliņš, 3. gadu tūkstoša pirmajā pusē vai vidusdaļā šeit sadūrās trīs kultūras: vietējā t.s. Narvas kultūra, no dienvidrietumiem t.s. auklas keramikas kultūra (senbalti) un no ziemeļaustrumiem t.s. ķemmes bedrišu keramikas kultūra (somugri).⁸ Ozoliņš to

7 Skatoties no zemes, zemeslodes ass svārstīšanās apmēram 26 000 gadu laikā izzīmē konu un atgādina „vilciņa” svārstīšanos. Mūsu laikmetā debesu juma ziemeļpols atrodas tuvu pie Ziemeļzvaigznes (*Polaris*), bet tā nebija un nebūs vienmēr!

8 Marija Gimbutiene, *Balti aizvēsturiskajos laikos*. Rīgā: Zinātne, 1994. Tulkojums no lietuviešu valodas oriģināla (Viļņa: 1985) – autores papildinātas un pārstrādātas versijas no 1963. gadā angļu valodā

iztēlo precīzāk: senbalti ienāk ap 2800. gadu, ievieš lauksaimniecību, patriarchālu sadzīvi un debess dievību pielūgsmi, ceļ astronomiskas svētvietas un pilskalnus, un sadzīvo ar iezemiešiem līdz 300 gadus vēlāk – ap 2500. gadu, somugru jaunienācēji tos atspiež uz dienvidiem.

No vairākām šķietamām senām svētvietām, autors īpaši izceļ *Krīvkalnu* – netālu no Miegupes ietekas Gaujā Valmieras tuvumā. Turienes akmeņu izvietojumā viņš saskata „debesu karti”, kas pierādot, ka tā ierīkotāji zinājuši par neredzamo apli debesīs, ko lēnāji precesijas ciklā izzīmē debesu ziemeļpols – un, turklāt, *kur* debesu jumā atrodas šī apļa centrs! Tas pierādot, ka mūsu senčiem tiešām bijusi sava zintnieku profesija – krīvi. Citā vietā autors sper soli tālāk: kad senbalti pēc 300 gadiem spiesti atstāt Vidzemi, krīvi palīdz saglabāt tautas atmiņā tai atņemto zemi, lai 3 000 gadus vēlāk to atgūtu. (!) Ozoliņš to salīdzina ar ebreju atgriešanos Palestīnā pēc 2 000 gadu klaida.

Vai krīvu zinības mantotas no seniem alu sienu gleznotājiem, vai dažādos laikos un dažādās vietās neatkarīgi apgūtas, paliek nenoskaidrots. Nav grūti iztēloties, ka arī akmens laikmetā, sabiedrībai sasniedzot tādu sadzīves līmeni, kur tā uztur un respektē īpašu zintnieku-priesteru kārtu, radīsies vīri un sievas ar tikpat izcilām smadzenēm kā mūsu laikos, kuri caurām naktīm varēs to vien darīt kā risināt aritmētiskus, ģeometriskus un trigonometriskus aprēķinus par debesu spīdekļu ceļiem. Tas teleskopa neprasa, un ja

izdotā darba: Marija Gimbutas, *The Balts*. New York: Praeger. Proto-indoeiropieši, kas būtu runājuši indoeiropiešu pirmvalodā, laikam dzīvojuši kaut kur ap Melno un Kaspijas jūru, bet indoeiropiešu „otrā pirmdzimtene” bijusi Viduseiropa, kur šī kultūra nonākusi trīs „viļņos” starp apm. 4400. un 2800. g. pr. Kr. Rietumeiropu un Ziemeļ- un Ziemeļaustrumeiropu tā sasniegusi labu laiku vēlāk. Archeologs Renfrū apstrīd dažus no šiem datumiem un domā, ka varbūt šī kultūra Vidus- un Rietumeiropā ienāca mieriņīgākā un lēnākā veidā jau krietni agrāk kopā ar lauksaimniecību ap 6500. gadu un ka Stounhendžu uzcēla jau indoeiropiski runājoši proto-kelti, gan varbūt pārsvarā ar seneiropiešu ģēniem. (Colin Renfrew. „The Origins of Indo-European Languages.” *Scientific American*, Oct. 1989:106-114). Pavisam interesantam atzinumam uzdūros izsekojot citam Ozoliņa vērēs norādītam autoram. Pāršķirstot viņa grāmatu, atklāju, ka lingvisti tagad esot visumā vienojušies, ka keltu un italiešu valodu grupas esot nošķirušās no IE stumbra *pirms* ģermāņiem, balto-slāviem un indoirāņiem! (Don Ringe. *From Proto-Indo-European to Proto-German*. Oxford: Oxford Univ. Press, 2006:4-5) Tad nav brīnums, ka baltu un indiešu valodas tik tuvas – bet kādus aplinkus ģeografiskus ceļus gājuši keltu/itāļu un indiešu zari?!

nav precīzu metāla instrumentu leņķu mērīšanai, tad precizitāti var sasniegt palielinot akmens „instrumentu” *izmērus* – kā megalitiskajā Stounhendžā un Miegupes krastu svētkalnās. Arī bez priekšstata par rotējošu zemeslodi nebija grūti saskatīt ap neredzamu kātu virpojošo zvaigžņotās debess lietussargu (mana metafora). Bet Ozoliņš ir pārliecināts, Krīvkalna „debesu karte” pierāda, ka ne tikai šumeri, bet arī krīvi Krīvkalnā zināja *vēl kaut ko*: no paaudzes paaudzē lietussarga kāts maģiski un lēni virzās nelielā aplī caur debes „drēbes” ziemeļu zvaigžņajiem!

Nenogurdināmais, nu jau krietni pāri septiņdesmit gadiem pārdzīvojušais novadpētnieks daudz staigājis pa Ziemeļvidzemes kalniem un upju leņķiem, daudz akmeņu apskatījis un mērījis, iekaltās zīmes pētījis, daudz mutvārdu nostāstu pierakstījis, grāmatu izlasījis, domu domājis. Indevs sakņojas tēva stāstītājā par viņu *krīvu dzimtu*. Par to rakstījis Ozoliņa draugs rakstnieks Arturs Goba.⁹ Dzimitas pēdējais pilnzinīgais krīvs bijis Ojāra tēvatēva brālis „Smukais Reinis”. Reinis bija izraudzījis Ojāra tēvu kā garīgo mantinieku, bet nomira pirms iespējas to pilnībā izglītot. Tēvs tomēr savu sūtību ņēma nopietni un arī savu dēlu ievirzīja senču dzīves ziņas pētīšanā. Jauneklis sapņojis kļūt par profesionālu vēsturnieku, bet padomju apstākļos tas nerealizējies. Nezinu Ojāra Ozoliņa izglītību vai maizes arodu, bet pašizglītība neapšaubāmi ļoti plaša. Ieskatu baltu mitoloģijā lielā mērā guvis lietuviešu un krievu baltologu Norberta Vēļus (Norbertas Vēlius, 1938-1996) un Vladimira Toporova (1928-2005) darbos. Grāmatā daudz runas par *Pasaules koku* un *sakrustotajiem kokiem*, sevišķi, kur autors mēģina skaidrot kulta un robežu akmeņus iekaltās senās rakstu zīmes. Šīs koncepcijas fascinē, un mudināja mani izlasīt Vēļus monogrāfiju par senbaltu pasaules skatījumu.¹⁰

Pasaules koka koncepta autors, šķiet, varētu būt Toporovs. Šis koncepts attiecas uz visu pirms-monoteisma kultūru priekšstatu par pasaules būtību: augšā debesis, vidū zeme, apakšā apakšzeme. Horizontālā attēlojumā

9 *Ceļš uz Bitarīnu*. Rīgā: Sprīdītis, 1990:9-15, 314-318; un *Akmenim dziļās saknes*. Rīgā: Pētergailis, 1995: 177-178.

10 Norbertas Vēlius. *The World Outlook of the Ancient Balts*. Vilnius: Mintis, 1989. Tulkots no lietuviešu valodas oriģināla, 1983. Toporova darbi ir krievu valodā un laikam nav tulkoti angļu valodā, nezina par latviešu. Par viņu ir nekrologs AABS (*Association for the Advancement of Baltic Studies* – Baltijas studiju veicināšanas apvienība) tīmekļa lapā: <<http://tinyurl.com/toporov>> Toporovs bijis baltiešu draugs un aizstāvis, apbalvots ar Lietuvas Ģedimīna ordeni un Latvijas Trju Zvaigžņu ordeni.

(uz zemes vai citas virsmas) augša ir uz ziemeļiem, apakša uz dienvidiem. Koncepta tālākā attīstījumā ir *divi* sakrustoti koki: „pasaulīgais” (domāts „kosmiskais”) Pasaules koks ar galotni uz ziemeļiem, un „laicīgais” Dzīvības (arī Māras vai Austras) koks ar galotni uz austrumiem. Par šo koku Vēļus grāmatā nav rakstījis, bet Ozoliņš to piemin bieži. Nav pilnīgi skaidrs, vai tas ir viņa paša vai Toporova koncepts, bet tas izsaka mitoloģisko sintēzi starp pirms-indoeiropiešu senās Eiropas matriarchālo ap Zemes māti, Laimu un Māru iztēloto panteonu un indoeiropiešu patriarchyālo uz Dievu, Pērkonu un debesīm orientēto pasauli.

Vēļus darbs ir īpaši interesants ar folkloras, toponīmu un archeoloģisku materiālu pētījumu par gradācijām vai kontrastiem starp Senlietuvas rietumu, vidus un austrumu apgabaliem, kas rāda, ka rietumos (ieskaitot senprūšu, kuršu un zemgaļu zemes) dominē apakšzemes dievības kā *Velns (Vēlnius)*, burvestība, un krīvi, vidienē zemes lietas un Zemes māte (*Žemyna*), un austrumos vairāk dominē indoeiropiešās debesu dievības Dievs un Pērkons (*Dievas, Perkūnas*), pilskalni un kareivīgums. Jāņem vērā, ka tie senbalti, kas Vidzemē ienāca 3. gadu tūkstoši pirms Kristus, bija atzars no kultūras, kas vēlāk veidoja kuršus un zemgaļus (rietumbaltus), bet latgaļi un sēļi izveidojās no austrumbaltu ciltīm, kas zem huņņu un slāvu spiediena 5.-7. gs. pēc Kristus virzījās no tagadējās Ukrainas uz ziemeļiem. Vēļus uzsver, ka viņa pētījums ir rietumu/ austrumu virziena gradācijas Senlietuvas teritorijā, bet senbaltu atstātā mantojuma atšķirības dienvidu/ziemeļu virzienā vēl pētāmas.

Ozoliņš atstāta 1075. gadā un 1326. gadā rakstītas ziņas par senprūšu zintniekiem un priesteriem, un svētvietu Rānavu un zintnieku vārdā Krīvs: „Karā pret Krustnešu ordeni viņa varā bijusi ne tikai Nadruva [senprūšu zeme], bet arī Lietuva, Kurša un Zemgale.” Viņš uzskata, ka „krīvi” bija vairāki – un arī Vidzemē un Latgalē. Tur krīva vārds toponīmos un hidronīmos (piem., Krīvkalns, Krīvupe, Krīvore, Krīvāne, Krīvi u.c.) esot sastopams daudzviet un „jaušami norādīts uz daudziem krīviem, nevis uz vienu noteiktu personu.” Vietvārdu sakne „krīv-” vēlākos laikos varētu bieži būt bijusi pārdēvēta par „kriev-” (ne otrādi!). Kā vēl vienu pierādījumu senbaltu piesteru kārtai autors uzskata „noteiktas sistēmas” svētvietu pastāvēšanu visās viņu zemēs.

Esam nonākuši pie „krīvu *lāsta*”: „Karos ar krustnešiem un vēlākajos nebrīves laikos ra-

dušās leģendas, īpaši par krīviem kā sentēvu praviešiem un viņu lāstu apspiedēju ieviestai pasaules kārtībai." Šādi nostāsti esot Latvijā dzirdēti vēl 19. gs. beigās. Turpretim, dainās krīvu vārdu nedzird, jo pret tiem 13. un sekojošos gs. izveda nesaudzīgu vajāšanas un iznīcināšanas kampaņu. Arturs Goba to pateicis šādi: "...„krīvu lāsts“ laikam tomēr būs pastāvējis un novedis pie tā, ka pats krīva vārds kļuva par zināmu tabu, ko atklātībā nemaz nedrīkstēja pieminēt. Tāpēc jāpieļauj doma, ka vispārinātā krīva vietā ar laiku sadzīves sarunās ieviesās citi attiecīgo priesterības „rangu“ apzīmējumi: baltuļi, lubēji, burtnieki, laika veči, rūņi, zilūži, rameši vai vienkārši veciši."¹¹ Arī – apzīmējums „Dieva dēli“ dainās daudzkārt apzīmē krīvus, domā Ozoliņš.

Krīvu lāsta stilu grūti nosaukt citādi kā – *monolītisks*. *Strēķi* un *strēķi* lappušu bez rindkopu atdalēm – jā, pat līdz piecdesmitdeviņām! (49-107). Lasīšana reizēm kā zemūdens peldešana Miegupītes dūņās. Laimīgā kārtā grāmata, kaut „nezinātniska“ un eklektiska, ir milzīgi *interesanta!* Noslēgumā saraksts ar 8 vērēm. Bez tām vēl daži avoti uzdoti tekstā. Visumā ļoti maz norāžu uz avotiem – tā, ka bieži nav skaidrs, kur ir atsauce uz citu autoru darbiem un kur Ozoliņa paša atzinumi vai apgalvojumi. Ilustrācijas (neskaitot nodaļu vinjetes un dažus tematiskus vai dekoratīvus attēlus) atrodamas grāmatai pievienotā kompaktdiskā. (Atjautīga ekonomija!)

Nupat izlasīju laikrakstā *Laiks*, ka archeologam Jurim Urtānam iznākusi grāmata *Zemgales senās kulta vietas*.¹² Nav vēl bijusi iespēja to turēt rokā. Cits apgabals, cita senbaltu cilts, bet būs interesanti redzēt, kā salīdzinās archeologa un novadpētnieka amatiera skatījums uz senbaltu svētvietām.

Juris Šlesers

JG līdzstrādnieka Dr. Jura Šlesera interešu lokā vienmēr ir bijusi vēsture – no sirmsenās līdz pat jaunlaiku (skat., piemēram, apskata rakstu JG253 par Andreja Plakana grāmatu *Experiencing Totalitarianism: The Invasion and Occupation of Latvia by the USSR and Nazi Germany 1939-1991*. Nesen beidzis ārsta praksi, kopā ar dzīvesbiedri, dzejinieci Maiju Meirāni, turpina dzīvot Bostonā, ASV.

11 Skat. *Akmenim dziļas saknes*, 176-177.

12 Ināra Lagzdiņa. „Jauni fakti un argumenti. Citādas pasaules“. *Laiks* 2008.4.-10. X, 13. lpp. Recenzija par grāmatu: *Ancient Cult Sites of Semigallia/ Zemgales senās kulta vietas*. Izd. Tapals, 223 lpp., angļu un latv. valodās (kopā).

COMMEDIA FINITA, NU – DIEZ' VAI?

Gundega Repše. *Bāreņu nams*. Rīgā: Dienas Grāmata, 2008. 281 lpp.

Ieteikums izdevējiem aplūkojamās grāmatas reklamēšanai varētu skanēt apmēram šādi: *mākslinieku vasaras viesības Daugavas krastā bez viesmīļiem; šodienas izsmalcinātās sabiedrības gaisotne; mīlestība ar un bez mīlēšanās; slepkavība vai varbūt vienkārši pašnāvība, ko, un vēl daudz ko citu, lasītājs pats izšķirs*. Ne izdevēji, ne autore gan nenorāda uz darba žanru, kas varētu arī nebūt nevērība, jo tekstu nosaukt ar kādu no pazīstamajiem apzīmējumiem būtu grūti vai pat neiespējami. Taču tekstā aprādītas neizplūdušas robežas: galvenā darbība notiek 2008. gadā – ar atkāpēm tālākā vai arī patuvā pagātnē -- Maratelē, tādā kā mākslinieku vasaras kolonijā, ko izplānojuši un uzcēluši Migliņa un Pits, Latvijas īstenie mecenāti, kuriem izsmalcinātība, lai neteiktu snobisms, ir dzīves nepieciešamība. Laiku pa laikam viņi saicina savus draugus, Latvijas ievērojamākos māksliniekus, gleznotājus, skatuves zvaigznes, rakstniekus un citas radniecīgas, mazāk izcīlas dvēseles, kas iemiesojušās dažādās formās. Lieki teikt, ka iekļūt Maratelē ir tikpat grūti kā savā laikā slavenajā Benjamiņa kundzes Tērbatas ielas salonā. Viesi ierodas pie jau klātiem galdiem un dzērieniem, kur goda vietu ieņem attiecīgi vēsinātas *Heidesecka* pudeles. Kā jau jūlijā, laiks ir neciešami karsts, un Migliņas viesi nekautrējas atvēsināties ar spirdzinošiem dzērieniem pašapkalpošanās veidā, jo kalpotāju ausis nav vēlamas, kad jārunā par mākslu un jābaumo par klātesošiem vai mākslinieku sabiedrības soģiem. Franču rakstnieks un estēts Pols Valerī (Paul Valery) kādreiz par saviem augstdzimušajiem līdzcilvēkiem teica, ka tie atstāj rūpes par dzīvošanu – neglābjami vulgāru dzīvošanu – saviem kalpotājiem, lai izredzētie paši varētu nodoties meditācijai par mākslu un citām augstākām nodarbībām.

Bāreņu nama teksts sastāv no 13 monoloģiem, *sui generis*, kas līdzinās runām vai reizēm *mea culpa* bikts čukstiem, atklātiem, vaļširdīgiem, bet, protams, ar nolūku sevi atainot kā nevainīgu cietēju, pie viena apsūdzot vai apmelojot citus ar izteiktu labsajūtu. Mājas māte ir Migliņa, kuras izcilajam vārdam pievienojas Lampa, kas sevi neaizmirst apzīmēt par rakstnieci, fotogrāfs Kaķis un vēl citi tamlīdzīgi nosaukti viesi. Nevienam no stāstītājiem nevar uzticēties (kā teiktu kritiķi), jo viņiem visiem ir vajadzība stāstījumu

GUNDEGA REPŠE

virzīt sev par labu. Taču ir viens izņēmums – pirmais stāstītājs Timotijs Uta, kam tāda kā radniecība ar Vergiliju Dantes *Dievišķajā komēdijā*. Viņš negrib būt ne ceļa rādītājs, ne kritisks komentētājs, ne laipnīgs muzeja gids, nedz arī nelietīgs kritiķis vai apjūsmotājs/apbaumotājs biogrāfs. Viņš iesāk savu stāstījumu ar vietniekvārdu es, bet tad nokaunas par tādu uzbāzību sabiedrībā, kur dominē es, es, *man, man*, un pārslēdzās uz neitrālāku trešo personu, kas, protams, mulsina lasītāju. (Par ko, jādomā, autore priecājas). Pārējo stāstītāju pašportretu galerija ir raiba un saistoša – Šķirstiņš, gleznotājs, skopulis, komiski greizsirdīgs virs *à la Molière*; sava veida reformēts mācītājs Fēlikss, kura vārds kontrastē ar viņa dzīves stāstu, u.c. Viesu vidū ir tādas kā Trejmeitiņas, nosauktas par *Trinity (sic)*, trīs mazāk ievērojamas „aizkulišu” personas – kostīmu šuvēja, grimētāja un keramiķe, kas, kā ļaunas mēles saldskanīgi norāda, esot aicinātas uz Marateli, lai rīkotājiem nebūtu jāirē lielas, dārgas dekoratīvas vāzes. Kaut arī tikai izrotājumi, viņas tomēr māc stāstīt daudz amizantu aizkulišu tenku par saviem „kungiem.” Dakteris Štrauss-Strauss asistē un vienlaku traucē medicīniskās palīdzības sniegšanu. Preses fotogrāfs Kaķis, savas profesijas prototips, maisās visiem pa vidu. Šo ne visai izcilu personāžu vidū mazliet sānus turas Klaudivja, sava veida traģiska personība ar visai fabulējamu biogrāfiju. Kādos apstākļos viņa mirst un kas ir viņas nāves cēloņi, paliek nezināms, kaut to uzzināt būtu nepieciešams tiem, kas grib izlobīt no liecinieku pretunīgajiem stāstījumiem īsteno versiju. Bet privilēģija, uz kādu katrs krimiķa lasītājs cer (ja žanrs ir pareizi nosaukts), viņam netiek piešķirta. Lasītājam pašam jāpiestrādā teksta izvērtēšanā bez jebkādas palīdzības. Arī pats lasītājs varētu būt no bāriņu dzimtas.

Taču noziedznieku dzenāšana nevarētu būt autores galvenais mērķis. Visi stāstījumi atklāj daudz nepatīkamu atzinumu par latviešu pieredzi laikā, kad sadzīvot ar okupantu bija kārdinoši un vienlaikus nepieņemami. Varoņi, krāpēji, pakalpiņi, vainīgie un cietēji ne vienmēr spēlēja savas lomas tā, kā tās bija iedalītas, jo režisors, šķiet, ne vienmēr bija savu uzdevumu augstumos. Apziņīgais Timotijs Uta stāstījumu nobeidz sko-

pi un saraustīti: *Četros trīsdesmit no rīta, mēs aizvadījām ātrās palīdzības auto ar Liliānu un Fēlikšu... Migliņai ienāca prātā pavēlēt muzikantiem atskanot Šūberta Ave Maria... Kad dzīsa pēdējās taktis... Klaudivja skrēja... Kleita plīvoja... Vēl dažas minūtes es cerēju, ka aizvērsies kāds priekšgars, kāds liels un smags priekšgars, un es ieiešu spirtgā rītausmā... Veltīgi.* Tā varbūt arī būtu jābeidz šis rakstījums – ar atziņu, ka komentāri, lai ar kādām pūlēm izteikti, pasaka maz par īsteni sakāmo.

Juris Silenieks

Emeritētais franču literatūras profesors ir JG redakcijas loceklis.

VIEN LUSTIG LASĀMVIEL!

Kuraž Krišs. *Pasrouges un pasmaid*. Aberdīna, Dienviddakota, ASV: Autora izdevums, 2007. 148 lpp.

Kuraž Krišs, tāpat kā Alant Vils, ir ventīņi, kaut dzīves lielāko daļu nodzīvojuši citur: Alant Vils (dzejnieks Fricis Dziesma) – Zviedrijā, bet Kuraž Krišs – ASV. Viņa dzīves loks ir īpašs – rakstnieks dzimis 1921. gadā Harkovā, Ukrainā, tādā ir divu pasaules karu bēglis. Kuraž Krišs, kura īstais vārds ir Kārlis Zvejnieks, rakstījis arī romānus un bijis ļoti aktīvs ārlatviešu sabiedriskais darbinieks. Visu mūžu viņš strādājis par ārstu, tomēr nav spējis pamest savu būtību un vaļasprieku – rakstīšanu, arī ventīņu izloksnē.

Pasrouges un pasmaid aizrauj ar brīnišķīgajām vecās Ventspils ainām, vietām un cilvēkiem. Stāstu krājums pārlicina, kā uz nopietnu, pat traģisku dzīvi var skatīties arī tā: paturot priecīgu prātu un jautrību sirdī, un, to visu lasot, nevar nesmieties. Te atainota rakstnieka bērnība, kas pavadīta Ventspilī, un toreizējās provinces zēna pirmais ceļojums uz Rīgu: *Bet Rīg es iedomājos kā tād liel konfekšu bod, jo tur vienmēr, kad kāds no turien pārbrauc, mums atved va nu piparkūks, vai ziles, sarkanes vai zaļes papires ietīt's šokolād's konfekts. Ak, cik tie bi gārd!*

Ak, kādi tipi, kādi tēli trinušies Kuraž Kriša tuvumā jau kopš agrām dienām! Tur ir arī admirālis Teodors Spāde, toreiz vēl tikai kuģa *Virsaitis* kapteinis, kurš ...*tēv bi attāles rades, tāds kā otr's pakāp's brālēns*. Un cik acīgs zēns bijis Krišs, cik laba atmiņa un labsirdīgs humors.

Grāmatā ir 16 stāstu, patiesībā monologu, un tikpat kā visi rakstīti ventīņu izloksnē. *Ventiņ mēl* jau pati par sevi ir pateicīgs materiāls pozitīvu sajūtu veidošanai. Pie literārās valodas pieradušam šie somugriskie akcenti tiešām liekas iepriecinoši. Tā skan tik labestīgi, mazliet ačgārni un ātri pielīp. Arī pieaugušam, tāpat kā bērnam, tā tūlīt šķiet lietojama, gribas teikt *viš* un *meitans*, *strimal* (reņģe) un *dorš* (menca), *jouk* (jauki) – visus tos vārdus, kas manās bērnu dienās garšīgi skanēja arī veco jūrmalnieku mutēs.

Kuraž Kriša stāstus lasot nāk prātā igauņu klasiķa Juhana Smūla rakstītie monologi salinieku dialektā. Vecākā paaudze droši vien vēl atceras to latviskos tulkojumus. Arī Kuraž Krišs labi pazīst vidi, vietējos ļaudis, viņu darīšanas un nostāstus. Atšķirībā no Muhu dialogu autora Smūla, kura varoņu tālākais brauciens bija līdz Tallinai uz dziesmu svētkiem, Kuraž Krišs savus lasītājus aizved līdz bēgļu gaitās uz Ameriku. Plašu ārlatviešu personu galeriju rakstnieks uzbūvē, tēlodams dziesmu svētkus Klīvlāndē, Vācijas bēgļu skolas, absolventu tikšanos vai sporta svētkus Garezerā. To lasot, rodas pārlicība, ka *tā ventiņ mēl ir vien varen liet!* Tādā tūlumā vēl dzīva un zaļa. Ar grāmatas saturu brīnišķīgi sader jaukās un cilvēcīgās Reiņa Birzgaļa ilustrācijas.

Anna Žigure

Anna Žigure pēc Latvijas valsts atjaunošanas ir vēstniece Somijā un Igaunijā. Vairāku grāmatu autore. Tulkojusi somu beletristiku latviešu valodā.

MUZIKĀLS PĀRSTEIGUMS

Journal of Baltic Studies (JBS). XXXIX/3 (2008). Association for the Advancement of Baltic Studies (AABS)
<www.balticstudies-aabs.org>

Patīkams pārsteigums lasītājiem no *JBS* redakcijas puses – speciāls laidiens par igauņu, latviešu un lietuviešu mūziku un mūzikas zinātni! Par to jāpateicas ne tikai redakcijai, bet vēl vairāk šī numura sagatavotājiem – diviem ievērojamiem baltiešu mūzikas speciālistiem. Vecākais no viņiem – Joachim

Brauns (<braunj@mail.biu.ac.il>) nāk no Latvijā cienījamas intelektuāļu ģimenes, ir Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris un tagad emeritēts muzikoloģijas profesors Barllanas (Bar-Ilan) U. Telavīvas tuvumā, Izraēlā. Muzikologu aprindās viņš ir pazīstams ar pētījumiem par mūziku Latvijā un arī Izraēlā. Kevins Kārns (Kevin C. Karnes – <kkarnes@emory.edu>), Emorija (Emory) U. (Atlanta, Georgia) profesors mūzikas vēsturē, cēlies no Valmieras Birzuļu dzimtas, precīzu latviešu valodu un bagātas mūzikas zināšanas ir apguvis pašmācības ceļā un sadarbojoties ar kolēģiem Latvijā, un jau tagad ir sasniegumiem bagāts speciālists, vairāku grāmatu autors mūzikas vēsturē. Savā pētniecības darbā, cita vidū, viņš ir pievērsies rokoperai *Lāčplēsis*, Brāmsam (Brahms) un Vāgneram (Wagner).

Ievadā abi redaktori pavēsta, ka šī speciālā laidiena mērķis ir dot pārskatu par baltiešu mūzikas attīstību visvairāk pēdējos 20 gados, kā arī atskatu par iezīmēm padomju okupācijas gados. Krājums ir ne tikai interesants ar savu autoru dažādību. Kopumā tas patiešām sniedz vērtīgu un vajadzīgu ieskatu Baltijas tautu muzikoloģijā. Tikpat nozīmīgi ir raksti par norisēm mūzikas jomā padomju laikā, īpaši tādēļ, ka nozīmīgu un objektīvu pētījumu par šo posmu nav.

Joachims Brauns savā visaptverošajā rakstā apgaismo lasītāju par muzikoloģijas izveidošanos visās trijās Baltijas valstīs un ar piemēriem parāda, ka padomju gados tā bijusi samērā gausa. Kamēr Amhersta Koledžas (Amherst College, Massachusetts) mācībspēks Engelhart (Jeffers Engelhardt (<engelhardt@amherst.edu>)) pievērsās reliģiska satūra mūzikai Igaunijā ar uzsvāru uz garīgo dziesmu ekumenisko raksturu, Tallinas Mūzikas un Teātra akadēmijas profesore Urve Lippus (<urveli@eki.ee>) saistoši iepazīstina lasītājus ar jaunām vēsmām igauņu mūzikā laika posmā no 1970. līdz 1980. gadam. Pārskatu par lietuviešu muzikoloģijas pasauli padomju okupācijas gados sniedz Dr. Vita Gruodytė (<vita.g.g.wanadoo.fr>), Lietuvas Mūzikas un teātra akadēmijas mācībspēks, bet ar to pašu akadēmiju (Viļņā) saistītās profesores Gražinas Daunoravičienės (<daunora@gmail.com>) – šimbrīžam viņa redīgē piecēsējumu darbu par mūzikas saistību ar valodu – pētījums ir par modernismu lietuviešu trimdā radītājā mūzikā.

No Dr. Mārtiņa Boiko (<m-boiko@latnet.lv>), savā laikā Latvijas Mūzikas akadēmijas un Stradiņa Universitātes profesora sa-

ziņas nozarē, garā raksta par muzikoloģiju kā mūzikas zinātņi Latvijas akadēmiskajās aprindās, uzzinām, ka par panākumiem šajā jomā viņš nav, maigi izsakoties, sajūsmināts. Salīdzinājumā ar abām kaimiņzemēm, Latvijā muzikoloģija pārāk ilgi tiek atstāta novārtā, netiek atzīta kā pieņemama pētniecības joma. Pirmie, kas pievērsās mūzikai ar zinātnisku rūpību, ir vēsturnieks Jēkabs Vītolis, komponists Jēkabs Graubiņš un folklorists Jūlijs Sprogis. Mūzikas vēstures fakultātes galvenā funkcija padomju laikos esot bijusi rūpēties par ideoloģisku tīrību. No fakultātes padzen Jēkabu Vītolu un par galveno mūzikas interpretētāju kļūst maskavietis Nilss Grīnfelds. Arī mūsdienās nopietns mūzikas pētišanas darbs esot atstāts novārtā un joprojām dominējot šauri formulēti uzskati par „mūzikas taisīšanu”.

Tā saucamais nacionālais jautājums un padomju funkcionāru viedokļi par latviešu un arī citu Padomju Savienībā iekļautu tautu attiecībām ar krieviem mūzikas dzīvē ir šī *JBS* redaktora Kārņa pētījuma pamatā. Īpaši labi par to liecina svārstīgie, bet politikorektie un vietām nepatiesie darbi par Jāzepu Vītolu un viņa attieksmi pret padomju kultūras uzraugiem, pret kalpību padomju varai. Autors skaidri un precīzi parāda, cik lielā mērā šī pieprasītā pakalpība apgrūtinā cienijamu mūzikas vēsturnieku darbu. Par to īpaša pateicība pienākas Kārņam, jo latvieši paši par to šodien nelabprāt raksta. Vēlreiz jāuzsver, ka Kārns, kam ir izcils talants uz valodu apguvi, ļoti labi pārvalda latviešu valodu savā nozarē. Latviešu mūzikā viņš iedziļinās jau vairākus gadus, sākot ar pētījumu par Jāņa Cimzes *Dziesmu rotu*

Grāmatu nodaļā aplūkoti sekojošie pētījumi – Darius Staliūnas. *Making Russians: Meaning and Practices of Russification in Lithuania and Belarus after 1863* (2007) (Joerg Hackmann); Christian Pletzing & Marianne Pletzing, red. *Displaced Persons: Flüchtlinge aus den baltischen Staaten in Deutschland* (2007) (Kristina Spohr Readman); Heli Tiirmaa Klaar & Tiago Marques, red. *Global and Regional Security Challenges: A Baltic Outlook* (2006) un Clive Archer, red. *New Security Issues in Northern Europe, The Nordic and Baltic States* (2007) (Mattheu Chillaud).

Šo mūzikai veltīto laidienu paplašinātā redakcijā visā drīzumā izdos *JBS* britu izdevējs – *Routledge Publishing*. Neapšaubāmi tā būs vērtīga dāvana baltiešu mūzikas mīļotājiem un pētniekiem.

Gundars Ķeniņš Kings

Pacifika Luterāņu U.

3 x 3 NOMETNES LATVIJĀ

Uldis Siliņš. *Ko nu, Andriev, dzērājam dzērāja valoda*. Humoristisku rakstu krājums no 3x3 nometņu dzīves Latvijā ar Agritas Krieviņas, Dainas Kuples u. c. autoru ilustrācijām. Biedrība 3x3, 2008. 88 lpp.

Grāmata, ne grāmata, vairāk tā kā klade vai biezāka burtnīca, bet katrā lapā ir kaut kas tāds, kas izraisa smaidu vai pat skaļāku smieklu pat tādiem ļaudim kā man, kaut gan vēl līdz šim neesmu piedalījies nevienā pašā Latvijas 3 x 3 nometnē. Nu, protams, tiem ļaudim, kuri paši ir piedalījušies, klade no teikti nozīmēs daudz ko vairāk nekā tādiem ārpusniekiem, kuri tikai to paņems rokā un pāršķirstīs.

Parasti rakstītāju iespaiddarbos iepazīstina vai nu ievadvārdos, vai uz pēdējā vāka, vai kur citur. Aplūkojamā darbā informācija par rakstnieku iegūstam no teksta. Pirmkārt, jāpieņem, ka Siliņam ir samērā liela ročība. Viņš apcer vismaz deviņpadsmit 3 x 3 no metnes – ceļš uz Latviju no Austrālijas nav no lētajiem. Otrkārt, rakstniekam garšo alus. Treškārt, viņam patīk sievietes (un dažām dāmām viņš arī liekās esot *fiffigs*). Ceturtkārt, viņš ir drusciņ lielīgs, lai gan viņam ir tiesības tādām būt (skat. Siliņa darbu sarakstu klades pēdējā lappusē).

Ja lasītājiem nav bijis laika vai ročības, vai intereses braukt uz Latvijas 3 x 3 no metnēm, visu galveno var gūt no Siliņa darba. Tur ir īsumā teikts, kad un kur katra no metne notika, dalībnieku skaits, minēti vadītāji, arī no metnes avīzes un to redaktori. 3 x 3 dažādās ievirzes ir pieminētas, bet nav sīkumos aprakstītas, toties ir gana par dažnedažādiem uzvedumiem, par izrādēm, koncertiem, par ballītēm un visādām citādām izpriecām. Ir jau jauki uzzināt, kas nu katram ir pie sirds, vai arī atcerēties podniekus un kā viņi dedzinājuši podus, vai arī Siliņa paša antiskābumķernes aktivitātes.

Ivars Antēns

Tēlnieka Andra Vārpa un arhitekta Arno Heinrihsona darinātā (1999) skulptūra **Voldemārs Irbe** (1883-1944), tautas mēlē vienkārši Irbīte, Brīvības un Šarlotes ielu krustojumā, līdzās Dailes teātrim, pēngad XXIV Dziesmu un XIV Deju svētku laikā. Uz Irbītes uzskatā *ērmīgo jautājumu*, kāpēc viņš visur skrien ar basām kājām – ziema vai vasara, talantīgais gleznotājs atbildējis: *ja kājas ir basas un aukstas, tad galva skaidrāk strādā*. Foto: Rolfs Ekmanis

Rimanda Cepļa foto. *Dzejniece Inga Gaile. 2007*

Par fotogrāfu skat. JG255:48

JAUNĀ GAITA

Rolfs Ekmanis, galvenais redaktors
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Telefons/telefakss: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Ingrīda Bulmane, galvenā redaktora
vietniece un *Jaunās Gaitas*
saimniecības vadītāja
23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Telefons 416-621-0898
Telefakss 416-621-9717
ibulmanis@scom.ca

JG mājas lapa:
<http://zagarins.net/JG>

Redaktori:
Voldemārs Avens
Anita Liepiņa
Juris Silenieks
Juris Šlesers
Biruta Sūrmāne
Līlita Zaļkalne
Juris Žagariņš

Techniskie darbinieki: Laila un Pāvils Cakuli, Zina
un Jānis Dindzāni, Līga Gaide, Uldis Matīss

Korektore: Indra Gubiņa

Ekspeditors: Guntis Liepiņš
liepag@idirect.com

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem
parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne
vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.
Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses
brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu
uzskatu publicēšanu.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus
eksemplārus lūdzam pieteikt *JG* saimniecībā.

JG SATURA RĀDĪTĀJI
Nr. 100 - 150 Kanādā Kan. \$7,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 151 - 175 Kanādā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 176 - 200 Kanādā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 201 - 230 Kanādā Kan. \$8,-
Citās valstīs: ASV \$8,-

Satura rādītāji pasūtīnāmi no *JG* saimniecības.

Jaunās Gaitas abonements maksā:

Kanādā - 1 gads \$39,-
2 gadi \$76,-
Atsevišķa numura cena \$10,-

Citās valstīs -
1 gads ASV \$39,- (Kan. \$45,-)
2 gadi ASV \$76,- (Kan. \$88,-)
Atsevišķa numura cena: \$10,- (Kan. \$10,-)

Krājumā ir arī vairums agrāko *JG* numuru. Sarakstu
un cenas var pieprasīt no *JG* saimniecības.

JAUNO GAITU VAR IEGĀDĀTIES:

ANGLIJĀ
E.D. Rusovs, 2 Wellington Terrace
Basingstoke, Hants. RG 23 8HU

AUSTRĀLIJĀ
Latviešu biedrība Rietumaustrālijā
Valdis Auziņš, 179 Alexander Dr.
Dianella, W.A. 6059

Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca
A. Priedīte-Rīga, 32 Parnell St.
Strathfield, N.S.W. 2135

Latvian Books
Box 1287, G.P.O.
Adelaide, S.A. 5001

KANĀDĀ
DV grāmatnīca
Kanādas Latviešu centrs Toronto
4 Credit Union Dr
Toronto ON M4A 2N8

LATVIJĀ
A/S „Danske Bank”, Lāčplēša ielā 75, Rīga LV 1011
IBAN – LV61MARA00002028 26000
Ingrīda Bulmane (*JG* žurnāla abonēšana)
1 gads (4 numuri) Ls14,-
Tuvāka informācija - Ilze Dzelme 67-289619

Latvijas Okupācijas muzeja grāmatgaldā
Strēlnieku laukumā 1
Rīga LV-1050

LETTERS AND CULTURE. Eighteenth-century English religious poet Christopher Smart, a forerunner to William Blake, wrote *Jubilate Agno* while locked up in an insane asylum. Jānis Elsbergs' translation of fragments of this poem includes some lines from Smart's homage to his cat Jeoffrey, as well as lines comparing Smart's own condition with the suffering of Christ. ●●● In the concluding act of *Plato and Marija, or The Third Eye*, a play by Leons, Marija and Adrians Briedis, Plato winds up his political and philosophical discussions with assorted citizens of contemporary Latvia, and takes his leave to return to ancient Greece, accompanied by some who are *unable to find happiness in a world which everyone is fleeing*. ●●● Literary historian Eva Eglāja-Kristsons continues her study of contacts between the literary establishment in Soviet Latvia and Latvian writers in exile. The KGB established a Committee for Cultural Relations (KKS), but recruitment of members carefully screened out overt enthusiasts for open exchange. ●●● Benjamiņš Jēgers (1915-2005) had a distinguished career as a scholar of Germanic and Baltic linguistics, but it is his monumental five-volume *Bibliography of Latvian Publications Published outside Latvia, 1940-1991* that guarantees his immortality. He was a very private man, and, sadly, we learn only now of his death. Jānis Krēsliņš, Sr. looks back on professor Jēgers' life and his achievements.

MEMOIRS AND HISTORY. Juris Ķeniņš writes of his father Tāivaldis Ķeniņš (1919-2008), the author of a great many works of chamber music as well as eight symphonies, twelve concertos, three cantatas, an oratorio, choral works and a number of educational pieces. While in exile, he joined the Faculty of Music at the University of Toronto, teaching composition and contrapuntal techniques. ●●● Franks Gordons offers a review of Aivars Stranga's book *Jews in the Baltic: From Earliest Arrival to the Holocaust, 14th Century – 1945*, published last year by the University of Latvia. Gordons supplements it generously with information from his own vast knowledge and experience. ●●● Rolfs Ekmanis, in his continuing history of international Latvian-language radio broadcasting during the Cold War, writes about Latvian radio voices out of Madrid from 1969 until 1972. During this time, the *American Latvian Association (ALA)* attempted to coordinate the broadcasts and was, ultimately, responsible for „pulling the plug” while the

Lithuanians and Estonians continued their *Radio Nacional de España* broadcasts.

LATVIANS OF THE WORLD. Juris Žagariņš looks at the terrible state of the world in an essay titled „What to do?” and concludes that Latvians all over the world owe it to themselves to demand a correction in Latvia's election law. ●●● In a speech on the occasion of the 90th anniversary of the founding of the Latvian state, Māra Celle forthrightly lists some things that are wrong with present-day Latvia and, balancing these against the things that are right, concludes that the nation is still strong.

VISUAL ART is represented in full-page color reproductions of paintings by Linda Treija and Lelde Kalmīte and a sculpture by Kārlis Rekevičs. Rekevičs' sculptures are intuitively composed amalgamations of found and imagined objects. Lelde Kalmīte's painting goes on display in an exhibition at a center for Latvian diaspora art established in 2007 in the Northern Latvian town of Valmiera. She writes that the nucleus of this center's collection consists of 94 diaspora artists representing a wide variety of style and idiom. ●●● Art historian Māris Brancis writes about the work of Jānis Liepiņš (1894-1964) currently on display in a Riga gallery. ●●● There are also three artful full-page photographs from the cameras of Rimands Ceplis and Rolfs Ekmanis. ●●● The cover is by Ilmārs Rumpēters.

MARGINALIA. Obituaries, Awards, History, Latvian Literature in Other Languages, The Literature of Other Languages in Latvian, On Criticism and Poetry, Literary Heritage, Periodicals, On the Web, Cinema/Photography, Music, Theater, Visual Art, The Latvian Language, Education/Science, The Baltic States, The Russian Federation, and Statistics – these are the subtitles in this collection of cultural news shorts from all over the world.

BOOK REVIEWS. Jānis Elsbergs on a collection of Andra Manfelde's poetry, Juris Šlesers on a study of archaeoastronomy by Ojārs Ozoliņš, Juris Silenieks on a collection of fictionalized monologues by Gundega Repše, Anna Žigure on a collection of stories in a Western Latvian dialect by Kārlis Zvejnieceks, Gundars Ķeniņš Kings on the latest issue of the *Journal of Baltic Studies*, and Ivars Antēns on a collection of humorous writings about the yearly 3x3 Latvian cultural/educational conclaves.

J.Ž.